

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**POSTMODERNİZMİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA
ULUS-DEVLET SÜRECİNE ETKİSİ**

Amır ROUBIN BETAN

**Danışman
Yard. Doç. Dr. A. Nazmi ÜSTE**

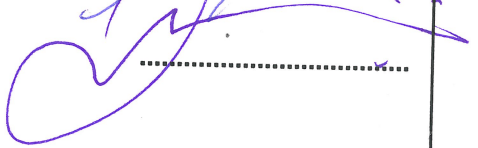
İZMİR-2014

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi 2011800190
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : AMIR ROUBIN BETAN
Tez Başlığı : Postmodernizmin Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Ulus-Devlet Sürecine Etkisi

Savunma Tarihi : 07/08/2014
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Ahmet Nazmi ÜSTE

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Ahmet Nazmi ÜSTE	-DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Levent YILMAZ	-DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Nazif MANDACI	- YAŞARÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ()

AMIR ROUBIN BETAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Postmodernizmin Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Ulus-Devlet Sürecine Etkisi" başlıklı Tezi () / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Türkiye'de Sanat-Siyaset İlişkisi Bağlamında Devlet Tiyatroları Örneği" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Postmodernizmin Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında

Ulus-Devlet Sürecine Etkisi

Amir ROUBIN BETAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu

Yönetimi Programı

Postmodernizmin temel özellikleri olarak tanımladığımız, totalitarizme baş kaldırma, çoğolculuk, yerellik, kültürel görecelik, gibi başlıkları incelenmiş ve yeni toplumsal hareketler ve kimlik mücadelesi konuları tartışılmıştır. Postmodern yaklaşımlar bağlamında ulus devlet anlayışı ve ulus devlete postmodernizm getirdiği yeni tanım incelenmiştir. Moderniteyle birlikte bireysel kimlik talepleri akıl, eşitlik, kardeşlik değerlerinin içinde eritilerek, kişisel özerklik tahrip edilmiş oldu. Birey, her türlü bireysel farklılıklarını özelinde saklayarak, eşit hukuksal statüdeki ve kamusal alanda vatandaş kimliğine sahip olan bireydi. Bu dönemde birey, hak ve özgürlük taleplerini ancak sınıfsal bir zemine yaslanarak yine belirli bir bütünün ve rasyonelliğin çıkar çatışmaları ve siyasi beklentileri doğrultusunda dile getirmekteydi. Ancak 1960'lı yıllara gelindiğinde ise kimlik siyasetinde modernite'nin ötesinde postmodern diye adlandırılabilen bir siyaset biçimi belirmiştir. Radikal Demokrasi kuramcılarının da dikkat çektiği üzere artık bütüncül anonim özneler yerine tekil öznelerin varlığını savunulmalıdır. Batının modern ve gelişmiş demokrasilerinin içine girdiği bunalım, mevcut sistemden duyulan hoşnutsuzluk seslerin giderek yükselerek toplumsal eylemlere dönüştüğü, başta öğrenciler olmak üzere bugüne kadar alışılmamış benzerine rastlanmamış taleplerle, çoğu kez örgütsüz ve kendiliğinden gelişen ve birçoğu ulusal sınırları aşmış Yeni Sosyal Hareketler siyasetin alanına girmiştir. Bu Yeni sosyal hareketler, gerek siyasi sistemden talepleri, gerek örgütlenme şekilleri, gerekse

de hareketlerin içinde barındırdığı bireylerin sınıf ve statüleri itibariyle öncekilerden oldukça farklıdır. Bu hareketler içinde barındırdığı kimlik, özerklik, farklılık gibi değerler itibariyle modernizmin değerleri bütününden farklılaşmıştır. Yeni Toplumsal Hareketleri sivil toplum alanını genişletici, demokratikleşmeyi sağlayıcı hareketler olarak ele alıp değerlendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Kimlik, Yeni Toplumsal Hareketler, Demokrasi

ABSTRACT
Master's Thesis
The Impact of Postmodern Social Movements on
Nation-State Building Process
Amir ROUBIN BETAN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences Departman
of Public Administration Public
Administration Program

It was discussed some topics such as rebellion to totalitarianism, pluralism, subsidiarity, cultural relativism which is able to defined as main characteristics of postmodernism and analysed new social movements and struggle for identity. Within the context of postmodern approaches, it was analysed the conception of nation state and new definition of nation state. Together with modernity individual identity claims being dissolved in the values of reason, equality and brotherhood, personal autonomy had been ruined. Individual, keeping every kind of individual difference in his / her private, was the one that was in the equal legal status and had the identity of citizen in the public area. In this period individual expressed the claims of freedom and rights only depending on a basis of classes still according to the conflicts of profit and political expectations of a specific whole and rationality. However when it came to 1960s, a form of politics that could be called as postmodern appeared beyond the modernity in the politics of identity. The existence of singular objects from that day forth should be defended instead of totalitarian anonymous subjects as the theorists of radical democracy attracted attention. The crisis into which the modern and developed democracies of west enter, the displeasure felt with the existing system, in the case of voices gradually turning into social actions, with the unusual and rare claims that never seen before as students in the lead, many times with no organization, developing by itself and many of which went beyond the borders

new social movements entered into the field of politics. These new social movements were quite different from the previous ones in terms of whether their claims from the political system or their forms of organization or the classes and status of individuals were that the movements shelter in. These movements in terms of values such as identity, freedom and difference that sheltered inside, had differentiated from the whole of modernism values. It is possible to evaluate and deal with the new social movements that are able to expand the area of civilian society and to ensure to democratize.

Keywords: Postmodernism, Identity, New Social Movements, Democracy

POSTMODERNİZMİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA ULUS-DEVLET SÜRECİNE ETKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POSTMODERNİZM ve RADİKAL DEMOKRASİ

I. Postmodernizm Kavramı	4
A. Totalitarizme Baş Kaldırma	6
B. Çoğolculuk, Yerellik Ve Kültürel Görecelik	7
C. Merkezileşmiş Kontrole Karşı Çıkış	10
II. Postmodern Toplum	11
III. Postmodernizmin Siyasal Yönelimleri; Radikal Demokrasi	14
IV. Postmodernist İktidarın Düşünsel Temelleri	19
A. Modernite ve Aydınlanma Projesi	19
B. Modernitenin Eleştirisi ve Aydınlanma Projesinin Çöküşü	21
C. Postmodernin Modern Karakteri	24

İKİNCİ BÖLÜM
POSTMODERNİZMİN ULUS DEVLET SÜRECİNE ETKİSİ VE YENİ
TOPLUMSAL HAREKETLERLE BİRLİKTE FARKLI KİMLİKLERİN
TANIMLANMASI

I. Ulus Devlet Süreci	29
II. Postmodernist Yaklaşımlar Bağlamında Ulus Devlet	32
III. Postmodernizm Yaklaşımlar Açısından Kimlik Tartışmaları	35
IV. Postmodernizm’de Öteki Kavramı Ve Kültür	41
V. Postmodernizm ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı	44
VI. Eski Sosyal Hareketler ve Yeni Toplumsal Hareketleri Ayıran Özellikler	49
A. değerler ve Talepler	49
B. İdeoloji	51
C. Etkinlik Biçimleri	52
D. Hareketlerin Aktörleri	53
VII. Yeni Toplumsal Hareketlerin Toplumsal Tabanı ve Teorik Alt Yapısı	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN KİMLİK MÜCADELESİNDEKİ
ETKİSİ

I. Küreselleşmenin Ulus Devlete sürecine Etkisi	64
II. Azınlık ve Başak Grup İlişki ve Etkileşim Sorunu	66
A. Başat Gurubun Yaklaşım ve Uygulamaları	70
B. Azınlık Gurubun Tepkileri	73
III. Toplumsal-Kültürel Bir Süreç Olarak Asimilasyon	76
A. Asimilasyonun Totaliter doğası	79
IV. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sivil Toplum Demokrasinin Yükselişi	81
A. Yeni Toplumsal Hareketlerde Örgütlenmek	84
B. Kimlik Mücadelesi ve Yeni Toplumsal Hareketlerini Oluşturan Taban	87
V. Dünyadaki Yeni Toplumsal Hareketler Ve Radikal Demokrasi	88
A. Seaatel Eylemleri	91
B. Wall Street'i İşgal Et Eylemleri	95

SONUÇ

99

KAYNAKÇA

104

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
çev.	Çeviren
Der	Derleyen
DEF	Dünya Ekonomik Forumu
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
Ed.	Editör
IMF	Uluslararası Para Fonu
KAH	Küresel Adalet Hareketi
s.	Sayfa No
ss.	Sayfa Aralığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği,
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
Vb.	ve Benzeri
Vbg	Ve Bunun Gibi
vs.	Vesayre
WSİ	Wall Street İşgali
yy.	Yüz Yıl

Giriş

Bu tezde, yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasını sağlayan gelişmeler, ve postmodernizm kavramının bu süreci nasıl etkilediği ve yaşanan gelişmelerin ne olduğunu ve bunun üzerine tartışmaları ele alarak irdelenecektir. Postmodern siyaset, çoğulculuğun ve özgürleşmenin önemi üzerinde durmaktadır. Postmodern siyaset aynı zamanda çok sesliliğinde arkasında durur.

Günümüzde artık kişinin ben kimim sorusuna verdiği yanıt, yalnızca vatandaşı olduğu ülkeye yada milletine veya mensubu olduğu ekonomik sınıfa atıfta bulunarak olmamakta ve kendine ait farklı birtakım tanımlayış biçimlerini de içermektedir. Bu farklı aidiyet biçimleri, neticede farklı hak arayış biçimlerini de beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle postmodern siyaset ortaya çıkan bu yeni bireyin ihtiyaçlarına cevap verecek çoğul ve demokratik bir siyaset felsefesi geliştirmeye mecburdur. Kimlik siyasetine postmodern bir eleştiri geliştirilmesi bu nedenle önem taşımaktadır. Kimlik siyasetinin toplumun tabanına yayılarak daha geniş bir alanda yer bulmasını sağlamaya yönelik olan en önemli oluşum ise Yeni Toplumsal Hareketlerdir.

Bu tez çalışmasında aydınlanmadan günümüze, siyaset sahnesindeki kimlik kavramını kurgulanış biçimine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmış, Yeni Toplumsal Hareketlerin kimlik siyasetinde taşıdığı önem vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sosyal hareketler üzerinde temellenen bu yeni siyaset biçimi sınıf dayanışmasının yerine farklılıklar üzerinde odaklanan politikalarla demokrasiye derinlik kazandırmaktadır. Bu itibarla da bazı araştırmacılar postmodern siyasetin kimlik politikalarıyla ilintili olduğunu düşünmektedir.

Bu çalışmada yeni toplumsal hareketler ve ulus-devlet kavramına getirdiği yeni tanımdan bahsedilecek ve yeni kimliklerin ortaya çıkışını ele alarak anlaşılabilecektir. Postmodern kimlik kavramının tanımlanmasında yeni toplumsal hareketlerin oldukça büyük önemi bulunmaktadır. Yeni toplumsal hareketler teorisi modernitenin, pozitivist ve faydacı olan evrenselci kimlik inşası temeline dayanan bir toplumsal hareket kalıbının dışına çıkmayı hedefler. Yeni toplumsal hareketler, toplumsal bir hareketin politik yönünden çok yerleşik normlar, değerler ve kimlik

yapılarında değişim taleplerini içeren kültürel boyutunu öne çıkarma eğilimindedirler. Sivil toplumdaki kimlik inşası sürecine yoğunlaşırlar. Bu nedenle yeni toplumsal hareketlerin postmodern siyasetteki yeri çalışmamızda ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır.

Postmodernizmde toplum yaşamında ortaya konulan düşünce, her zaman önceden belirlenmiş katı kuralları uygulamaktan ziyade nasıl hissediliyorsa öyle yaşamayı öngörmektedir. Postmodernistlere göre ulusal devlet ve toplum yoluyla kurtuluş aranması, başka bir deyişle ekonomik kalkınmayla refahın artırılması, ortak çıkar ve siyasi bütünleşme sağlanması, ekonomik çıkar, sosyal, kültürel değer ve üslupların gelişmesi artık pek mümkün görünmemektedir. Bu durumda insanın bağıllığı ya da ahlaki sorumluluğu soyut bir toplum idealine değil tarihsel olarak bağlı olduğu topluluğa karşı olacaktır. Lytard'a göre toplumu bir arada tutan toplumsal kimliği veren ortak bilinç ya da kurumsal altyapı değil, söylemler arasındaki çapraz bağlardır. Böylece postmodernizm iki şeyi birden değiştirmektedir; Birincisi toplumun örgütlenme temelidir, ikincisi ise toplumun yerini topluluğun almasıdır. Postmodern toplum hızlı değişen toplumdur. Teknoloji ve bilgi, toplumsal örgütlenmenin temelini oluşturmaktadır.

“Postmodernizm yarattığı kültürel çoğulculuk tüm toplumsal hareketlerin kendi taleplerini özgürce seslendirmesine ve örgütlenmesine izin vermektedir. O halde postmodernizm, radikal demokrasi için iyi bir yol olacaktır. Radikal demokrasi anlayışına göre sosyalist strateji, demokrasinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi esası üzerine kurulmalıdır. Burada talep, farklı toplumsal kimliklerin bir üst kimlik altında eritilmesi değil, farklılıklarını ve özgünlüklerini koruyarak ortak yaşam alanında bulunmasıdır. Postmodernizm yeni toplumsal hareketle farklı kimliklerin kamusal alanda yaşama şansı bulmalarını ve toplumsal hayatın demokratikleşmesini sağlamak amacıyla sivil toplumun farklılıklar üzerine kurulmasını savunur. Kimlik siyasetinin devlet içinde değil, sivil toplumda yaşaması, bu bağlamda devletten ayrı bir alan olarak sivil toplumun çoğulculuğu ve farklılığı kapsaması gerektiği savunulur.”

Son olarak bu çalışmada dünyadaki bazı eylemleri baz alarak azınlıkların kimlik mücadelesindeki yeni toplumsal hareketlerin etkileri anlatılmıştır. Bilindięi gibi bütün ülkeler küreselleşmeden nasibini almıştır. “Kimlik kavramı ulusal

sınırlardan çıkıp “dil grubu, etniklik” gibi özelliklere bölünüp çoğalmış böylece siyasetin denetiminden çıkmıştır. Bu noktada ortaya çıkan sorunlar ise kendine toplum içersisinde farklı gören etnik grupların ortaya çıkardığı mikro milliyetçilikler, daha da önemlisi bağımsızlık için mücadele etme şeklinde kendini göstermektedir”.

“Postmodernistler ulusların hayali bir cemaat olduğundan ve toplumsallığın bütünleştirilmez olduğundan hareketle ulusallık kavramına karşı çıkmaktadırlar”.

“Postmodernizme göre ulus devlet aşıldıktan sonra yerel devletleşme, bölgesel devletleşme olgusu gündeme gelecektir. Ulus devletlerin etkinliğini yitirmesiyle birlikte bölgeselleşme olgusu güçlenmeye başlamıştır”. Postmodernizmin altın kuralı olarak bilinen özellik “her türlü baş kaldırıya olanak tanınmasıdır” bu özellik azınlık gruplarının başat gruba karşı verdiği mücadelenin önemli yol göstergesi olarak bilinmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POSTMODERNİZM ve RADİKAL DEMOKRASİ

I. POSTMODERNİZM KAVRAMI

Postmodernizm, kimilerine göre modernizme bir başkaldırı ve eleştiri, kimilerine göre de modernizmin bir uzantısı ve devamıdır. Ancak, postmodernizmle ilgili tartışmaların çoğunun, modernizmin bıraktığı boşluklardan ya da neden olduğu sorunlardan ortaya çıktığı söylenebilir.

Postmodernizm teriminin tam anlamının ne olduğu ve neyi ifade ettiği hususunda hala ortak bir görüş birliğine varılamamıştır. Birbirine tezat teşkil eden çok sayıda ‘Postmodernizm’ tanımı bulunmaktadır. Dolayısıyla Postmodernizmin anlamını genel bir çerçeveye görebilmek için önemli düşünürlerin ‘Postmodernizm’ tanımlarının hepsini bir arada vermek uygun olacaktır.

Postmodernizm:

Loyatard’a göre, hem maddi koşullardaki değişimleri hem de düşünsel alandaki kopuşları içeren bir sürecin toplam ifadesidir. Buna yol açan her şeyden önce derin bir inançsızlık hali ya da başka bir deyişle kökensel bir kuşkidir. Burada söz konusu olan Modernite’nin ya da Modernliğin meşruiyetine dair bir kuşkidir ve tüm bir modern projenin kendisine ve temel nosyonlarına yöneliktir.¹

Baudrillard’a göre, tüketim kaygılarını eşitlik ilkelerinden daha önemli hale getiren derin bir kültürel dönüşüm ile karşı karşıya kaldığımızı vurgulayabiliriz. Taktikler, hipergerçeklik ve nihilizm dönemidir.²

Jameson’a göre, postmodernizmi geç kapitalizmin ideolojisi olarak tanımlıyor.³ Adair’e göre, bir geçiş dönemidir. Barthes’e göre, nazik bir mahşer anıdır. Touraine’ye göre, modernlikten çıkıştır. Berman’a göre, katı olan her şeyin buharlaştığı dönemdir. Vattimo’ya göre, Avrupa’nın dünyanın geri kalanı üzerinde egemenliğinin sonudur. Bell’e göre, sanayi sonrası toplumdur. Sarup’a göre, muğlaklık dönemidir. Lipovetsky’a göre, boşluk çağıdır. Fejereband’a göre, ne olsa

¹ Simon Malpas, **Pasamodern**, çev. Bahram Behin, Gognous Yayınları, 2009, s. 56.

² Meyda Yeğenoğlu, Mahmut Mutman, Bilimlerde ve Toplumda Postmodernizm, **Birikim**, Sayı: 33.

³ Frederic Jameson, “Postmodernism or the Culture Logic of Late Capitalism,” *New Left Review*, 146, 1984, (Der. Necmi Zeka) **Postmodernizm**, Kızı Yayınları, 1990, s. 36.

gider dediği şeyin egemen olduğu dönemdir. Larrain'e göre, Schopenhauer ve Nietzsche'nin felsefelerinden kaynaklanan kötümserlik ve rölativizmdir.⁴ Gellner'e göre, aşırı görecilik ve öznelcilik yanlısı bir akımdır ya da farklı bakış açılarına sahip Nietzsche ile Marx'ın yüzyıl sonraki buluşmasında Nietzsche'nin dans etmesine Marx'ın purosuyla verdiği karşılıktır.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşıldığı üzere, postmodernizmin üstünde uzlaşa sağlanmış, net bir tanımı yoktur. Aynı zamanda postmodernizmin göze çarpan özellikleri arasında da açıklığa rastlamak olanaksızdır. Her şey bir yana, açık olan şudur ki, postmodernizm için otuz dokuz ilke ya da postmodernist manifesto diye bir şeyden bahsetmek mümkün değildir.⁵

Diğer yandan bu tanımların gösterdiği, postmodernizmin anlamı hakkında birbirine benzer ya da farklı bir çok yaklaşımın olduğudur.

Postmodernizmin temel vurgusuna bakıldığında bu vurgunun, her türlü baş kaldırıya olanak tanıması olduğu görülmektedir. Postmodern siyaset, çoğulculuğun ve özgürleşmenin önemi üzerinde durmakta, aynı zamanda çok sesliliğinde önemini vurgulamaktadır. Postmodernizmde, insanların yaşam alanında var olan düşünceler, eskiden günümüze devam eden davranışlardan daha çok, nasıl hissedip düşünüyorsan hayatı öyle devam ettirmek yönündedir.

Postmodernizm, modernizm'in temel özelliklerine; bilimsel bilginin üstünlüğüne, pozitif bilimlere, ulus-devlet anlayışına, endüstriyalizme, kapitalizme karşı çıkan ya da onları sorgulayan buna karşılık, belirsizliği, parçalılığı, farklılığı, etnikliği, alt kültürleri, kültürel çoğulculuğu, yerelleşmeyi öne çıkaran bir eğilimdir.

Kuşkusuz gerek sanatta, gerekse düşünce alanında postmodernizm başlığı altında toplanabilecek, bütünsel bir teorik yaklaşımı geliştirmek, postmodernizmin en temel özelliği olan "bütünsel açıklamalara karşı olma" ile çelişecektir. Çünkü yaşadığımız dünyayı bir bütünsel açıklama sunan teori çerçevesinde ortaya koymaya çalışmak, hala modernizmin etkisini sürdürdüğün gösterir. Ancak her şeye rağmen bugün postmodern denilen bu görüş literatürde yerini almaya, yani postmodernizm de tarih olmaya başlamıştır. Bu çerçevede postmodernizmin temel özelliklerini ele almaya ve özetlemeye çalışacağım.

⁴ Scott Lash, Cameşenasiye Postmodernism, Çev. Hasan Chavoshiyan, Markaz Yayınları 2004, s 247.

⁵ E.Gellner, **Postmodernizm, İslam ve Us**, Çev. Ümit Yay, Ümit Yayıncılık 1994, s. 41.

A.Totalitarizme Baş Kaldırma

Postmodernizmin özelliklerinden biri "büyük anlatılara (grand narratives) karşı olmasıdır. "Büyük anlatı" ile tarihi ve toplumu özsel kuramsal ilkeler etrafında açıklayan ve anlatan söylemler, büyük tarih felsefeleri ve toplum kuramları kastedilmektedir.⁶

İnsanlığın kurtuluşu için büyük anlatılar üretmek yerine, yerel değerlerle sınırlı anlatılarla, yerel ölçekli mücadeleler yapılmalıdır. İşçilerin, kadınların, ezilenlerin kurtuluşu, sınıfsız toplum, insanlığın ilerlemesi, kalkınma, aydınlanma gibi büyük öyküler içeren açıklama biçimlerine ve böyle bir toplumun ancak baskı yoluyla kurulabileceği gerekçesiyle, homojen insanlardan oluşan bir toplum ideali taşıyan tüm yaklaşımlara karşı çıkılmaktadır. Bu çerçevede postmodernizmin siyasal amacı hiyerarşik bütünlüğü yıkmak, bütünlük içinde farklılaşmış parçaları bastırmaya çalışan davranışlara engel olmaktır.⁷

Postmodernist söylemde, çevrecilik, feminizm, insan hakları, özgürlükler, silahsızlanma gibi eylemler şeklinde meydana gelen siyaset yapmanın en belirgin özellikleri; partizan olmayışı ve siyasetin tüm geleneksel kurumsal söylemini reddetme anlamında apolitik mahiyet gösterişidir. Yani siyaset, bu bağlamda, ne devlet iktidarını ele geçirme, ne de onu ortadan kaldırma düşüncesine dayanır. Buna karşılık, yeni siyaseti, oldukça organize, araçsal ve sınıfsal tabanlı güç politikasına ve onun kurumsal bağlantısı olan bürokratik-korporatist devlete tepki olarak görmek mümkündür.⁸

Çok katmanlı demokratik katılım, teknolojinin insancillaştırılması da postmodern bir düzenin ana hatlarını oluşturur. Sonuçta postmodernizmde totalitarizme ve evrensel yasalara yer yoktur.

⁶ Meyda Yeğenoğlu, Mahmut Mutman, Bilimlerde ve Toplumda Postmodernizm, **Birikim**, Sayı: 33.

⁷ Madan Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş**, Çev. Abdülbaki Güçlü, Kırk Gece Yayınları, 2010, s. 135.

⁸ Ali Yaşar Sarıbay, **Postmodernite Sivil Toplum Ve İslam**, İletişim Yayınları, 1995, s. 115.

B. Çoğulculuk, Yerellik Ve Kültürel Görecelik

"Postmodern toplum" konusundaki tartışmalar, Bell'in "Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri" ve "Endüstri Sonrası Topluma Geçiş" kitaplarındaki eleştirileriyle gündeme gelmiştir. Bell, batı toplumlarında yaşanan bazı krizlerin, kültür ile toplumun birbirinden ayrılmasına neden olduğunu söylemiştir. Ona göre modern kültür, gündelik hayatın değerlerine sızmaya başlamış, sınırsız bir kendini ortaya koyma (self realization) ve aşırı uyarılmış bir duygusallığın öznelciliği, yaşama egemen olmaya başlamış, hazcı (hedonist) motifler serbest bırakılmıştır. Ona göre. modern kültür, yaşamın ahlaki temelleriyle bir uyumsuzluk oluşturmuştur. Bell. Protestan ahlakındaki çözümlenin sorumluluğunu da bu kültüre bağlamıştır.⁹

Postmodernizm, bir başkaldırı hareketi olmaktan öte, bütün kültürlerle yaşama hakkı sağlayan, kültürel çoğulculuğu öne çıkaran bir kavram olarak bilinmektedir. Heller ve Feher'e göre, kültürel bir hareket olarak postmodernizmin çok sıradanlaşmış bir tabiri vardır: "Ne olsa gider." Adı geçen yazarlar, bu haliyle postmodernizmi bir başkaldırı ve isyan hareketi olarak nitelendirmezler, ancak her türlü başkaldırıya olanak sağladığını ileri sürerler.

Modernleşme sürecinde, bilginin merkezileşmesi, belli ülkelerin, diğerleri üzerinde bir kültür hegemonyası kurması sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda Avrupa, öteden beri, kendi kültürünü, diğer kültürlerden üstün görmüş, bu kültürün gerçeklerinin, diğer kültürlerin de saklı gerçeği olduğuna inanmıştır.¹⁰ Bu durumu bir çeşit kültür ihracı olarak da görmek mümkündür.¹¹ Ancak, ekonomik ve siyasal değişmelerle birlikte, merkez-çevre ülke ilişkileri de değişmeye başlamış, kültür ihraç eder durumda olanlar, aynı zamanda ithal eder duruma da gelmişlerdir. Postmodernizm temelde farklılıkları öne çıkardığından dolayı kültürel, etnik, sınıfsal ayrımlara da önem vermemektedir.¹²

⁹ Jameson, Lyotard, Habermas, **Postmodernizm**, Çev, Necmi Zeka, Kıyı Yayınları, İstanbul 1994, s. 34.

¹⁰ Heller, Agnes and Ference Feher, **Postmodern Politik Durum**, Çev, Şükrü Argın, Öteki Yayınevi, Ankara, 1993, ss. 8-9.

¹¹ Artuğ Sütgöl, "Postmodernizmin Temellendirilmesi". **4. Boyut**, İlkbahar, 1993, s. 9.

¹² Bertuğ Sağınç, "Postmodernizmin Eleştirilecek Çok Şeyi Var". **4. Boyut**, İlkbahar, 1993. s. 12.

Postmodernizmden söz edenlerin pek çoğu, günümüz dünyasının ağır bir bunalımdan geçtiğinden söz etmektedirler. Bu bunalım, toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında olduğu gibi bilgi kuramında (epistemoloji) da yaşanmaktadır.¹³

Postmodern kültürde toplumun, büyük anlatılarda (meta-narratives) ileri sürüldüğü gibi bir bütün (totalite) olduğu ya da mükemmel bir sistem olduğu görüşü terkedilmekte mutlak bilginin yokluğu kabul edilmektedir.¹⁴

Postmodernizm, kültürel görecelik, çeşitlilik, parçalanmışlık ve çoğulculuğu onaylamakta, büyük anlatılar yerine, çeşitli yerel, kültürel, etnik, dinsel anlatıların birarada yaşamasına davetiye çıkarmaktadır.¹⁵ Lyotard da toplumsal alanın ayrışık ve bütünleştirilemez olduğunu ileri sürerek bütünleştirici (totalleştirici) toplum kuramlarını ve büyük anlatıları reddetmekte: bunları oldukça indirgeyici ve basitleştirici bulmaktadır. Bu yönüyle postmodernizm, her türden büyük anlatılara itibar etmemekte, kültürel göreceliğe göre, her kültürün farklı gerçekleri olabileceğini kabul etmektedir. Lyotard'a göre ise postmodern bilgi, insanın farklılıklara duyarlı olma özelliğini geliştirir, hoşgörü yetisini güçlendirir.

Postmodernistler, pozitivizm ve onun uzantısı durumunda olan diğer kuramlarla (mantıksal pozitivizm, yapısalcılık-işlevselcilik vb.) da uzlaşmaz bir tutum içinde görünmektedirler. Onlara göre gerçeklik, önemli ölçüde dilsel bir alışkanlık olup, dil sadece bir araç olmayıp, aynı zamanda, insanların dünyayı anlamlandırmalarına yarayan biricik çerçeveyi de oluşturmaktadır.¹⁶ Lyotard son kırk yıldan beri bilim ve teknolojilerin, dille daha çok ilgilendiklerini belirterek bu çerçevede dilbilim kuramlarından, iletişim ve sibernetik sorunlarından, bilgi depolama ve veri bankalarından söz etmektedir. Dil oyunlarını (zaman zaman yaşam biçimleri biçiminde de kullanılır), toplumu bir arada tutan bir güç olarak görmektedir. Ona göre postmodern toplum, bireyin, çeşitlilik ve çatışma içindeki bir ortamda, çeşitli dil oyunları içinde mücadele verdiği bir toplumdur. Lyotard, dil konusundaki kimi görüşlerinde Wittgenstein'dan etkilenmiştir. Bu etki, postmodernizm yanlısı diğer düşün adamları üzerinde de görülür. Fesefede

¹³ Jeanniere. Abel, **Modernite Nedir?** Çev. Nilgün Tutkal, Vadi/Toplum Yayınları, İstanbul, 1993, s. 23.

¹⁴ John W Murphy, **Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, Çev. Hüsamettin Arslan, Eti Kitapları, İstanbul. 1995, s.61.

¹⁵ Heller. Agnes and Ference Feher. s. 12.

¹⁶ John W Murphy, **Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, Çev. Hüsamettin Arslan, Eti Kitapları, İstanbul. 1995.s. 73.

Wittgenstein dışında ilk postmodern eleştiriler olarak nitelendirilebilecek tartışmalara ise Nietzsche ve Heidegger'de rastlanmaktadır¹⁷.

Çağdaş modern toplumlarda üzerinde çokça durulan konular, bilginin doğası, konumu, yöntemi ve işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, bilgi/bilim sosyolojisi de sosyolojinin popüler bir alt alanıdır. Postmodernizm konusundaki tartışmaların büyük bir kısmı da kültür konusuyla birlikte, bilgi ve bilgi kuramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tartışmalardan çıkan sonuca göre, bilimsel bilgi, bilginin her türünü kapsamamaktadır. Geleneksel toplumlarda bilginin büyük bir kısmı, anlatıya dayalı bilgidir. Bilimsel bilgi, bu bilgi türü ile sürekli bir yarışma ve çatışma içindedir. Bu toplumlarda anlatılar (hikayeler, efsaneler, masallar vb.), hem toplumsal kurumlara meşruluk kazandırmakta; hem de toplumsal kurumların bütünleşmesiyle ilgili olumlu ya da olumsuz örnekleri oluşturmaktadır. Böylelikle söz konusu anlatılar, bir toplumda olması gerekenle ilgili ölçütleri belirlemekte, kültüre göre yapılması ya da yapılmaması gerekeni göstermektedir.¹⁸ Anlatıya dayalı bilgi, sadece geleneksel toplumlarda değil, modern toplumlarda da var olan bir bilgi türü olmaktadır.

Postmodernisler, geleneksel sosyal bilim anlayışını da oldukça totaliter olarak görmekte ve itham etmektedirler.¹⁹ Epistemolojik planda postmodernizm, postyapısalcı felsefedeki gelişmelerle benzerlikler taşımaktadır. Postmodern epistemoloji, dünyanın, insanların paylaştıkları dil aracılığıyla oluşturulduğunu, her dilin mensuplarının dünyayı kendi dillerinin özel formları ve dil oyunları yoluyla anlamlandırdıklarını ileri sürmektedir. Buna göre postmodern söylemin amacı, dilin ele avuca sığmaz bu özelliğini bilmek, bütün dil formlarını açıklamaya dönük büyük anlatılar oluşturmamaya çalışmak biçiminde tanımlanmaktadır.²⁰ Gerçeğin doğasıyla ilgili yapılan bu tartışmalar, öyleyse "biz dünyayı nasıl tanımlayacağız?" sorusunu akla getirmektedir. Bu soruya Parker'ın cevabı, "dünyanın, bizim paylaştığımız dil aracılığıyla oluşturulduğunu kabul ettiğimiz zaman," biçiminde olmaktadır. Ona göre yukarıdaki sorunun cevabı, her dilin söylem formları içinde saklı bulunmaktadır.

¹⁷ Madan Sarup, **Postyapısalcılık ve Postmodernizm**, Çev. A. Baki Güçlü, Ark Yayınevi, Ankara, 1995, .s.181.

¹⁸ Sarup, s. 162.

¹⁹ Lyotard. Jean-François. **Postmodern Durum**, Çev. Ahmet Çiğdem, Ara Yayıncılık, İstanbul. 1990.s. 11.

²⁰ John Hassard, "Postmodern Organizational Analysis: Toward A Conceptual Framework," **Journal of Management Studies**, 31/3, May 1994: s.305.

Ayrıca bu dil de sürekli bir değişme içinde olup anlam, hiçbir zaman bir terim içine yerleştirilemez nitelikte görülmektedir.²¹

Postmodernizm konusundaki tartışmalarda dil, gerçeğin oluşturulmasında olduğu kadar ifadesinde de merkezi konuma sahip temel araç olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, gerçeği keşfetme ve ifade etmeye dönük her girişim, olması gerekenle ilgili bir söylem formu olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan, toplumla dil arasında da bir bağıntı kurularak toplumun da dil gibi sürekli bir değişme içinde olduğu, sürekli yeni sosyal formların ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu durumda, yeni zamanların, yeni yöntemleri de gerekli kıldığı, sosyal süreçlere ilişkin olarak da yeni bakış açılarının gerekliliği ileri sürülmektedir.²²

C. Merkezileşmiş Kontrole Karşı Çıkış

Postmodernistlerin hedef kavramlarından biri, modern egemen devlettir. Klasik uluslararası ilişkiler kuramının merkezindeki aktör-devlet anlayışını eleştiren postmodernistler; devletin problematik dışı rasyonel bir varlık değil, düzene girmeyecek bir şeyin üzerine, yoğun örgütlenme ile disiplin uygulayarak düzen oturtmaya çalışan keyfi bir ilişki olduğunu iddia etmektedirler. Normal kavramı veya haklar, egemenin kurumsal standartlarına bağlı biçimde düşüncüyü ve davranışı eğiten baskı biçimleri ile oluşturulur.²³

Postmodernler için, egemenlik, yani devlet, bir çözüm olmaktan uzaktır. Çağımızda, devletin egemenliği zayıflamakta, günümüz dünyasının çok yönlü bütүнleştirici ve ayrıştırıcı kuvvetleri karşısında, düzen sağlayıcı işlevini yitirmektedir. Postmodernist uluslararası ilişkilerin konularından biri de, devletlerin tarihi ve politik temsil örgütleri olarak egemenlik kavramlarını destabilize eden baskıları tanımlamaktır. Devletin egemenlik zemininin kavramsal olarak sarsılması, "meşru şiddet", yani güç kullanma hakkının meşruiyetini de sorgulamaya açacaktır. Postmodernizm, devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolüne ağırlık

²¹ Martin Parker, "Post-Modern Organizations or Postmodern Organization Theory?" **Organization Studies**, 13/1, 1992, s. 9.

²² Parker, s. 3.

²³ Bostanoglu, Burcu, Postmodernizm ve Uluslararası Politika, Gazi Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Bölümü <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/>.

atfederek, akademik olarak, egemen devletin alanını da sınırlamaktadır. Postmodernizm, devletin uluslararası ilişkilerdeki önem ve anlamını inkar etmekten çok egemenlik kavramını sorgulamaktadır. Postmodern literatür, Kant sonrası modern-egemen insan anlayışından kaynaklanan uluslararası ilişkilerdeki egemen devlet kavramını, doğası ve rolü itibarıyla modern söylemin rasyonalizmi içindeki yeri dolayısıyla eleştirmektedir. Postmodern teorinin yadsıdığı, egemenliğin "objektif" gücü ile anlamları belirleyerek insanın bilmesini sınırlayıştır. Postmodernist politik analizin ideali, egemenliğe ve onun getirdiği kimlik, teklik ve kalıcılık gibi kavramlara başvurmada, global bir dünya siyasetinin içerimlerini saptamaktır²⁴.

II. Postmodern Toplum

Lyotard Postmodernizm'i; "gelişmiş toplumlarda bilginin durumu" ya da "meta anlatılara yönelik bir inanılmazlık olarak tanımlamaktadır. Lyotard'a göre bu inanılmazlık kuşkusuz bilimlerdeki ilerlemenin bir ürünüdür. Ancak ilerleme akabinde bu inanılmazlığı öngörmektedir²⁵.

Eserinde "postmodern" i "modern"den tam bir kopuş olarak değil, "modern"le iç içe geçmiş olarak tanımlamaktadır. Postmodernizm ona göre; mutlak bir biçimde modernizmin bir parçasıdır. Fakat modernizmden devralınan her şeyden daha dün devralınmış gibi kuşkulananmak gereklidir. Böyle anlaşıldığında, postmodernlik sonuna gelmiş modernizm değil, doğum ve yeniden oluş halindeki modernizmdir ve süreklilik arz etmektedir. Fakat bu sürekliliğin yanı sıra postmodernizm ileri kapitalist kültürdeki bir harekete bir parçalanmaya tekabül etmektedir. Postmodern felsefe, anlamın ve veya hakikatin kendilerini ileten temsilleri öncelediğini ve belirlediğini savunan klasik temsil teorisine karşın eleştirel bir tavır takınmıştır. Felsefede ve sosyal teoride klasik yapısalcı teori karşısına yapı bozumu ve post yapısalcılık teorileriyle çıkmıştır.²⁶

²⁴ Bostanoglu, Burcu, Postmodernizm ve Uluslararası Politika, Gazi Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Bölümü <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/>.

²⁵ Lyotard, ss. 6-7.

²⁶ Lyotard, s. 95.

Baudrillard'ın tüketim toplumu ve bu toplumsal göstergelerin medyanın ve medya iletilerinin çoğalması, çevre tasarımı ve sibernetiğin sevk ettiği sistemler, günümüz sanat ve gösterge kültürü üzerinde odaklaşan temalar içeren çalışmaları postmodern toplumsal teori çalışmalarını önüne açar nitelik taşımaktaydı. Baudrillard'ın anlatısı “üretim ve endüstri kapitalizminin egemenliğindeki modernite çağının sona ermesi ve ‘taklitler’ ‘hipergerçeklik’, ‘şiddetli bir infilakla içe dönük çöküş’ (implosion) ve yeni teknoloji, kültür ve toplum biçimleri tarafından oluşturulan post endüstriyel bir çağa girilmesiyle” ilgilidir. Modernite metalaşmanın yok olması, mekanikleşme, teknoloji, mübadele ve piyasayla nitelenirken, postmodern toplum tüm sınırların, alanların, yüksek ve aşağı kültür, görünüş ve gerçeklik arasındaki ayrımların ve geleneksel felsefe ile toplumsal teorinin barındırdıkları tüm diğer çift değişkenli karşıtlıkların içe dönük çöküşünü içinde barındırmaktadır. Bu Baudrillard'a göre tüm pozitifitelerin büyük göstergelerin (referent), sonullukların (finality) bittiğini gösterir.²⁷

Bu gerçeğin, anlamın, tarihin, iktidarın, devrimlerin ve hatta “toplumsal olanın” sonuna gelindiği anlamın gelir. Dahası Baudrillard'a göre modern endüstri toplumunun anahtarı üretimken, postmodern toplumda gerçeği önceleyen modeller olarak taklitler toplumsal düzene egemen olmaya ve toplumu hiper gerçeklik olarak oluşturmaya başlarlar. Bu durumda gerçeğin temel tanımı şudur: “...gerçek eşdeğerli bir yeniden üretimi mümkün olmandır. Gerçek yalnızca yeniden üretilebilir olan değildir. Her zaman zaten yeniden üretilmiş olmandır hiper gerçekliktir...”²⁸ Baudrillard'a göre şimdi artık kapitalist üretimci bir toplumdan bütünsel denetimi hedefleyen bir düzene doğru hareket edilmektedir ve artık farklı kutupların kendi aralarındaki farklılığı kildiği ve kendi kendini düzenleyen, kendinin aynısı, kendisiyle özdeş bir sistemi alıkoymaya hizmet eden çift değişkenli bir sisteme indirgenmektedir. Bu anlamda Harvey'in²⁹ de belirttiği gibi yirminci yılın sonunda kapitalizmin politik ve ekonomik dönüşümü içeren bir sürecin betimlenmesi de postmodernizm olarak tanımlanabilir.

²⁷ Douglas Kellner, “Toplumsal Durum Olarak Postmodernizm:Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar”, **Modernite Versus Postmodernite İçinde**, (Der. ve Çev.) M. Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s.371

²⁸ Kellner, s. 372.

²⁹ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, çev. S. Savran, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s.143.

Baudrillard'ın postmodern dünyası anlamdan yoksundur, o bu dönemi bir nihilizm evreni olarak tanımlar. Adaletin hızlanması, anlamın medyada içe dönük yok oluşu bu evrenin diğer özellikleridir. Anlam derinliği gizli bir boyut henüz görülmemiş bir alt tabaka gerektirir. Postmodern toplumda ise her şey görülebilir ve şeffaftır bu da anlam kaybına neden olur. Yani Baudrillard modernitenin bitişi olarak gördüğü postmoderniteyi taklitlerle bir takım değerlerin ön palana çıktığı ve bazı eğilimlerin yeniden üretildiği bir çağ olarak görmektedir. Postmodernizm Baudrillard'a göre yüksek bir soyutlama düzeyinde cereyan eden bir toplum durumudur. Bu toplum durumunu açıklamak için önceki tarihsel dönem ile bu yeni durum arasında mutlak ve kesin bir kırılmanın var olduğunu öne sürmektedir.³⁰

Lyotard'a göre ise, postmodernizm bir toplum durumundan öte bir bilgi biçimidir. Meta anlatılar karşısında anlatılar karşısında kuşkuculuk ve metafizik felsefenin, tarihin ve herhangi bir bütünleştirici düşünce biçiminin reddedilmesi olarak tanımlanabilir. Bu bilgi biçimi Lyotard'a göre farklılıklara duyarlı olma özelliğimizi geliştirir ve başka bir şeyle kıyaslanamaz olanı hoş görme yetimizi pekiştirir. "Postmodern bilginin ilkesi, uzmanın homolojisi değil, mucidin paralojisi'dir."³¹ Bu bağlam da Lyotard'ın postmodern toplumu bilgisayar, enformasyon, bilimsel bilgi, ileri teknoloji, yani bilim ve teknolojideki yeni ilerlemelerden kaynaklanan hızlı değişme toplumdur. Lyotard teknoloji kapitalizm ve toplumsal gelişme arasındaki bağları analiz eder.

Postmodern toplumsal teori meta anlatıları reddeder. Meta anlatıları modernitenin meşruiyetini kanıtlama ve hegemonyasını yerleştirme vasıtası olarak görürler. Meta anlatılardan her biri teklik iddiasından hareket etmekte bu nedenle rakip olarak gördükleri diğer savları şiddetle reddetmektedirler. Postmodernistler içinse belirleyici ve bütünsel bir toplumsal kuram imkânsızdır. Çünkü toplumlarda genelde bir parçalanmışlık belirsizlik vardır. Toplumsal olaylar bir bir belirlenmişlik içinde çizgisel bir düzlemde süreklilik göstermezler. Toplumsal olaylar öznellik içerirken meta anlatılarda nesnellik anlatının kendisi tarafından yaratılmaktadır.

Baudrillard modern tarihi semiyotik bazında dönemleştirerek, günümüzün bir simülakra çağı yani, hiçbir yerde hiçbir gerçekliğe temas etmeyen gösterenlerin ya da

³⁰ Jean Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, çev. O. Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, ss. 66-70.

³¹ Kellner, s 380.

temsillerin sonsuz dolaşım çağı olduğunu vurgular. Üretim artık yerini yeniden üretime bırakmıştır ve taklit artık belirleyici konumdadır. Örneğin kamuoyu yoklamaları gerçeği önceden belirler, iletinin yollandığı ortam iletiyi denetler. Ve imge gerçekliği öndeler. Toplum içinde doğru ve yanlış medyanın montaj mantığı olarak işlemektedir. Yanlış bir imge en az herhangi bir varsayılan hakikat kadar doğru olmaktadır.³² Bu anlamda “siyasetin sonu” söylemini 1968 sonrası eleştirel yaklaşımlara da atıfta bulunur. Bu anlamda bugün biz postmodern felsefenin, siyaset felsefesine yansımalarını tüm totalleştirici ideolojilere bir karşı çıkış, total gerçekliğe karşı bir eleştirel yaklaşım olarak görmekteyiz.

Bugün totalleştirilmiş bir özne teorisi ve aralarında zorunlu bir ilişki olmayan ve eklemelenmesi hegemonik pratiklerin sonucu olan bir özne konumları çoğulculuğun kavşak noktasında inşa edilen bir özne anlayışı geliştirilmelidir. Sonuçta hiçbir kimlik nihai olarak yerleşik değildir, farklı özne konumlarının eklemelenme tarzlarında daima belli bir açıklık ve muğlâklık derecesi vardır. Böylece ortaya çıkan, ne yalnızca kendi çıkarının peşinde koşan birey düşüncesiyle liberalizmin, ne de tüm özne konumlarını sınıf konumuna indirgeyen Marksizm’in tasvip edebileceği siyasal eylem için tamamen yeni perspektiflerdir. Öyleyse demokratik devrimin içinde bulunduğumuz bu yeni evresinin kendi tarzında aydınlanmanın demokratik evrenselciliğinin bir sonucu olmasına rağmen, aynı zamanda kendi varsayımlarının bazılarını sorguladığı ortaya çıkmaktadır.³³

III. Postmodernizmin Siyasal Yönelimleri; Radikal Demokrasi

Radikal demokrasi; Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’nin 20. Yüzyıl kapitalizminin içine düştüğü bunalımın çözümünü hedefleyen siyasi teorileridir. Marksizm’in temel öncüllerinin günümüz dünyasına uyarlanarak temel hak ve özgürlüklerin en üst düzeye çıkarılmasını hedefleyen bir demokratik yapılanmayı hedefler.

³² Micheal Ryan, “Postmodern Siyaset”, **Modernite Versus Postmodernite İçinde**, çev. M. Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s:460.

³³ Chantal Mouffe, “Radikal Demokrasi Modernmi, Postmodern mi?”, **Modernite Versus Postmodernite İçinde**, Der ve çev. M. Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s.302.

Buna göre gerçek demokrasi ile ekonomik ve siyasal kapitalizm arasında ayrılmaz ve zorunlu bir ilişki bulunmamaktadır. Zaten marksizm'in temel öncülü olan hizmet sektörünün toplumsal ve ekonomik hayat üzerindeki etkisinin artmasıyla güçlenen işçi sınıfı da sosyalist devrim yapmak yerine orta sınıfa entegre olmaktadır. Böylelikle görülmektedir ki 20. yüzyıla damgasını vuran iki büyük siyasi anlatı da hedefine ulaşamamış yanlışlanmıştır. Radikal ve çoğul demokrasi sola büyük özgürleştirici mücadelelere seslenen ama aynı zamanda psikanaliz ve felsefenin yeni teorik katkılarını hesaba katan bir imgelem sunar, buna Marksist sosyalizm ve sosyal demokrasiden farklı bir sol yaratma projesi de demek mümkündür. Bu proje modernitenin yerine getirilememiş projesini izlemekle birlikte Habermas'tan farklı olarak aydınlanmayı olumlamaz, aydınlanmanın izlerini taşımaz.

Aydınlanmanın epistemolojik perspektifi demokrasinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynasa da, bu perspektif bu gün toplumlarımızın karakteristiği olan ve özcü olmayan bir perspektiften yaklaşılmayı talep eden yeni siyaset yapma biçimlerini anlamada bir engel haline gelmiştir. Bu durumda, felsefede postmodern denilebilecek farklı akımlar tarafından geliştirilen teorik avadanlığı kullanma ve bunların rasyonalizm ve öznelciliğe getirdikleri eleştirileri dikkate almak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.³⁴ Radikal demokrasi kuramına göre postmodern olarak kabul edilen bu yaklaşımlar rasyonalizm ve hümanizme meydan okuyuşu modernitenin reddini değil, aydınlanma içindeki tikel projenin krizinin ima eder. Rasyonalizm ve hümanizme meydan okuyuş, modernitenin herkes için eşitlik ve özgürlük sağlama amacının göz ardı edilmesi gerektiğini ima etmez.

Modern demokratik projenin, radikal demokrasinin terimleriyle yeniden formüle edilmesi, farklılaşmamış bir insan doğası anlayışına dayanan, aydınlanmanın soyut evrenselciliğinden vazgeçmeyi gerektirir. İlk modern demokrasi ve hak sahibi olarak birey teorilerinin ortaya çıkışını bu kavramlar olanaklı hale getirmiş olsa da, bu gün bu kavramlar demokratik devrimin gelecekteki gelişmesinin önünde duran başlıca engeller olmuştur. Bugün savunulan yeni haklar, önemi ancak yeni anlaşılabilen farklılıkların ifadesidir ve bu haklar artık evrenselleştirilebilir haklar değildir. Radikal demokrasi farklılığı tikel çoğul, heterojen olanı ve sonuçta soyut düzeyde insan kavramı tarafından dışlanan her şeyi

³⁴ Mouffe, s. 299.

kabul etmemizi talep eder. Evrenselcilik reddedilmeyip, kısmileştirilir. İhtiyaç duyulan şey evrensel ve tikel arasında yeni oluşmuş bir tür eklemelenmedir.³⁵

Moffe'ye göre Neo-liberallerin ve neo- muhafazakârların özgürlük ve eşitlik kavramlarını yeniden tanımlama ve özgürlük düşüncesini demokrasiden söküp atma yolundaki girişimleri, liberal demokratik gelenek içinde nasıl farklı stratejiler izlenebileceği ve bunun da farklı türden imalarını hazırlayabileceğini gösterir. Liberalizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin giderek yıpranması karşısında, radikal demokrasi projesi demokrasiyi savunmaya demokrasinin uygulanabilirlik alanını yeni toplumsal ilişkileri kapsayacak şekilde genişletmeye çalışır. Hakları bireyci bir çerçevede değil 'demokratik haklar' olarak gören radikal demokrasi liberal demokratik geleneğin öğeleri arasında başka türden bir eklemelenme yaratmayı amaçlar.³⁶ Bu durum birçok sayıda demokratik mücadelenin eklemelenmesi sonucu ortaya çıkacak yeni bir mücadele biçimini ortaya çıkaracaktır.

Radikal demokrasiye göre ihtiyaç duyulan tek şey demokratik değerlerin hegemonyasıdır. Ve bu da demokratik pratiklerin çoğaltılmasını, bir özne çokluğunun demokratik matris yoluyla oluşturulmasına elverecek şekilde çok daha çeşitli toplumsal ilişkiler içinde kurumlaştırılmasını gerektirir. Rasyonel bir temel sağlamaya çalışarak değil yalnızca bu şekilde demokrasiyi savunmakla kalmayıp onu temele yayabiliriz. Böyle bir hegemonya asla tamamlanmış olmayacaktır. Zaten bir toplumun tek bir demokratik güç ile yönetilmesi demokrasiye engel olan en büyük etkidir. Bu şekilde otorite ve iktidar ilişkileri tamamen ortadan kaldırılamaz. Radikal demokrasi; çoğulluğu ve çatışmayı önemser ve siyasetin varlık nedenini bunlarda görür. Ayrıca tüm demokratik mücadelelerin birbirine bağlanmasını gerekli görür.³⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrasında çağdaş toplumlarda yükselen yeni hegemonik formasyon, emek sürecinde, devlet biçimlerinde, kültürel düzeyde ve toplumsal ilişkilerde köklü bir değişime yol açmıştır. Yeni hegemonik formasyonu ortaya çıkaran süreç üç temel gelişme üzerinde ilerlemektedir. İlki; ekonomik düzeyde yaygın birikim rejiminden yoğun birikim rejimine geçişte toplumsal ilişkilerin

³⁵ Mouffe, s. 303.

³⁶ Mouffe, s. 309.

³⁷ Mouffe, s. 310.

metalaşması olgusudur.³⁸ Bu olgu toplumsal ilişkilerde kar için üretimin mantığına dayanmaktadır. Böylelikle toplum giderek artan yeni ihtiyaçların yaratıldığı ve giderek daha fazla insan emeğinin metaya çevrildiği geniş bir pazara dönüşmüştür.

Bu sürece yol açan, ikinci unsur ise Refah Devletidir.³⁹ Toplumsal ilişkilerin metalaşması olgusu geleneksel anlamda dayanışma biçimlerinin (aile, cemaat vbg) parçalanmasına yol açmıştır. Devlet ise toplumsal yeniden üretimi sağlamak vatandaşlarına ekstra hizmetler sunma zorunluluğunda kalmıştır. Sağlık, eğitim ve emek gücünün karşılığının yeniden düzenlenmesine yönelik yeni araçlar geliştirmiştir. Bu durum devlete müdahaleci bir karakter kazandırmıştır. Devletin, toplumsal yeniden üretim sürecine artan müdahalesi, bürokratikleşmenin giderek artmasına da yol açmıştır. Devletin bürokratik aygıtları eliyle toplumsal ilişkiler müdahalesi, bu ilişkilerin siyasallaşmasını hızlandırmış devletin iktidarına karşı yeni çatışma biçimlerini ortaya çıkarmıştır.

Sürece yol açan son unsur ise: kitle iletişim araçlarına bağlı olarak yaygınlaşan yeni kültürel kimliklerin ortaya çıkışıdır.⁴⁰ Homojenleştirici bir yapıya sahip olan kitle kültürü yeni hegemonik formasyona özgü olan aidiyet biçiminin önemli bir parçasıdır. Kitle kültürü vatandaşları, tüketicilik esasında eşitlemeye çalışırken, ekonomi sahip olma düzeyinde böyle bir eşitliğe izin vermemektedir. Bu da toplumsal hayatta yeni çatışmaları beraberinde getirmektedir.

Bu yeni hegemonik formasyon içinde iktidar daha da yaygınlaşmış, ekonomik temel tarafından belirlenmekten veya devlet ve diğer kurumlar içinde değil toplumsal olanın içinde yoğunlaşmıştır. İktidar, toplumsal ilişkileri kuran ve organize eden söylemsel pratikler aracılığıyla yeniden üretilir.

Yukarıda belirttiğimiz üç unsurun sonucu ortaya çıkan çatışma ve devlet iktidarının baskın gücüne karşı bir direnişin sonucu olarak farklı özerklik talepleri ve farklılıkların toplum hayatına yansımalarının pozitif bir olgu olarak sunulması ortaya çıkmıştır. Radikal demokrasi tam da bu noktada yeni bir toplumsal aidiyet biçimi ya da iktidar karşı, iktidar olmadan karşı koyuş biçimi olarak yeni toplumsal hareketleri işaret etmektedir. Yeni toplumsal hareketler hegemonik formasyonun

³⁸ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, çev. Ahmet Kardam, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s 197.

³⁹ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, ss. 198-199.

⁴⁰ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, ss. 199-200.

homojenleştirme, metalaştırma ve bürokratikleştirme unsurlarına; özerklik, özgürlük ve yeni kimlik aidiyetleri talepleriyle karşı durmaktadır.

Postmodern siyasi açılımların belki de üzerinde durdukları en önemli nokta, yeni toplumsal hareketlerinde odağında bulunan homojen değil heterojen bir kimlik yapılanmasına meşru bir zemin kazandırmaktır. Çünkü artık toplumsal kimlikleri, geleneksel dayanışma aidiyetleri ya da ekonomik temelli sınıfsal aidiyetler içine sokmak giderek zorlaşmaktadır. Bugün artık modern demokrasi ve hak sahibi olan birey fikrinin ortaya çıkışını sağlamış olmasına rağmen, aydınlanmanın farklılaşmamış insan doğasına yaslanan soyut evrenselciliğinden vazgeçilmesi gerekmektedir.

Günümüz de artık bireylerin talep ettikleri haklar artık evrenselleştirilebilir haklar olmanın ötesine geçmiştir. Bu haklar artık kavranması gereken farklılıkların ifadesidir. Radikal demokrasi farklılığı, tikel, çoğul heterojen olanı sonuçta soyut düzeyde insan kavramı tarafından dışlanan her şeyi kabul etmemizi talep eder. Fakat bu noktada evrensel olan reddedilmez yalnızca kısmileştirilir. İhtiyaç duyulan şey tikel ve evrensel arasındaki yeni bir tür eklemlenmedir.

Postmodern siyasette kimlik kavramı da bu doğrultuda gündeme gelmelidir. Postmodern siyaset tarzı; yukarıda da belirttiğimiz üzere temel olarak modern siyasetin bütüncülleştirme, rasyonelleştirme ve benzeştirme çabasına karşı bir tavır sergilemektedir. Postmodern siyaset çoğulculuğun ve özgürleşmenin önemi üzerinde durmaktadır. Postmodern siyaset aynı zaman da çok sesliliğinde arkasında durur.

Radikal demokrasi, demokrasinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi esasına dayanır. Demokrasi ise ancak liberal demokrasiden vazgeçilerek değil, bu projenin sosyalist bir perspektiften geçirilerek gelişebilir. Demokratik bir toplum ise ancak, toplumsal kimlikler bir üst kimlik altında eritilerek değil farklılıklar ve özgünlüklerin korunduğu bir yaşam alanında gelişir. Radikal demokrasi bu anlamda Postmodern eleştirileri önemser ve postmodern bir kimlik tanımının tekrardan kuramsallaştırılmasının önemini vurgular.

IV. Postmodernist İktidarın Düşünsel Temelleri

Postmodern akım, modernite gibi oldukça kapsamlı bir geleneği yadsımaktadır. Modernitenin içinde bütüncül bir aydınlanma projesi bulunduğundan, modernite üç yüz yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Aydınlanma, insan ve toplum gerçeğinin dinsel doğ-malardan kurtularak akıl ve bilim ile temellendirilmesini anlatmaktadır. Akıl ve bilim gibi araçların kullanılmasıyla biricik evrensel olarak kabul edilen insan gerçeğine ulaşmaya çalışılmaktadır. Akıl yoluyla hem dış hem de iç doğaya hakim olunabileceği düşünülmektedir.

A. Modernite ve Aydınlanma Projesi

Aydınlanma projesi doğrusal ilerleme anlayışına dayanmaktadır. İlerlemeci tarih felsefesi olarak da adlandırılan bu öncül, bilimin durmadan geliştiği ve ilerlediği, buna bağlı olarak toplumun da sürekli ilerleyeceği varsayım ileri sürmektedir. Sürekli ilerleme ve gelişme içinde olan bir bilgi ile ideal toplum düzenine ulaşılabilceği düşünmektedir. İdeal toplum düzeni, laik bir temele oturan bir 'mutlak gerçek' olarak kabul edilmektedir. Kısaca modernizm bir aydınlanma projesi olarak tanımlanabilmektedir. Nesnel ve evrensel bilim düşüncesi, evrensel bir ahlak ve hukukun olabilirliği, aklın tekliği bu projenin temel taşlarını oluşturmaktadır.⁴¹

Aydınlanma çağında bilime ve bilgiye verilen önemin artması ile bilginin kaynağı, içeriği ve elde edilişi gibi konular tartışılmaya başlanmıştır. Aydınlanma düşüncesi bilginin kaynağı ya da öznesi konusunda ortaya çıkan idealizm ve realizm karşıtlığı ile bilginin içeriği ve elde edilişi konusunda ortaya çıkan rasyonalizm ve ampirizm karşıtlığını aşmaya çalışmıştır. Bu noktada Kant söz konusu karşıtlıkları aşmasa da pozitivizme bir çerçeve hazırladığı için önem taşımaktadır. Kant bilginin kaynağının dış evren olduğunu kabul etmekle beraber insan aklını bu bilgiyi rafine eden kategorileri ve deney öncesi bilgileri bulunduğunu ileri sürmektedir. Kant'ın yapmış olduğu en önemli katkı bilgiyi metafizik alanın dışına çıkarmak olmuştur. Ona göre bilimde bilgi metafizikte ise inanç bulunmaktadır. Bilgi ile inanç arasında

⁴¹ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 322.

kesin bir ayırım yapmak gerekmektedir. Bilginin kaynağı dış dünya, bilgiyi elde etme yöntemi ampirizmdir.⁴²

Toplumsal aşamaları teolojik, metafizik ve pozitivist olarak sıralayan Comte da pozitivist aşamının bilgisi olan “bilimsel bilginin alanına ancak dış dünyanın ölçülebilir nesnelerini dahil etmektedir. Pozitivizmde bilimin önermeleri evrensel bir nitelik taşımaktadır. Modernitenin pozitivist bilgi anlayışına karşı Popper bilgiyi dış dünyanın gözleminden önce, kişinin deney öncesinde aklını kullanarak oluşturduğu hipotezlere dayandırmaktadır”.⁴³ Yirminci yüzyılın başında quantum fiziğinde rastlantısallığın öneminin vurgulanması, Einstein'ın görecelilik kuramı ile bir sorunun birden fazla doğru cevabının olabileceğinin ispatlanmasından sonra, pozitivism önemli ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Postmodern bilgi anlayışının belirsizlik, görecelik ve rastlantısallığa dayanmasının temelinde geçerliliğini yitiren pozitivist anlayışın ve modernitenin reddi yatmaktadır. Hakim bilim anlayışının yadsınması Postmodern düşünceye özgü bir tavır değildir. Popper, Frankfurt Okulu ve yorumsamacı gelenek yerleşik bilim ve bilgi anlayışına karşı çıkmaktadır.⁴⁴

Aydınlanma, insanlığı eleştirel aklın kullanılmasıyla batıl inançtan, gizemli güçlerden ve doğa ile ilgili korkulardan kurtarmayı amaçlamaktadır. Bu proje, eleştiri yoluyla bireyi güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi düşlemektedir. Bu amaca ulaşmak için hesaplama ve yararlılık ölçülü dışındaki her şey şüpheyile karşılanmaktadır.⁴⁵

Modernitenin dinamik yönünü oluşturan modernleşme deyişi ise oldukça uzun bir tanım gerektirmektedir. "Modernleşme; sanayileşme ve teknolojinin yayılması, toplumsal yaşamda bilginin rolünün artması, ticaretin yayılması yoluyla geniş alanda ekonomik bütünleşmenin oluşması, kırdan kente geçiş ile zihinsel, kültürel ve yapısal değişikliği ifade etmek için kullanılmaktadır".⁴⁶ Fakat uygulamada modernleşme bu kadar yalın bir şemaya göre gerçekleşmemektedir. Modernleşme sürecinde çatışmalar, anlam yitimi, özgürlük kaybı gibi olgular ortaya çıkmaktadır.

⁴² Lash, s.189.

⁴³ Lash, s.195.

⁴⁴ Lash, s.184.

⁴⁵ Malpas, s.56.

⁴⁶ Lash, s.198.

Postmodern düşünce modernitenin araçsal akılcılığını, evrensellerini, ilerlemeci tarih anlayışını yıkmaktadır. Ayrıca modernleşme döneminde öne çıkan ulus, devlet, bürokrasi gibi makro kurumların yerini yerellik ve özgüllük almaktadır. Bütün bu arayışların temelinde insana mutluluk vermeyen, insanı araçsal aklın mahkumu yapan, onun yaşam alanını daraltan ve özgürleşme yerine onu demir bir kafes içine hapseden modernite eleştirisi bulunmaktadır. Aslında modernite eleştirisi postmodern düşünceden önce Nietzsche ile başlayan aydınlanma karşıtı bir düşünce geleneğinin içinde yer almaktadır. Zaten modernizm eleştirilerinin tarihi ile postmodernizmin düşünsel öncüllerinin tarihi kesişmektedir.

B. Modernite Eleştirisi: Aydınlanma Projesinin Çöküşü

Nietzsche postmodern ve postyapısallık düşüncesinin en önemli kaynaklarından biridir. Nietzsche, akıl kavramını revizyondan geçirmek yerine daha radikal bir kopuşu gerçekleştirerek aydınlanmanın diyalektiğine veda etmektedir. Modernite, Nietzsche ile tek olma konumunu kaybetmekte, sadece projenin çöküşü ve ilkel hayatın kaybolması ile başlayan yaygın bir akılcılaştırma tarihinin son dönemi olarak nitelendirilmektedir.⁴⁷

Bilgince çalışan Nietzsche doğruya ve münzevi ideale inancın soykütüğünü (genealogy) çıkararak modern düşüncüyü daha da öteye fırlatmak istedi.⁴⁸ Nietzsche'nin bu stratejisinin en önemli amacı, kuramda, iktidarın maskesini düşürmektir. İktidarı, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin ürünü olmaktan çok, felsefi düşüncesinin bir ürünü olarak kabul eden Nietzsche, iktidar ile bilginin birlikteliğine inanmaktaydı. Bu yüzden bilimin ve aklın verileriyle dayatılan iktidarı, öncelikle sözkonusu modern evrenselleri yıkarak sorgulayan, daha sonra iktidar-bilgi ilişkilerini bütün açıklığıyla ortaya koyan Nietzsche, postmodern iktidar anlayışının önemli kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rasyonellik yerine arzu ve cinselliğe ağırlık veren Nietzsche, sanayi toplumunun rasyonel temelini eleştirirken beden ve arzuyu kullanmıştır. Sokrates'ten beri entellektüel bir nitelik kazanan felsefeyi sadece akılcı bilgiye

⁴⁷ Habermas-Gorz-Docherty-Rorty-Laclau, **Postmodern Burjuva Liberalizmi**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995, s.59.

⁴⁸ Habermas, s.61.

yönelmekten kurtarıp, insana özgür bir benlik bilinci vermeye yönelik bir faaliyete dönüştürmeye çalışmıştır. Amacı, insanı dengenin ve ölçünün tanrısı Apollon'un hükümlerinden kurtararak, coşkunun, sevincin ve taşkınlığın tanrısı Dionysos ile tanıştırmaktır.⁴⁹

Nietzsche'ye göre on sekiz ile on dokuzuncu yüzyıldaki büyük atılım belirleyen şey akıl, bilim veya tarihin özü değildir. Gelişmeyi ve ilerlemeyi sağlayan şey doğal, biyolojik bir süreç olan insanın yaşam enerjisidir. İnsani insan yapan bu enerji aynı zamanda yabancılaşmanın ve kinin kaynağıdır. Her insanda farklı olan bu enerji “üstün insan” da daha fazladır ve Tanrının olmadığı bir dünyada tarihi bu üstün insan yapmaktadır. Yaşam enerjisi hem yaratıcılığın hem de yıkıcılığın kaynak, "olduğu için, salt bilgiye dayanılarak kurulan Aydınlanma toplumu vahşi ve yabancılaşmış bir toplum olacaktır”.⁵⁰ Çünkü bu toplumda Apollon'un etkisi olabildiğince abartılırken Dionysos'u bağlayan zincirlerin sayısı artacaktır.

Nietzsche, insanın sürekli olarak bir şeyleri yıkarak yarattığını söylemektedir. “Yaratıcı yıkıcılık” (creative destruction) insandaki yaşam enerjisinin ortaya çıkışıdır. Yaşamın kaos içinde olan dinamik süreci aklın ve bilimin önüne bu yaratıcılığın geçmesi ile anlaşılabilir.⁵¹ Postmodern düşünce doğruların çoğulluğu içinde yeni toplumsal durumun betimlemesini yaparken modern toplum durumunu yadsımakta ve bir anlamda yaratıcı yıkıcılık faaliyetinde bulunmaktadır. Postmodernist iktidarı çoğulculuğa ve farklılığa dayanan yapısı Nietzsche'ye çok şey borçludur.

Nietzsche, Batı düşüncesinde bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Düşünür, uygarlığı insanlıkla eşanlamlı kabul eden modern yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Nietzsche, her türlü rasyonel ilkeye karşı coşkuyu, duyguyu, eylemi koyarak aydınlanmanın temellerini sarsmıştır.⁵²

Postmodernist düşünce varoluşçuluktan ve özellikle Heidegger'den de etkilenmiştir. Varoluşçu felsefe insanın eylemlerine ve kendini seçerek var olmasına önem vermektedir. Soyut felsefi gelenek yerine somut düşünceye önem veren

⁴⁹ G. Staut, B.S Turnet, **Nietzsche'nin Dansı**, çev. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 1995.s.204.

⁵⁰ Gencay Şaylan, **Postmodernizm**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1996.s.19.

⁵¹ Şaylan, s.20.

⁵² L.P.Tiele, Nietzsche's New Seas, **American Political Science Review**, March, 1992, Vol. 86. No. 1, s.213.

varoluşçu felsefe kitle içinde tek kişinin varolmasıyla ve dolayısıyla kimlikle ilgilenmektedir.

Eleştirel kurum dili de insanı baskı altında tutmaya yarayan bir araç olarak değerlendirmektedir. "Olumsuzlamayı ifade edebilme şans ve yeteneğini yitiren insan dili, artık, baskılar altında tutulan yönetilenlerin protestolarının hiç duyulmadığı sağır bir dile dönüşmüştür. Sözcüklerden bir tek anlam değil, birçok anlamlar çıkarmamızı sağlayabilecek bir söylem yerine, toplumdaki egemen güçlerin aracı olma durumuna indirgenmiş bir söylemdir dilin bugün kendi içinde barındırabildiği."⁵³

Adorno ve Horkheimer, ilerlemeci tarih anlayışı ile modernitenin iyimserlik felsefesinin konusu haline dönüştüğünü ileri sürmüşlerdir. Oysa Faşizm modernitenin ikinci yüzü olarak batılı bilinçle iyimserlik felsefesine karşı derin bir güvensizlik yaratmıştır.

"Gaz odaları yapısal olarak, modernitenin olumlu özellikleri olarak kabul edilen aynı yol gösterici ilkelerle yönlendirildi: Akılcı verimliliğin ilkeleri *Holocaust* olasılığını kolaylaştıran düşünce yapısı, bizzat Aydınlanmanın felsefi yapısı içine kaydedilmiştir. Çünkü akılcı bir topluma doğru gidiş, özgürleşme kadar faşizm için de kullanılacak bir akılcılığı, bizzat akılcılığın kendisine karşı çıkmaya doğru yönelmiştir".⁵⁴

Aydınlanmacı akıl akılcı bir toplum değil, yönetilen bir toplum üretmektedir. Akıl ve diğer karşıtlığı bu üretimi beslemekte, aydınlanmanın önerdiği özgürleşme, hapsedici sonucu beraberinde getirmektedir. Aydınlanmanın özgürlüğü aslında sadece özgürlüğün biçimi veya bir estetiği olmaktadır. Bunun diğer adı temsildir.

"Bundan dolayı, postmodern felsefedeki başlıca eleştiri konularından biri, anlamın veya gerçeğin, kendilerini ileten temsilleri öncelediğini ve belirlediğini ileri süren klasik temsil teorisidir. Bu teorinin postmodernfelsefede toplumsal normatiflikle ilişkilendirilmesinden dolayı, temsilin eleştirisi siyasal bir değer kazanmaktadır. Temsilin maddi etkinliğinin retorik gücü hakkındaki bu tartışma, aynı zamanda, toplumsal kurumları tamamen temsilin dışında yer aldığı düşünülen gerçeklere veya töz düşüncelerine bağlayarak temellendiren ve bu sayede bu kurumlara belli bir meşruluk sağlayan klasik patriyarkal ve kapitalist ideolojilere

⁵³ L.P.Tiele,s.384.

⁵⁴ Habermas ve diğerleri, ss.25-26.

karşı bir argüman olmaktadır⁵⁵.

C. Postmodernin Modern Karakteri

Eleştirel Kuram içinde Marcuse, tek boyutlu insan ve toplum çözümlemesi ile modernliğin sonuçlarının önemli bir eleştirmeni olmaktadır. Fakat Eleştirel Kuramın temsilcilerinin modernite içinde kaldıklarını da unutmamak gerekmektedir. Nitekim Frankfurt Okulunun son kuşak temsilcisi Habermas, postmodern saldırılara karşı modernliğin bir savunusunu yapmaktadır. Aslında Habermas,⁵⁶ Gellner, Giddens⁵⁷ ve Touraine'nin çizgisinde modernliği savunanlar arasında yer almaktadır. Habermas modernlik projesine son vermemek gerektiğini, henüz tamamlanmamış bir süreç olarak modernitenin önünün açılması gerektiğini vurgulamaktadır. Düşünür, modernliğin önlenmesinin bilgi ve siyaset alanında bir kargaşa yaratacağına inanmaktadır.⁵⁸

Habermas iktidar kurumlarının izlediği çizgiyi anlamak açısından önemli bir düşündürdür. Modern çağın iktidar kurumlarının postmodernite ve postyapısalcılık gibi yeni toplumsal tasarımlar sunan akımlar karşısında ne gibi değişikliklere uğradıkları Habermas'ın kuramı boyunca izlenebilmektedir.

Habermas'a göre bilginin oluşturulduğu üç sistem bulunmaktadır.⁵⁹ Bunlardan birincisi doğayı ve üretim sürecini kapsayan maddi ortamdır. İkinci sistem bireylerin etkileşim alanının oluşturduğu sembolik etkileşim alanıdır. Son olarak iktidar ve egemenlik ilişkileri alanı bulunmaktadır. Habermas'ın modernlik savunusu ile yapmaya çalıştığı şey ise insanların egemenlik sistemlerinden özgürleşmesini sağlamaktır.

Habermas toplumsal uzlaşmanın sağlanmasında dile ve iletişime özel bir rol vermektedir. Dil toplumsal ilişkilere bağlıdır. Toplumsal güç ve baskı için işlev görebildiği gibi örgütlenmiş gücün meşruluğunu da sağlayabilir. Dil ve iletişim ile ilintilendirilen toplum, bireyler arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak

⁵⁵ Jay Martin, **Diyalektik İmgelem**, çev. Prof. Dr. Ünsal Oskay, İstanbul, Belge Yayınları, 2006, s.560.

⁵⁶ Jürgen Habermas, **İdeoloji Olarak Teknik Ve Bilim**, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.

⁵⁷ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.

⁵⁸ Douglas Kellner, **Postmodern Teori**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 1994.s.229.

⁵⁹ Giddens, s.133.

görüldüğünden, öznelardan etkilenmeyen ve tek merkezden yönlendirilen bir toplum, Habermas'ta geçerliliğini yitirmektedir. Bozulmamış etkileşim ortamında, dilin ve sembollerin çoğulcu yapısı insanın iktidar ve egemenlik alanından özgürleşimini olanaklı kılmaktadır.

Bilim ve teknolojinin yaygınlaşması ile toplumun her alanı gibi siyasal alan da teknik-pragmatik bir nitelik kazanmıştır. Bu yüzden kitleler sisteme hiç bir bağıllık duymamaya başlamış ve meşruluk krizleri yaşanmaya başlamıştır.

Habermas, aydınlanma düşüncesinin öngördüğü gibi insanların etkin olma imkânlarının kalmadığına inanmaktadır. Çünkü teknolojinin siyasete girmesi ile propaganda teknikleri artmakta, siyasal partiler halkın iradesini biçimlendiren aygıtlara dönüşmektedir. Böylece katılım anlamını yitirmektedir.

"Habermas'a göre bu edilgen durumdan kurtulmak için bilimsel teknik bilgi ile pratik bilginin yanında özgürleşme istemine yönelen eleştiriyi ve eleştirel aklı geliştirmek gerekmektedir. Bu çerçevede siyasal partiler yanında yeni toplumsal hareketler de hem bir tepki oluşturmak hem de varolanın tahakkümünden kurtulmayı sağlamak gibi olumlu bir fonksiyonu yerine getirmektedir."⁶⁰

Görüldüğü gibi Habermas moderniteye gelen eleştirileri geçersizleştirecek bir kuram oluşturmaktadır. Bunu yaparken iktidar ve egemenlik sisteminden özgürleşmeyi odak noktası olarak ele almaktadır. Fakat Habermas iktidarı dil ve iletişim eylemi (comunication act) çerçevesinde ele almaktadır. Bu da Habermas'ı, iktidarı dil içinde ve söylemsel düzlemde ele alan postmodern ve postyapısalcı düşünörlere yaklaştırmaktadır. Söz konusu durum iktidar kuramlarının esnekliğini ve çeşitli düşünce akımlarından etkilenişini gösterdiği için önem taşımaktadır.

Postmodernizm tartışmaları içinde ağırlıklı bir yere sahip olan modernite eleştirisi ve savunuları akla bazı sorular getirmektedir. Postmodernitenin modern bir karakteri var mıdır? Postmodernlik modernliğin bir ileri aşaması mıdır? Postmodernite moderniteden bir kopma mıdır?

Postmodern düşüncenin modern bir karakteri bulunmaktadır. Çünkü postmodern kuramların hareket noktası modernitedir. Fakat postmodernitenin bir kopuş olup olmadığı tartışmalı bir konu olarak gözükmektedir.

Alain Touraine, postmodernist düşüncenin, her biri modernist ideolojiyle bir

⁶⁰ Yılmaz Aytekin, **Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar**, Ankara, Vadi Yayınları,1995, s.123-124.

kopma biçimini temsil eden en az dört düşünceyi kendinde birleştirdiğini söylemektedir.⁶¹ İlk düşünce postmodernliği yüksek modernlik olarak tanımlamaktadır. Modernlik hareketinin sürekli hızlanması, dil ve im tüketiminin artması ile kültürel üretim avangarda dönüşmekte ve modernlik kendi kendini yıkmaktadır. Yüksek modernlik kültürü geçici, teknik düzenlemeleri öne çıkaran, kaleydoskopik ve aşırı modern bir kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak toplumsal ve siyasal modernizmin eleştirisi yapılmaktadır. Karşı modernist denilebilecek bu düşüncede, modernizme sıkı sıkıya bağlı devrim fikrini yadsınmakta, toplumsal olanın erime çağına girdiği söylenmektedir. Bütün toplumsal tasarımlar eleştirilmektedir. Üçüncü düşüncede kültürün birliği anlayışı yerine tarihte eşanlılığı öne çıkaran kültürel çoğulculuk benimsenmektedir. Postmodernizm, kendisini modernlik ve evrensel değerlerle özdeşleştiren ülkelerde, modernist ideolojinin evrenselciliğine ve tekliğine karşı çıkan bir kültürel çevreciliği beslemektedir. Son olarak sanat alanında pazar ekonomisinin yaygınlaşması ve seçkincilikten kitleselliğe geçiş ile modernist estetik yerini postmodernist estetiğe bırakmaktadır.

Postmodernist hareket, böylece, dünyanın modernist tasarımının yıkımını en uç noktasına ulaştırır. Toplumsal yaşamın olanlarıyla, sanat, iktisat, siyaset, yine o toplumsal yaşamın tamamlayıcısı olan, bu alanların, her birinin araçsal akıllı kullanımı arasındaki işlevsel farklılaşmayı reddeder. Böyle yapmakla, toplumsal yaşamın, toplum ötesi garantörlerine akıl, tarih ya da işçi sınıfının kurtuluşu-gönderide bulunan, hem toplumsal ve siyasal hem de estetik yüksek kültürle kitle kültürü arasındaki ayrımı da reddeder.⁶² Modern iktidarın evrensel kavramlar üzerinde yükselmesine karşılık, postmodern düşünce evrensel ve bütünsel olan herşeyi parçalayarak iktidarı belirsizleştirir. Egemenlik, devlet, meşruluk ve otorite gibi soyut düzlemlerden indirilen iktidar, günlük konuşmalara, her türlü kültürel olaya, edebi metinlere ve kişisel siyasetin stratejilerine oturtulur. Bunun sonucunda, postmodern düşüncede seçkin kültürü ve kitle kültürü arasındaki ayrım kaybolur. Siyasal arenada ise yöneten-yönetilen, devlet- halk, egemen-uyruk ikilileri arasındaki fark belirsizleşir ve iktidar hiyerarşik ikililerin dışına taşarak yayılma

⁶¹ Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, çev. Hülya Tufan, İstanbul, Yapıkredi Yayınları, 1991, ss.209-212.

⁶² Touraine, s.213.

alanı bulur.

Postmodern gerçekten bir sonra mıdır? Küçük, bu konuda biraz temkinli olmayı tercih ediyor:

"Tin'in diyalektiğine, ilerleme düşüncesine, özne felsefelerine, liberalizmin üniter ve rasyonel bireyine yönelik saldırılar kendilerini ancak saldırdıkları şeyle ilişkili olarak tanımlayabiliyor ve bununla kalmayıp geleceğe ilişkin bir tasvir önermekten kaçınıyorsa ve kimi durumlarda bunu yapmakla zorlanıyorsa, terimin içlemlediği 'sonra' konusunda biraz temkinli olmak gerektiği açıktır. Modern ve postmodern arasında köklü bir kopuş ve geçiş olduğunu ima etmek, her şeyden önce tarihe tutunumlu bir bütünlük atfetmek ve böylece bizim bu tarih içindeki yerimizi bir dereceye kadar kesin bir şekilde belirleyebileceğimizi kabul etmek demektir. Bu ise, postmodern söylemin reddettiği teleolojik bir tarih anlayışını gerektirdiği gibi, bir toplum evresinden öbürüne geçişin öyküsünü kuran epey şişman bir anlatıya ihtiyaç duyar."⁶³

Modernitenin akılcılaşıma ve öznelleşme gibi temel iki varsayımı ele alındığında, postmodernite teklikten parçalanmışlığa geçilen bir kopuş anını belirtmektedir. Akılcılaşıma, toplumsal dünyanın akledilebileceğini; öznelleşme ise aynı dünyanın yönlendirilebileceğini anlatmaktadır. "İnsan düşüncesi tarafından anlaşılabilir yasalarla yönetilen bir dünyanın yaratılması; özneye aklın, bilinçle bilimin ilişkisini ön plana çıkarmış; böylece, modernite akılcılaştırmayla ve bunun yanında kendisini, hem kendisi, hem de topluma karşı sorumlu hisseden dünya-içinde bir özneye özdeşleşmiştir."⁶⁴ Alain Touraine özne ve akıl ile nitelediği modernliği tikellikten evrensele geçişin ifadesi olan bir karşı gelenek olarak betimlemektedir.⁶⁵

Postmodern düşünce ise evrensellik, tek akıl, tek söylem gibi kavramları yıktığı ve bunun yerine parçalanmış ve çoklu bir yapı öngördüğü için modern gelenekten bir kopuş gibi görünmektedir. "Eğer postmodernite, moderniteden kopuşa tekabül eden yeni bir 'durum' veya 'toplumsallık' ise, tam da bu noktada gündeme gelmektedir. Çünkü, daha önce belirtildiği gibi, postmodernite, özneyi adem-i merkezi kılarak (de-centering), çoğul akılcılaştırmanın yolunu açar; böylece, modernitenin evrensel mahiyetini bozar ve bireyci toplumsal düzenlemelere olanak

⁶³ Mehmet Küçük, **Modernite Versus Postmodernite**, Ankara, Vadi Yayınları, 1994, s.201.

⁶⁴ Sarıbay, ss.12-13.

⁶⁵ Touraine, s.228.

tanır, hatta yerel olanı meşrulaştırır. Bu çerçevede, modernitenin yarattığı hiyerarşi, araçsal akılcılaştırma ve bütüncül (holistic) toplumsal düzenlemelerin karşısına; postmodernitenin eşitliği, değersel akılcılaştırması ve bireyci düzenlemeleri geçer. Böylece, modernitenin tek, evrensel ve mutlak kıldığı gerçeklik de postmodernitede çoğul, tikel ve görelî hale dönüşür.⁶⁶

Mike Featherstone postmodern terimini bir kırılma veya kopmanın ifadesi olarak değerlendirmektedir. "Türü tanımlayan terimler 'modern' ve 'postmodern' terimleriye eğer, o vakit 'post' önekinin moderne karşıt olarak tanımlanan modernin sonrasını, modernden bir kırılmayı ya da kopmayı gösterdiği apaçık.⁶⁷

Fakat bu kırılma eşiğinin henüz başında olmamızdan ötürü postmodernin bir tanımını yapmak ve bu tanım çerçevesinde postmodern iktidar anlayışını incelemek eksik bir çözümleme yapmamıza neden olacaktır. Tanımın zorluğundan ve sınırlayıcılığından kurtulup iktidarı kuramlar içinde çözümlemek daha dinamik bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Bu yüzden postmodernizmin iktidar anlayışını postmodern düşünürlerin kuramlarından, elediğimiz kadarıyla, çıkarmanın daha aydınlatıcı olması beklenebilecektir.

⁶⁶ Sarıbay, s.14.

⁶⁷ Mike Featherstone, **Postmodernizm Ve Tüketim Kültürü**, Çev, Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s.21.

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERNİZMİN ULUS DEVLET SÜRECİNE ETKİSİ VE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERLE BİRLİKTE FARKLI KİMLİKLERİ TANIMLANMASI

I. ULUS DEVLET SÜRECİ

Tarihsel dönem içerisinde meydana gelen mutlak monarşi sistemi, burjuvazi, merkantilizm, sanayi devrimi ve Fransız devrimi ulus devlet sisteminin dünyada bir sistem olarak yerleşmesinde büyük etkisi bulunmaktadır. Yaşanan gelişmelerle beraber ulusa dayalı sistemler kurulmuştur ve bir siyasal sistem olarak uzun bir dönem tarihte yerini almıştır.

Ulus devlet, bazı insan topluluklarının kendi insan, toplum ve tarih anlayışlarına göre oluşturdukları ve sosyo-kültürel, hukuki norm ve değerlerine göre şekillendirdikleri politik organizasyonlardır.⁶⁸ Ulus-devlet sistemi her ulusun verili bir coğrafya ve bunu üzerinde yaşayan insanlar üzerinde bağımsız yönetim hakkına sahip olduğu önermesinden hareket eden kendi kaderini tayin hakkı öğretisiyle desteklenmiştir.⁶⁹

Ulus-devlet, Ortaçağ Avrupa'sının egemen örgütlenme modeli olan feodalitenin çözülmeye başladığı ve bu modelin başat aktörü olan aristokrasinin güç kaybettiği bir dönemde, bu sınıfın yerini alan burjuvazinin palazlanıp güçlenmesi için gerekli olan rekabet dışı bir iç pazar oluşturma ihtiyacının bir karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kombinasyonun “ulus” bileşkeni, Anderson'un deyimiyle, “hayal edilmiş bir siyasal topluluktur”. Ulus olarak adlandırılan bu siyasal kollektiviteden hareketle üretilen milliyetçilik ideolojisi, insanlar için yeni bir “bağlılık odağı” haline getirilmiştir. Kendi ulusuna bağlılığın her türlü bağımlılık

⁶⁸ Merih, Kutlu, **Avrupa Birliği:Ulus-Devlet Sistemi**, Stratejik Yönetim Uzmanı, 09 Mayıs 2001, www.turkab.net.

⁶⁹ Preece, Jennifer Jackson, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Çev. Ayşegül Demir, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2002, s.41.

türünden daha önemli olduğunu kabul eden bu ideolojisi sayesinde burjuvazi rahatça gelişip serpilmiş, ekonomik ve toplumsal iktidarın merkezi haline gelmiştir.⁷⁰

16.,17.,18. yüzyıllarda başta askerlik, denizcilik ve coğrafya alanlarından köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Teknik gelişmeler sonucu coğrafi keşiflerin başlamasına, coğrafi keşiflerde ulus-devlet oluşumunun önemli argümanlarından bir nedeni olan kapitalizmin doğmasına neden oldu. Ortaya çıkan kapitalizm ile beraber insanların ticaret alanı ve kazancı ve dolayısıyla farklı toplumların birbirleri olan ilişkisi artmaya ve gelişmeye başladı. Bu yüzyıllardaki sosyal düşünce;

“Rönesans ve Reform Hareketlerinin getirdiği genel çerçeve içinde gelişir. Toplumla ilgili konuları kapsayan genel bir öğretilen söz edilemez. Devlet düşüncesi başka bir egemenlik ve iktidar sorunu, daha önceki çağlara, özellikle Ortaçağ’a göre büyük yenilik göstermektedir. Büyük imparatorluklar, merkezi otoriteden de yoksun bulunmakta, yerel kanun ve ölçüler, çeşitli haklar, birbirinden farklı örf ve adetler imparatorluklar içinde bir kargaşalık yaratmaktadır. İşte 15. ve 16. yüzyıllardan başlayarak, imparatorlukların ve imparatorlukların kalıntısı derebeyliklerin yıkıldığı, yerine siyasal birim olarak Fransa, İspanya, İngiltere gibi “ulusal devletler”in kurulduğu görülmektedir.”⁷¹

Onsekizinci yüzyıl Fransa’ında devrimci politikalar sayesinde egemenlik yurttaşlar topluluğunu temsilen devlette toplanmış; devlet, yurttaşlarından kendi egemenlikleri adına tüm sadakatlerin üstünde bir sadakat talep etmeye başlamıştır. Böylece ulus, devlet iktidarının temeli haline gelerek ulus-devlet formu politik bir olgu olarak etkili olmaya başlamış; belirlenmiş sınırlar dahilinde yönetim tekeline sahip, bu yönetimi hukuk ile bezeyerek iç ve dış fiziki zorlama araçlarını doğrudan kontrol eden bir kurumsal hakimiyete dönüşmüştür.⁷²

Fransız Devriminden sonra gelen olaylar dizisiyle birlikte, Batı Avrupa’da başlayan, krallıkların hanedanlıkların uluslararası meşruiyetinin yerini ulusal ölçütlerle bırakması süreci hızlandı.⁷³ Milliyetçiliğin ve ulusal devletlerin hızla geliştiği bu dönemde, Alman düşünür Hegel, devleti siyasal örgütlenmenin en yüksek biçimi olarak tanımladı. Hegel’e göre birey gerçek özgürlüğüne ancak devlet

⁷⁰ Fazıl Hüsnü Erdem, Mahzar Bağlı, Modernleşme Ve Ulus-Devlet Olgusu Kısacasında Azınlıklar Sorunu: Süryaniler, 16-18 Ekim 2003 tarihlerinde Sivas’ta düzenlenen “**4. Ulusal Sosyoloji Kongresi**”ne sunulan makale.

⁷¹ Server Tanilli, **Uygarlık Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994. ss. 95-96.

⁷² Ali Yasar Sarıbay, Globalizm ve Ulus-Devlet, 03.01.2002, **Zaman Gazetesi**.

⁷³ Preece, s. 42.

içinde kavuşabilirdi. Siyasal anlamda yaşanan gelişmelerle birlikte, milli-devlet, en temel felsefi alt yapısını 19.y.y.da Hegel sayesinde kazanmıştır. Bir milletin duygu ve bilincinin ancak “devlet şuurunda” birleşmesiyle bir anlam kazanacağını ve sadece devletle oluşabileceğini ifade eden Hegel, aksi bir durumda millet unsurunun bir mana içermeyeceğini belirterek devlet merkezli bir millet söylemini geliştirmiştir.⁷⁴

Ulus-devlet, diğer pek çok siyasi sistemin aksine, siyasi sınırların kültürel sınırlarla örtüşmesi gerektiğini varsayan bir ideolojiye dikkat çekmektedir. Dahası, ulus-devlet şiddet ve vergilendirmenin meşrulaştırıcı kullanımının tekeline de sahiptir. Bu iki tekel, ulus-devletin en önemli güç kaynağıdır. Ulus-devletin her vatandaşı içinde barındıran bürokratik bir yönetimi ve yazılı kanunları vardır ve her vatandaş için bir örnek eğitim sistemi ile ortak bir iş pazarı vardır (en azından ideali budur). Ulus-Devletlerin büyük bir çoğunluğunun her türlü resmi iletişimde kullanılan bir milli dili vardır; kimileri dilsel azınlıkları kendi anadillerini konuşma hakkından mahrum bırakırlar.⁷⁵ Yine, 16. yüzyılda Machiavelli kiliseye karşı laik devleti savunurken, ulus devlet kavramı ilk çağdaş tartışmasını başlatmıştır.

Genel olarak, Ortaçağ dünyasının sosyal ve ekonomik şekillenmesi sonucu ortaya çıkmaya başlayan ulus devlet sistemi, 18. yüzyılda yaşanan Fransız Devrimleri sonucu bir egemenlik biçiminin yansıması olarak bütün dünyada kabul görmeye başladı. Özellikle Fransız Devrimleri sonucunda ortaya çıkan milliyetçilik kavramı, ulus devletlerin oluşumunda temel anahtar kavram oldu. Özellikle bu dönemden sonar dünyada yaşayan topluluklar bir ulus şeklinde hareket etmeye başlamış ve çok hızlı bir şekilde ulus devletlerin gelişmeye başladığı bir dönem olmuştur. 11.y.y.dan sonra belirmeye başlayan bu yapı 17.y.y.ın ortalarına doğru tamamlanmaya başlamış ve Otuz Yıl Savaşlarının ardından imzalanan 1648 Westphalia Antlaşması ile birlikte, Avrupa’daki milletlerarası düzenin siyasi birimi haline gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın sona erişinden bu yana ulus-devlet, siyasi bağımsızlığın tartışmasız kurucu ilkesi olarak kabul edildi. 1919 ve 1920 yılları arasında, Orta ve Doğu Avrupa’da yeni ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Yenik

⁷⁴ Cemal Demircioğlu, **Tarihsel Süreçte Devlet Ve Demokrasi Kavramı**, www.sonbaski.com .

⁷⁵ Eriksen, Thomas Hyland, **Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış**, çev. Ekin Usaklı, Avesta Yayınları, İstanbul, 2004. s.166.

Avusturya-Macaristan imparatorluğu ve Prusya Krallığı bünyelerinden etnik-ulusal kimlik zemininde, Polonya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi birçok büyük devlet kurulmuştur: Bunlara ek olarak, parçalanan Rusya İmparatorluğu bünyesinden Finlandiya ve Baltık devletleri Estonya, Letonya ve Litvanya ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda da benzeri bir süreç yaşanmış; Asya ve Afrika'daki Avrupa sömürgelerinde, çoğunluğu varolan sömürge sınırları üzerinde, genellikle çok uluslu, yurttaş ulus-devletler kurulmuştur.

Yine, 1989'dan sonra, Orta ve Doğu Avrupa'nın çok uluslu devletleri (Çekoslovakya, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği) yerlerini, önceden daha geniş bir devletin egemenlik alanındaki birimler olan etnik temelli ulus-devletlere bırakmışlardır: Çekoslovakya'nın yerine Çek Cumhuriyeti ve Slovakya; eski Yugoslavya'nın yerine Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan-Karadağ, Makedonya gibi etnik temele dayalı ulus devletler ortaya çıkmıştır. 1990'da SSCB'nin yıkılmasıyla yerine yine etnik temelli ulus devletler olan Estonya, Letonya, Litvanya, Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna, Rusya Cumhuriyeti, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kırgızistan gibi ülkeler kurulmuştur.⁷⁶

Son olarak, 2006 yılı mayıs ayında Karadağ bölgesi Sırbistan'dan ayrılmak için referanduma gidildi. Bu referandum sonucu Karadağ'ın bağımsız bir ülke olmasına Karadağ halkı tarafından onay verildi. Yine takiben, Sırbistan Karadağ'ın bağımsızlığını resmen tanıdı. 1999 ile 2008 yılları arasında Birleşmiş Milletler idaresinde bir bölge olan Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etti. Burada adı geçen yeni ortaya çıkmış ülkelerin ulus devletin halen dünyada kabul edilen bir sistem olduğunu göstermesi bakımından güncel örneklerdir.

II. POSTMODERNİST YAKLAŞIMLAR BAĞLAMINDA ULUS DEVLET

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ve bu yüzyılın son çeyreğinde patlak veren teknolojik gelişim, dünyanın hemen her yerinde eşzamanlı olarak

⁷⁶ Eriksen, Thomas Hyland, **Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış**, çev. Ekin Usaklı, Avesta Yayınları, İstanbul, 2004. s.167.

birtakım değişimlere yol açmıştır. Özellikle enformasyon teknolojisindeki gelişmeler, beraberinde bilginin neredeyse sınırsız dolaşımını ve etkileşimini olanaklı kılmakta, bilgi tekellerinin zayıflaması sonucunu doğurmakta; böylece insanlar, bilgi ve haber kaynaklarına ulaşma konusunda kendi devletlerinin her türlü sınırlamalarını aşabilmekte, dünyanın başka yerlerinde yaşanan gelişmeleri izleyebilmekte ve etkileşim içine girebilmektedirler. Bu süreç, küçük ölçekli sosyolojik grupları hareketlendirmekte; bu grupların dış dünyayla etkileşimi artmakta, kendilerini içeride ve dışarıda ifade edebilmeleri kolaylaşmaktadır. Böylece, ulus-devleti oluşturan çeşitli toplulukların din, dil, mezhep ya da etniklik gibi ölçütler temelindeki örgütlenmeleri ve bu doğrultudaki “kimlik” talepleri daha güçlü bir biçimde dile getirilebilmektedir. Kısaca, söz konusu teknolojik devrimin kamçıladediğı küreselleşme olgusu, “farklılığı” meşrulaştırmakta; bu da, bireysel kimliklerin patlaması ve siyasallaşmasına yol açmaktadır.⁷⁷

Öte yandan, ulus-devlet modelinin geçmiste yerine getirmiş olduğı işlevleri (örneğin refah devleti işlevi) artık bugün için yerine getirmekte zorlanması da bu modelin aşınmasına, dolayısıyla da kimliklerin siyasallaşmasına yol açmaktadır. Zira devletin özellikle “sosyal” niteliğinin kaybolması, vatandaşların devlete bağıllığının gerekçesini ortadan kaldırmaktadır. Ulus-devletin bu şekilde işlev erozyonuna uğraması, onun farklı toplumsal grupları bir arada tutan yapıştırıcı işlevinin de erozyona uğraması sonucunu doğurmaktadır. Farklı bir anlatımla, ulus-devletin etnik, kültürel ve sınıfsal entegrasyonu gerçekleştirme kabiliyetinin aşınması, ulus-devlet çatısı altında bazen baskıyla bazen gönüllü olarak kurulmuş olan birlikteliklerin geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Böylece tarihin tozlu sayfalarında kaldığı zannedilen etnik kimlikler birdenbire ortaya çıkmaya ve özgül taleplerini dile getirmeye başlamaktadırlar.⁷⁸

Ulus-devlet, bir kurum olarak, çok sayıda işlevi yerine getirebilmiş ve getirdiğı içindir ki varlığını sürdürmüştür. Bunların başında ulus-devletin refah sağlama işlevi gelmektedir. Özellikle küresel ekonomik gelişmelerin de etkisiyle “refah devleti” anlayışının etkisini kaybetmeye başlaması, vatandaşların devlete

⁷⁷ Fazıl Hüsnü Erdem, İnsan Hakları Düşüncesinin Evrimine Genel Bir Bakış, **Batman Barosu Dergisi**, Sayı 2, 2003, s. 10.

⁷⁸ Ahmet İnsel, Kimlikler ve Devletin Hukuku, **Doğu-Batı**, Sayı 13, (Kasım, Aralık, Ocak 2000-01), s.62.

bağlılığının gerekçesini zayıflatmaktadır. Ulus-devletin bu şekilde işlev erozyonuna uğraması, onun farklı toplumsal grupları bir arada tutan yapıştırıcı işlevinin de erozyona uğraması sonucunu doğurmaktadır. Bu işlev erozyonu, kendini, tarihin tozlu sayfalarında kaldığı zannedilen kültürel kimliklerin dirilmesinde göstermektedir.⁷⁹

Postmodern dönemle birlikte Ulus-devletlerin birleştirici ve bütünleştirici işlevlerinin giderek zayıflaması; etnik, kültürel ve sınıfsal entegrasyonu gerçekleştirme kabiliyetinin zayıflaması anlamına gelmektedir. Bu ise, ulus-devlet çatısı altında bazen baskıyla bazen gönüllü olarak kurulmuş olan birlikteliklerin geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Tarihin dışına itildiği zannedilen etnik, dilsel ve dinsel kimlikler birdenbire ortaya çıkmaya ve özgül taleplerini dile getirmeye başlamaktadırlar⁸⁰. Farklı bir anlatımla, daha önceleri bastırılmış kimlikler su yüzüne çıkmakta ve siyasallaşmaktadırlar. Kültürel alanı siyasallaştıran önemli bir faktör, ulus-devletlerin farklı kültürel toplulukların kamusal alandaki görünürlüklerine izin vermemeleridir. Bütün bu gelişmeler karşısında ulus-devletlerin kamusal alanı farklılıklara açık tutmada direnmesi, beraberinde bir karşı direnci de doğurmaktadır.

Ulusa dayalı devlet sisteminin çözülmeye başlaması yine temelde ekonomik sistemin değişmeye başlamasında yatmaktadır. 20. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan teknolojik değişimler, dünyanın her tarafında gelişmeye neden olarak sanayi toplumundan bilgi toplumuna ve fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine geçişe neden olmuştur. Bu dönemde küreselleşme, küresel göç, sosyal devlet politikalarındaki değişim, uluslararası kuruluşlar ve yerleşen ve devlet anlayışı, bilgi yapılarındaki değişimlerin yarattığı etkiler, ulus devlet sisteminin aşınmasını ve çözülmesini getirmiştir. Çevresel etkenlerin çoğalması ve değişim için kendini dayatması, dünyada saf bir ulus devlet sistemine bağlı bir ülkeden bahsedilememesine neden olmaktadır.

Ulus-devlet modelini yıpratın bütün bu gelişmeler, vatandaşlık ve kimlik alanlarında bir krizin doğmasına yol açmaktadır. Ulus-devletin meşruiyetinin aşınması, “türdeş” yurttaşlık anlayışına dayalı kamu alanını kültürel farklılıklara

⁷⁹ Erdem, 14-15 Aralık 2002 Tarihlerinde Şanlıurfa’da Düzenlenen “**Mazlum-Der İkinci İnsan Hakları Kongresi**”nde sunulan bildiri

⁸⁰ İnsel, s.62.

dayalı bir açılıma zorlamaktadır. Bu zorlama karşısında yerleşik demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları anlayışları da değişmekte ve başkalasmaktadırlar. Farklı bir söyleyişle, vatandaşlığın sorunsallaşması, bu üçlüde yeni açılımların yapılmasını gündeme getirmektedir.⁸¹

III. POSTMODERNİZMDE KİMLİK TARTIŞMALARI

Postmodern siyaset, radikal demokrasi ile tüm demokratik mücadelelerin birbirine bağlanmasını, böylelikle anti-ırkçılık, anti-cinsiyetçilik, anti-kapitalizm gibi yeni hareketlerin birbirine eklemlenerek yeni özne konumlarının yaratılmasının gerekliliğini savunur. Yalnız bu hareketler kendiliklerinden birbirlerine eklemlenemezler, demokratik bir birliktelik yaratabilmeleri için farklı grupların kimliklerini dönüştürebilecek bir ortak duyu yaratmak gereklidir. Öyle ki bir bu ortak duyu sayesinde her grubun talebi öbürününkiyle demokratik eşdeğerlilik ilkesi uyarınca eklemlenebilir. Çünkü mesele yalnızca verili çıkarlar arasında bir ittifak oluşturma meselesi değil bu grupların kendi kimliklerini ifade etmeleri meselesidir.

Örneğin işçilerin kendi haklarının savunulmasının kadınların, göçmenlerin ya da tüketicilerin hakları pahasına yapılmaması için bu eklemlenme zorunludur. Bir grubun kimlik haklarının aranması asla bir diğerrinin ki yadsınarak ya da onun pahasına olmamalıdır. Farklı mücadeleler arasında bir eşdeğerlik kurmak zorunludur. İşte ancak bu koşullar altında gerçek demokratik mücadeleden söz etmek mümkün olabilir. Postmodern siyasi felsefede; siyasal tecrübenin biçimini sağlayacak ve belli bir tür öznenin inşa edilmesi için bir matris olarak hizmet edecek gerçeklik tanımını şekillendireceğinden dolayı, bu ortak duyarlılığın ortaya çıkması ve bu yeni özne-konumlarının yaratılmasında oynadığı rol çok önemli görülür. Sahiplenici bireycilik söylemi ise haklar, özgürlük ve yurttaşlık gibi liberalizmin kilit kavramlarından bazılarına sahip çıkmaktadır fakat demokratik bir eşdeğerlilikler zincirinin önünde de durmaktadır.⁸² Bu anlamda modernitenin yaratmış olduğu birey, ortak çıkara dayanmayan bu tip bir eklemlenmeyi öncelikli olarak kabul etmeyecektir.

⁸¹ Erdem, 14-15 Aralık 2002 tarihlerinde Şanlıurfa’da düzenlenen “**Mazlum-Der İkinci İnsan Hakları Kongresi**”nde sunulan bildiri

⁸² Mouffe, s.311.

Bu bağlamda postmodern siyasi felsefe haklar kavramını; bireye ait fakat kolektif olarak da uygulanabilen ve başka başka olan her bir bireyin eşit olarak sahip olduğu haklar olarak tanımlar. Postmodern siyaset anlayışı, bireysel özgürlüklerle siyasal özgürlüğün birlikte gittiği bir özgürlük tanımına izin verebilir ancak. Radikal demokrasi; yurttaş cumhuriyetçiliği geleneğine sahip çıkar. Çünkü bu eğilim oldukça heterojendir. Ancak radikal demokrasi kuramcılarına göre liberal bireyciliğin özneyi oluşturan toplumsal ilişkilerden önce varolan bir özne düşüncesine yönelik bir eleştiri kabul edilebilir fakat modernite karşısında farklı tutumlara sahip olan komiteler arasında bir ayırım yapılması şarttır. Radikal demokrasi yurttaş cumhuriyetçiliğine sahip çıkmasının belki de en önemli nedeni; Machiavelli den alınan, siyasal katılım ve faziletli yurttaş ideallerini içeren bir özgürlük anlayışına sahip olmasıdır. Bu özgürlük anlayışı bireylerin kendi amaçlarının peşine düşmeleri ve kendi mizaçlarını izleme olarak resmedilebilir.

Bu düşünce, zor ve kullukta kaçınmak, böylece zora başvurma özgürlüğünün kullanılmasının imkânsızlaştırılmasında gerekli olan koşulları temin edebilmek için, bireylerin belli kamusal işlevleri yerine getirmelerinin mecburi olduğunun ileri sürülmesini içerir. Machiavelli'ye göre, eğer birisi faziletli bir yurttaş ise, genel iyiye hizmet edecekse, bunu kendi hedefleri peşinde koşmasına elverişli şartları hazırlayan, belli bir kişisel özgürlüğü kendisine garantilemek için yapacaktır.⁸³ Bu anlamda radikal demokrasiye ilişkin siyasal bir felsefenin gelişimi için eski bir siyasal özgürlük anlayışı üzerine eklenmiş modern bir bireysel özgürlük anlayışı ile karşı karşıya kalmaktayız. Ancak yurttaş cumhuriyetçiliğine bu anlamda sıcak bakılsa da, bunun bugünün çoğulcu demokratik mücadelelerini tam olarak dile getirdiği söylenemez. Olsa olsa sanayi toplumlarındaki bireyciliğin olumsuz boyutlarıyla karşı başvurabileceğimiz öğeleri bize sağlayabilir.

Modern toplumlar kökten yeni, farklı ve hem liberalizme hem de yurttaşlar cumhuriyetçiliğine mahsus bir siyasalın inşasında emsalsiz bir oluşturucu uzam düşüncesini ilga etmemizi talep eden siyasal uzamların çoğalmasıyla karşı karşıya gelmektedir. Ne kadar liberal engellenmemiş özben anlayışı yetersizse, yurttaş cumhuriyetçiliğinin kominiteryen savunucuları tarafından sunulan alternatif de doyurucu değildir. Çünkü sorun “üniter bir engellenmemiş özben” anlayışından

⁸³ Mouffe, s.312.

“üniter bir konumlanmış özne” anlayışına geçmek değildir. Sorun tam da üniter özne düşüncesinin ta kendisidir.⁸⁴

Modernitenin kominiteryen bakış açısına göre bireyler ampirik ve coğrafi olarak tanımlanmış yalnızca tek bir topluluğa ait olduğuna ve bu topluluğunun tek bir ortak doğru etrafında birleşeceğine olan inancı artık sarsılmaktadır. Görülen odur ki toplumsal hayattaki özneler, daima çok katlı ve değişkendir. Çeşitli söylemler tarafından inşa edilmiş, çeşitli özne konumlarında bulunan, çeşitli topluluklarda toplumsal ilişkiler ağında bulunan öznelerdir.⁸⁵ Bu nedenle postmodern siyaset ortaya çıkan bu yeni bireyin ihtiyaçlarına cevap verecek çoğul ve demokratik bir siyaset felsefesi geliştirmeye mecburdur. Siyasette postmodern bir eleştiri geliştirilmesi bu nedenle önem taşımaktadır.

Radikal demokrasi bu anlamda geliştirilmiş en önemli projedir ve aydınlanmanın soyut evrenselciliğini, özcü bir toplumsal totalite anlayışını ve üniter bir özne mitinin artık bırakılmasını savunur.⁸⁶ Kimlik kavramının yeniden tanımlanmasında postmodern bir siyasi yaklaşımı zaruri görmektedir. Yeniden siyasi bir yaklaşım ortaya konulurken modernitenin çoğul demokratik bir siyasi yapı kurma projesi dikkate alınarak incelenmeli ve derinleştirilmelidir. Bu şekilde demokrasi tümelden tikele toplumun alt kesimlerine kadar yayılacaktır.

Modern kimlikleri etnik, ulusal ve siyasal diye adlandırabilirken postmodern kimlikler daha çoğul ve daha bereketli olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern kimlik siyaseti bu nedenle modernizmin üzerinde durduğu iki ayağına (rasyonalite ve evrensellik) karşı eleştirel bir yaklaşım getirir. Modernitenin evrensellik ve rasyonalite idealinin kaynağında yatan durum şu şekilde açıklanabilir. Aydınlanmanın doğduğu yer olan Avrupa emperyalist bir yayılma politikası izlemekteydi. Bu yayılma süreci dünyaya bir modernleştirme uygarlaştırma süreci olarak sunuldu. Diğer kültürlerin direnişleri, sonuçta farklı tikel kültür ve kimliklerin çatışması olarak değil evrensellikle tikellikler arasındaki amansız bir çatışma olarak sunuldu. Tarihsiz halklar kavramı bu halkların evrenseli temsil bahsinde hiçbir

⁸⁴ Mouffe, s.313.

⁸⁵ Mouffe, s.313.

⁸⁶ Mouffe, s.312.

şansları olmadığını ifade ediyordu, teokratik bir tahakküm söz konusu hale geldi. Batının aydınlanmacı kapitalist geleneğinde durum böyle idi.⁸⁷

Duruma Marksist bir bakış açısıyla bakıldığında, ki buna somut bir örnek olarak SSCB'yi ele almak mümkün ise; işçi sınıfın görevlerinin evrensel karakteri ile somut taleplerinin tikelliği arasında, proletaryanın tarihsel çıkarlarının temsilcisi sıfatıyla parti tarafından kapatılması gereken giderek derinleşen bir uçurum yaratıldı. Kendinde sınıf ile kendisi için sınıf arasında bir dizi ikameye yol açtı. Sınıfın yerini parti, partinin yerini otokrat, vbg aldı ve otoriter baskıcı bir yönetim ortaya çıktı. Bu durum Marx'ın öngördüğü biçimde yani proleterleştiği iki sınıflı bir toplum biçimine girmiş olsa idi illaki otoriter sonuçlar doğurmaya bilirdi. Çünkü o zaman toplumsal bütünlüğü temsil eden proletaryanın konumu ile nüfusun ezici çoğunluğunun çıkarları kesişiyor olacaktı. Ancak süreç aksi yönde gelişti. Evrensel sınıfın bakış açısı giderek daralan bir tabana oturdu. Öncü parti, somut bir tikellik olarak, her türlü olayın nesnel anlamına vakıf, nesnel bilgisine sahip olduğunu iddia etti ve diğer somut/tikel toplumsal güçlerin bakış açılarını yanlış bilinç olarak değerlendirdi ve dışladı. Dolayısıyla bu noktadan sonra otoriterliğe gidiş kaçınılmaz oldu.⁸⁸

Modernitenin iki büyük ideolojisinin kimlik kavramına bakış açısı uygulamada bu şekilde bir sonuç doğurdu. Bu sonuçlar bizi açık seçik ve kaçınılmaz olarak evrensellikle tikellik arasındaki uçurumun kapatılamayacağına götürüyor. Bu şekilde barış ve uzlaşma içinde bir topluma ulaşmanın imkânı yoktur. Bu nedenle doksanlı yıllara gelindiğinde artık evrensellik iddiaları modası geçmiş totaliter bir rüyadan ibaret hale geldi. Toplumsal ilişkiler ve mücadeleler daha çok tikel söylemlerle gündeme gelmeye başladı. Yalnız Laclau'ya göre tikelciliği yegane normatif ilke olarak kabul eden bir yaklaşım da bizi paradoksa götürür. Tikelcilik adına cinsel ırksal ve ulusal azınlıkların haklarını savunabiliriz ancak eğer tikelcilik geçerli yegâne ilkeyse, toplum karşıtı faaliyetler yürüten her türlü reaksiyoner grubun kendi kaderini tayin etme hakkını da kabul etmemiz gerekecektir. Fakat bu durumda çeşitli grupların talepleri zorunlu olarak birbiriyle çatışacağından bu çatışmaları düzenleyici bir takım genel ilkelere başvurmak gerekecektir.

⁸⁷ Ernesto Laclau, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, çev. Ertuğrul Başer, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003, s.79.

⁸⁸ Laclau, s. 80.

Laclau'ya göre; farka dayalı bir kimliği, onu belli bir bağlamdan ayırmadan savunamayız, ama bu ayırma sürecinde, aynı zamanda bağlamı da savunmamız gerekecektir. Bunun aksi bir durumda da bir bağlamı parçalamak, yıkmak istediğimde bu yıkma işini gerçekleştiren tikel öznenin kimliğini de yıkmadan bu iş başırlamayacaktır. Kimliği belli bir iktidar sistemi içerisinde teşekkül etmiş muhalif bir kuvvet, bu sistem karşısında ikircikli konumdadır. Çünkü iktidar sistemi, söz konusu kimliğin oluşumunu engelleyen şey olmakla beraber aynı zaman da onun varoluş koşuludur da. Ve sisteme karşı kazanılmış her zafer, muzaffer kuvvetin kimliğini de kararsızlaştırır.⁸⁹ Demek ki evrensel aslında eksik bir tamlığı sembolize etmektedir ve tikel, ancak çelişkili bir hareket halinde varolabilmektedir. Bir yandan farka dayalı bir kimlik mücadelesi verirken, aynı anda onu farka dayalı olmayan bir ortama tabi kılarak, onu iptal ederek varolabilir.

Postmodern bir kimlik kavramı; farka dayalı kimlikleri dışarıya karşı tamamen kapalı hale getirmeyi reddeder. Bu şekilde katıksız kimlikleri muhafaza etmek bahanesiyle, her türlü baskı ve dışlama biçimi pekiştirilmiş olacaktır. fakat eğer kimlik salt farklılık cinsinden tanımlanıyorsa ezenin söylemi ile ezilenin söylemini birbirinden ayırt etmek mümkün olmayacaktır. Ezilen ezenin kimliğini de savunmadıkça kendininkini de savunamayacaktır.⁹⁰

Bu nedenle farklıyız ama karşıt değiliz şeklinde bir söylem geliştirmek en doğru biçimde bir savunma olacaktır. Çünkü farklılık politikası eğer hep bir öteki olarak kalmak suretiyle farklılığın sürdürülmesi ise, ötekinin reddi hiç bir şekilde radikal bir yok ediş olamaz, olsa olsa onun mevcudiyet biçimlerini sürekli yeniden tartışmaya açar. Çeşitli kültürel ve etnik grupların kendi farklılıkları için mücadele etme ve kendi âlemlerinde gelişimlerini sürdürme haklarını onaylamak tabii ki gereklidir. Fakat bu batılı kültürel değer ve kurumların, Anglo-sakson, beyaz, erkek bireyin muhafızlığını yaptığı, aynı ülkede yaşayan diğer grupların kimlikleriyle hiçbir ilişkilerinin olmadığı şeklinde bir iddia refakatinde olmamalıdır. Bu şekilde bir parçalanmışlık ortaya çıkacaktır.

Tabii ki bir tikel kimliğin varoluş iddiası bu tikelliğin varoluşunun hakkının tanınmasını gerektirir. Çünkü söz konusu evrensele aidiyet yoksa ortak bir varoluştan bahsetmekte mümkün olmayacaktır. Yalnız fanatik bir tikelcilik anlayışı bir taraftan

⁸⁹ Laclau, s. 83.

⁹⁰ Laclau, s. 85.

farklılık hakkını evrensel bir hak olarak savunur, ister istemez kanunların değiştirilmesine kanun önünde azınlıkların korunmasına yönelik ya da yurttaşlık haklarının karşı mücadelelere girmektedir. Kısaca var olan kurumsal ortamı kendi içinde reforma uğratmak için uğraşırlar aynı zamanda taleplerinin bu sistemi düzeltecek daha geniş çaplı hegemonik bir harekete eklenmesinin önünü tıkarlar. Bu da onları mevcut kurumlarla marjinal bir ilişkiye mahkum eder.⁹¹ Bu ise siyasi alanda bir tıkanıklığa yol açar. Tikel ve evrensel arasındaki çatışma sürekli üretilen ve devamlılık arzeden bir durumdur, bu durumun çözüme kavuşması için atılacak en önemli adım demokrasiyi tabana yaymak ve yeni demokratik örgütlenme biçimleri geliştirmektir.

Günümüz toplumlarında demokratik süreç, eğer geleneksel olarak sürecin dışında bırakılmış büyük nüfus kesimlerinin -azınlıklar, etnik gruplar vbg. taleplerine açık hale getirilebilirse, derinlik ve genişlik kazanabilir. Liberal demokratik teori ve kurumlar bu anlamda yapı sökülmesine uğratılmalıdır. Toplumsal ve siyasi mücadeleleri daha demokratik pratikler vadeden bir yöne doğru ilerletmek mevcut şartlardan kaynaklanmış yepyeni bir demokratik teori kurmamız gereklidir. Sorunun kaynağı eğer evrensel ve tikel kimlikler arasındaki çatışma ise çözüm gerçek bir demokrasidir. Eğer bir demokrasi mümkünse, bu ancak evrensele ait hiçbir zorunlu biçim ve içerik bulunmaması ile mümkün olabilir. Bu demokraside farklı gruplar kendi tikelliklerine bir temsil işlevi yüklemek durumundadırlar.⁹²

Bu demokratik oluşum; siyasal örgütlerin yalnızca karşı çıktıkları iktidar düzenini yeniden üretmedikleri bir hareket biçimini önerir. Nasıl iktidar söyleminin yapı bozumu ile ne söylendiğiyle değil, söylenen şeyin nasıl söylendiğiyle, söylemin tasarlanma ve yayılma tarzıyla ilgilenmekteyse; geleneksel siyasetin yapıbozumunda geniş örgütleri bir kenara bırakarak, gündelik toplumsal pratiğin cereyan ettiği yerlere, kurumlara eşlik ederek olacaktır. Geleneksel siyasal söylemin içeriği yerine burada ve şimdiyle uğraşmak sistemdeki baskıyı açık bir şekilde göz önüne çıkaracaktır.⁹³ Demokratik hareketler de bu noktada ortaya çıkan baskıya karşılık bir hak arama uğraşına girmelidir. Bu biçimde bir demokratik hareket biçimi 1960'lardan 1980'lere kadar uzanan yeni toplumsal hareketlerin karakterinde

⁹¹ Laclau, ss. 90-91.

⁹² Laclau, s. 93.

⁹³ Ryan, s. 455.

bulunmaktadır. Yeni toplumsal hareketleri yukarıda tartıştığımız tikel ve evrensel çatışması içindeki yerini sorgulayacak olursak bir tikelin kendi sahip olduğu değerler nedeniyle mevcut evrensellikten kopup bir özerklik ve iktidar talebiyle ortaya çıkmasını değil, mevcut evrensel içinde kendi sahip olduğu değerleri korumak ve tanınmasını savunmakta olduklarını söyleyebiliriz.

Postmodern kimlik kavramının tanımlanmasında yeni toplumsal hareketlerin oldukça büyük önemi bulunmaktadır. Yeni toplumsal hareketler teorisi modernitenin, pozitivist ve faydacı olan evrenselci kimlik inşası temeline dayanan bir toplumsal hareket kalıbının dışına çıkmayı hedefler. Yeni toplumsal hareketler, toplumsal bir hareketin politik yönünden çok yerleşik normlar, değerler ve kimlik yapılarında değişim taleplerini içeren kültürel boyutunu öne çıkarma eğilimindedirler. Sivil toplumdaki kimlik inşası sürecine yoğunlaşırlar. Bu nedenle yeni toplumsal hareketlerin postmodern siyasetteki yeri çalışmamızın bir sonraki bölümünde ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır.

IV. POSTMODERNİZMDE ÖTEKİ KAVRAMI VE KÜLTÜR

Öteki kavramı üzerine bir şeyler söylemeye başlamadan önce, aydınlanma projesinin başlangıçta iyi niyetliymiş gibi duran öngörülerinin tarih içerisinde neden olduğu (dünya savaşları, soykırımlar, nükleer felaketler gibi) büyük yıkımlar karşısında oluşan ve bir çeşit vicdani muhasebeye tekabül eden postmodern bir duyarlılıktan bahsetmek gerekiyor. Rönesans'tan bu yana Batı için uygarlığın temel yol göstericisi kabul edilen aklın önderliğinde yürütülen Aydınlanma Projesi, medeniyeti oluşturan her katman için, doğası gereği tek ve mükemmel olması gereken doğruyu bulmayı ve bu doğruya göre şekillenen modern özneyi kurmayı hedef aldı. Postmodern bir bakış açısıyla, yolun (ya da tarihin) sonuna gelindiğinde, bize hakikati gösterme iddiasında olan mevcut kabuller, nerdeyse tüm varoluşsal çeşitliliği ve varyasyonları hiçe sayan, indirgeyici, tümelleştirici, tektipleştirici bir hakikat anlayışına işaret ediyordu. Rasyonelliğin ve bilginin ışığında arınarak ve yenilenerek kendi imgesini yaratmaya çalışan modern özne, bunu en çok kendi gibi olmayandan ayırarak ve ayırdığı ötekiye de rasyonellikten uzak olması nedeniyle dışlayarak yapıyordu. Bu ayırıştırma, sırf hakikati tahrip etmekle kalmıyor, modern

öznenin ötekisi konumuna indirgenmiş tüm safların da kendi kimliklerini bu kurmaca üzerinden yeniden tanımlamak zorunda kalmalarına neden olduğundan, öteki kimliğini de tahrip ediyordu. Kadın, kendi kimliğini oluşturacak seçenekleri erkeğin kontrolundeki aygıtlar vasıtasıyla şekillendiriyor; Doğulu, kendi sosyolojik gerçeğini Batılı'nın ona uyguladığı egzotizm filtresinden geçirerek içselleştirmek durumunda kalıyordu. Michael Foucault'ya göre, okul, hapisane, düşkúnlerevi, akıl hastanesi gibi kurumlar ve psikoloji, tıp, kriminaloji gibi disiplinler aygıtlar, modernizasyon sürecinde toplumsal ötekiyi inşa etmeye ve öteki imgesi vasıtasıyla modern özneyi tahakküm altına almaya yarıyorlardı.⁹⁴ Öteki kavramı, aynı zamanda, varoluşu bir hiyerarşi içinde algılamamıza neden oluyordu, büyük tarih anlatısı içersinde bir yan motif, marjinal bir unsur olarak tanımlanmıştı.

Sanatın (ve tüm kurumlarının) bu tablo karşısında, postmodern duyarlılık bağlamında geliştirdiği tavır, bardağın dolu tarafına bakarak kapsamlı bir vicdan muhasebesi ve entelektüel çaba, boş tarafına bakarak ise devrilmiş iktidarın ardından hüküm süren belirsizliğin ilkesizce istismar edilmesi şeklinde özetlemek mümkündür. Gerçekten de, usun gerektirdiği normalleştirme sürecinde tahakküm altına alınmış ya da yok sayılmış kimliklerin var olma çabaları, postmodernizmin desteğiyle politikanın ve aktivizmin tüm aygıtlarına kucağını açmış sanat tarafından 1970'lerden itibaren büyük destek gördü. Fakat, aynı zamanda bu gerçeğin diğer yüzü bize, aydının vicdanı ve ötekinin sesi olma fırsatını değerlendirmekten hiçbir zaman imtina etmeyen sanat kurumlarının, bu söylem vasıtasıyla yeni bir iktidarı da tüm aygıtlarıyla inşa ettikleri hakikatini göstermektedir.

Postmodern kültürde toplumun, büyük anlatılarda (meta-narratives) ileri sürüldüğü gibi bir bütün (totalite) olduğu ya da mükemmel bir sistem olduğu görüşü terkedilmekte, mutlak bilginin yokluğu kabul edilmektedir.⁹⁵ Postmodernizm. kültürel görecelik, çeşitlilik, parçalanmışlık ve çoğulculuğu onaylamakta, büyük anlatılar yerine, çeşitli yerel, kültürel, etnik, dinsel anlatıların birarada yaşamasına davetiye çıkarmaktadır.⁹⁶ Lyotard da toplumsal alanın ayrışık ve bütünleştirilemez olduğunu ileri sürerek bütünleştirici (totalleştirici) toplum kuramlarını ve büyük

⁹⁴ S. Best – D. Kellner, **Postmodern Teori**, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 52-55.

⁹⁵ Murphy, s 71.

⁹⁶ Heller. Agnes and Ference Feher, s 13.

anlatıları reddetmekte; bunları oldukça indirgeyici ve basitleştirici bulmaktadır. Bu yönüyle postmodernizm, her türden büyük anlatılara itibar etmemekte, kültürel göreceliğe göre, her kültürün farklı gerçekleri olabileceğini kabul etmektedir. Lyotarda göre ise postmodern bilgi, insanın farklılıklara duyarlı olma özelliğini geliştirir, hoşgörü yetisini güçlendirir.⁹⁷

Postmodernizm konusundaki tartışmaların büyük bir kısmı da kültür konusuyla birlikte, bilgi ve bilgi kuramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tartışmalardan çıkan sonuca göre, bilimsel bilgi, bilginin her türünü kapsamamaktadır. Geleneksel toplumlarda bilginin büyük bir kısmı, anlatıya dayalı bilgidir. Bilimsel bilgi, bu bilgi türü ile sürekli bir yarışma ve çatışma içindedir. Bu toplumlarda anlatılar (hikayeler, efsaneler, masallar vb.), hem toplumsal kurumlara meşruluk kazandırmakta; hem de toplumsal kurumların bütünleşmesiyle ilgili olumlu ya da olumsuz örnekleri oluşturmaktadır. Böylelikle söz konusu anlatılar, bir toplumda olması gerekenle ilgili ölçütleri belirlemekte, kültüre göre yapılması ya da yapılmaması gerekeni göstermektedir.⁹⁸ Anlatıya dayalı bilgi, sadece geleneksel toplumlarda değil, modern toplumlardada var olan bir bilgi türü olmaktadır. Postmodernisler, geleneksel sosyal bilim anlayışını da oldukça totaliter olarak görmekte ve itham etmektedirler.⁹⁹

Modern toplumların kendin olma vasfını ellerinden alınca buna yönelik eleştiriler ve karşı çıkmalar kendini göstermeye başlamıştır. Bu yönde demokratik toplumlar, çokkültürlülük söylemlerinin toplumda yayılması için bir tür cemaatleşme olgusunu ortaya koymuşlardır. Cemaatler, yaşadıkları toplumda kendilerini ifade edebilmeleri için örgütlenerek farklılıklarını ortaya koymaktır. Yani başka bir anlamla toplumda ortaklaşa farklı kimliklerini dile getirmek için örgütlenmeye çalışan ve kimliklerini topluma kabul ettirmeye ve kamusal alanda tanınmasını sağlayan örgüt biçimi olarak tanımlayabiliriz.¹⁰⁰ Bunlardan belkide bazıları etnik farklılıkları topluma kabullendinmeye çalışan bir grup iken bazıları; kadınlar, engelliler, eşcinseller ve üçüncü dünya ülkeleri gibi kendi kimliklerini ortaya koyma ve ikinci vatandaş muamelesi görmemek için mücadele eden gruplardır. Bu cemaat

⁹⁷ Jean-François Lyotard, **Postmodern Durum**. Çev. Ahmet Çiğdem. Ara Yayıncılık, İstanbul. 1990.

⁹⁸ Sarup. s 162.

⁹⁹ Lyotard. s 11.

¹⁰⁰ Riva Kastoryano, **Kimlik Pazarlığı**, Çevirmen. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.2000, ss. 52-54.

grupları açısından 1960'lı yıllar toplumsal yapıların piyasa ve medya aracılığıyla homojenleştirici etkilerine direncin yeni boyutlar kazandığı bir dönem olmuştur.¹⁰¹

Postmodern bir toplumda devlet varlığını sürdürse de dayandığı ve destek aldığı taban değişmeye doğru yol almıştır ve farklı kültürler kendilerini örgütleyerek o farklılıkları ortaya koymuş yeni bir taban yaratmayı başarmıştır, burada postmodern bir ulusdan söz ediyoruz yani popüler kültüre dayanan bir topluluk ki, çoğu kültürlük kavramı dayanarak cemaatleşmeye ve kendi kültürünü yaratmaya başlamıştır.

V. POSTMODERNİZM VE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

1970'lere kadar Avrupa'da hâkim olan liberal refah devletinin yapısal düzenlemelerinin altında yatan dolaylı sosyolojik varsayım, insanların çoğunun enerjisini aile, iş, tüketim merkezli hayat kalıplarına yönelteceği, bu sebeple kamu politikalarına katılım ve bu politikalar üzerindeki çatışmanın vatandaşlarının çoğunun hayatında önemli bir yer tutmayacağıydı. Sermaye, emek, devlet ve sivil topluma ayrı alanlar öngören bu yapısal düzenlemeler, büyüme, refah, gelir dağılımı değerlerinin merkeziliği ile paralellik arz etmekteydi.¹⁰² Offe'nin deyimiyle eski politik paradigmanın hâkim olduğu savaş sonrası yıllar, tabii ki sosyal ve siyasal çatışmaların olmadığı yıllar değildi. Fakat o yıllar "çıkarlar" ve dolayısıyla temalar, aktörler ve çatışmanın çözümünün kurumsal araçları hakkında toplum çapında bir uzlaşmanın tesis edildiği bir dönemdi. Gündemi meşgul eden temel konular, bireysel kolektif gelir dağılımındaki iyileşmeler ve toplumsal statülerin hukuksal açıdan korunmasıydı. Baskın kolektif aktörler, kurumsallaşmış baskı grupları ve siyasal partilerdi. Toplumsal ve siyasal çatışmaların tek çözüm mekanizması kolektif pazarlıklar, parti rekabeti ve temsili hükümet idi. Touraine yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına yirminci yüzyıl Avrupasının şu özelliklerinin yol açtığını savunur.

"1970'li yıllara girerken Avrupa ekonomik buhrandan, faşizmin yükselişinden, Almanya ve Sovyetlerdeki toplama kamplarının çoğalmasından sonra

¹⁰¹ Harman. ss 138-139.

¹⁰² Claus Offe, **Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması, Yeni Sosyal Hareketler**, çev. K. Çayır: Kaktüs Yayınları, , İstanbul, 1999, s.58.

modernleşme ve rasyonalizasyona olan katı inancından vazgeçmiştir. “İlerlemenin krizi”, “aklın düşüşü” gibi kavramlar Avrupa’nın rüyadan uyanışının ipucunu yansıtmaktadır. Yirminci yüzyıl tarihi toplumsal sistemin devletle özdeşleştirilmesine karşı yeteri kadar delil sağlamıştır. Çünkü artık dünya, devleti kontrol eden burjuvazinin hegemonyasından çok komünist ya da nasyonalist, sanayileşen ve otoriter devletlerin hâkimiyeti altındadır.¹⁰³”

Yirminci yüzyıl ortasında, değişen yapı ve şartlarla birlikte siyasetin de değiştiği ve yeni sosyal hareketlerin öne plana çıktığı görülmektedir. Siyaset, parlamenter kurumlardan sivil toplum alanına kaymakta, geleneksel siyasi kurumlar ise değer yitirmektedir. Yeni sosyal hareketler kurulu çıkar gruplarından farklı olduğu gibi siyasi yöntemleri de geleneksel temsil mekanizmalarından ve süregelen siyasi eylem biçimlerinden farklılaşmaktadır. Değişen sosyal yapıyla ortaya çıkan bu hareketlerin parti veya partiler hükümeti yapısını da aşındırma amacıyla olduğu söylenebilir.¹⁰⁴

Edgar Morin ise, yeni toplumsal hareketlerin miladını; Mayıs 1968 protesto eylemleri ve merkezine aldığı duyarlılıktan doğan kültürel dönüşüm olarak görür. Ona göre: “Mayıs 1968, erişkin, etkin, normal olan beyaz adamın, gençleri, kadınları, beyaz olmayanları, üretici olmayanları, sapkın olanları... vb. kendine tabi kılan egemen tarihsel kültür modelinin modası geçmişliğini vurguladı”.¹⁰⁵

Modernizm sonrası bu dönemlerde sorgulanan konu, modernliğin kavram karmaşası yani ayrışma düzeyinde olgu ve olaylara yaklaşımı olmaktadır. Bu karmaşa modernitenin düzenlilik, belirginlik hassasiyetlerini bir ölçüde karşılayan bir durum oluşturmuştur. Modernizme olan bu eleştirinin öznesi de bu yapının ürettiği soyut ve tek boyutlu yurttaşlık tasarımları olmuştur.

Postmodern toplumsal ilişkiler ağında karşıtlıkların yerine, karşıt olarak algılananların bir aradalığına doğru bir eğilim kendini hissettirmektedir. İçinde bulunulan bu dönem farklılık taleplerinin boy gösterdiği farklılık /kimlik taleplerinin siyasallaşp kamusala taşındığı bir evreye tekabül etmektedir. Bu evreyi, modernitenin akılcılaştırma boyutuna, öznelleştirme boyutunun eklenmesi süreci olarak da tanımlamak mümkündür.

¹⁰³ Touraine, **Toplumdan Toplumsal Harekete, Yeni Sosyal Hareketler**, çev. K. Çayır, Kaknüs Yayınları, 1999, İstanbul s.38.

¹⁰⁴ Yılmaz, Aytekin, **Çağdaş Siyasi Akımlar**, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s.376.

¹⁰⁵ Morin, Edgar, Bir Uygarlık Bunalımı, **Cogito**, Sayı:14, 102–117, s.113.

Bu durum Bauman'ın moderniteyi algılama boyutunu da temsil etmektedir. Bauman moderniteyi iki ekseninde tanımlamaktadır. Birincisi rasyonelleşme, ikincisi kişisel özerkliğin gerçekleşmesi. Toplumsal hareketlerdeki değişime de bu bağlamda yaklaşmak gerekmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin daha çok kişisel özerkliği gerçekleştirme amacına yönelik olduğu görülmektedir.¹⁰⁶ 60'lı yılların temel karakteristiği, kültürün otoriteye karşı yapılandırılmasıdır. Bir yandan kolektivitelere karşı çıkılmakta, diğer yandan da ulus, sınıf, etnik grup gibi kolektif toplumsal özneler çoğullaşmaktadır. Bununla birlikte kişisel kimlik gittikçe artan bir önem kazanmaktadır.

“60'lı yılların sonuna doğru, hiyerarşik yapılanmaya, üretime, ekonomik büyümeye ve merkezi siyasal örgütlenmeye karşıtlık yükselirken, kültürel kimlik, özerklik ve katılım taleplerinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir”.¹⁰⁷

Kaldor; “yeni hareketlerin özellikle barış, çevre, üçüncü dünyanın yoksulluğu, cinsiyet, demokrasi yurttaşlık hakları gibi konularda seslerini duyurduklarını”¹⁰⁸ gözlemlemektedir. Nalçaoğlu ise yeni toplumsal hareketlerin karakteristiğine yönelik değerlendirmesin de “yeni toplumsal hareketlerin topyekûn projeler yerine görece daha kısmi, daha yerel, daha bireyci nitelikler taşıması”¹⁰⁹ na vurguda bulunmaktadır.

Batılı liberal-demokratik sisteme muhalefet eden toplumsal hareketlerin talepleri, siyasal sürecin daha katılımcı bir biçimde değiştirilmesi isteğini içermekteydi. Yerleşik siyasal kurumlar ve partiler yükselen bu talepleri karşılama ve seslendirme yeteneğine sahip değillerdi. Çünkü 1960'lar ve 1970'lerdeki siyasal partilerin hiyerarşik, bürokratik örgüt yapıları ve herkesi kuşatma mantığına dayalı karakterleri, büyük ölçekli politika değişikliklerini kısa zaman diliminde yürürlüğe koymayı neredeyse imkânsız hale getirmişti. Bu durum ise yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını destekleyen bir durum yarattı. 1960'ların sosyal hareketlerinin içinde bulunanların birçoğu partilere güven duymamaktaydı. Partilerden bağımsız siyasal temsil grupları içinde yer almayı tercih ediyorlardı.

¹⁰⁶ Morin, s.103.

¹⁰⁷ Önder, Tuncay, s.39.

¹⁰⁸ Mary Kaldor, Yeni Dünya Düzeni İmgelemin Savaşı, **Birikim**, Sayı: 27, 30-4 ss. 35-36.

¹⁰⁹ Halil Nalçaoğlu, Sosyalist Eleştiri Ve Yeni Toplumsal Hareketler, **Birikim**, Sayı.15, 65-67, s.66.

Bu dönemde bunun tam tersi de geçerlidir: siyasal partilerin içine iyice girmiş olanlar da bu hareketleri sadece bozguncu ve sorumsuz olarak görme eğilimindeydiler.¹¹⁰ Sebep olarak da bu hareketlerin siyasi parti örgütlenmeleri dışında gelişmesi gösterilmektedir.

Offe ise yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkışını daha genel bir çerçevede, örgütsüz kapitalizm (disorganised capitalism) tartışması içinde değerlendirmekte ve hareketlerin ortaya çıkışını üç temel nedene bağlamaktadır:

- “1. Kapitalizmin giderek daha bürokratik bir yapı oluşturmaya karşılık toplumda bir dizi yeni hoşnutsuzluklar oluşmaya başlamıştır.
2. İş hayatındaki yönetsel kontrol tekniklerinde önemli değişiklikler meydana gelmiş ve yurttaşların günlük hayatlarındaki tüketimlerinde devlet yatırımlarının payı artmıştır.
3. Sınıf tabanlı siyasal temsil sistemi eski gücünü yitirmiş, diğer bir deyişle işçi hareketleri, İngiliz İşçi Konfederasyonu gibi oluşumlar; cinsiyet eşitliği, ırk eşitliği, çevre, barış gibi konuları programlarına dâhil edememişlerdir.¹¹¹”

Offe’nin analizlerinde yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkışında iki grup önem kazanmaktadır. Bunlardan biri Touraine’in küçük burjuvazi diye adlandırdığı yeni orta sınıf diğeri ise öğrenciler, işsizler ve ev kadınları gibi kişilerden oluşan üretimde etkinliği olmayan gruplardır.

Klasik sosyoloji geleneği yeni sosyal hareketleri tanımlarken, değişimin gerçek dinamiğinin toplumda değil tarihte yattığına dikkat çekmektedir. Bazı tarihselci öngörüler ışığında, tarihin önceden belirlenmiş kurallara göre ilerleyen bir toplum tasavvur eden klasik yaklaşım, sosyal hareketleri belirli evreler çerçevesinde ele almaktadır. Sosyal hareketleri süre giden yapısal değişimlerin sadece birer yansıması olarak nitelendirmektedirler. Diğer bir deyişle “bu paradigmada sosyal hareketler, sosyal ve ekonomik kriz zamanlarında ortaya çıkan birer ‘ateş’ gibidir. Bu tip bir açıklamanın altında yatan iddia ise, değişime sebep olanın sosyal hareketler değil tarihsel zorunluluk olduğudur”.¹¹²

Bu klasik anlayış, barış hareketleri, çevrecilik hareketleri, anti-nükleer hareketler, kadın lezbiyen ve gay hareketlerinin altmışlı ve yetmişli yıllarda Amerika

¹¹⁰ Bottomore, s.27.

¹¹¹ Offe, s. 148.

¹¹² Kenan Çayır, **Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Toplumsal Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.14.

ve Avrupa’da ortaya çıkışıyla sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü bu hareketler çoğulculuk, demokrasi ve güçlü bir sivil toplum ile nitelenen toplumlarda ortaya çıkmıştır. Bu hareketler açık bir şekilde sosyal ve ekonomik çöküşün bir yansıması değildir. Aktörleri de klasik paradigmanın tepkisel, anomik ve köksüz aktör imajına uymamaktadır. Bu aktörler belli hedeflere ve rasyonel stratejilere sahiptirler. Mücadeleleri ekonomik olmaktan çok, kimliği rahatça ifade edebilme, katılım ve sivil haklar gibi kavramlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Siyasal partilerle değil hareketin hedefleri doğrultusunda kamuoyu ve medya desteği sağlamaya çalışan profesyonel sosyal hareket örgütleri ile mobilize olmaktadır.

Yeni toplumsal hareketlere bu noktadan bakan ve klasik sosyolojik yaklaşımı eleştiren Touraine’e göre ise toplum, verili bir yapı değil, sürekli biçimde yeniden üretilen bir yapıdır. Toplum “durumlardan” oluşan bir bütün olmayıp, toplumsal hareketlerin ve toplumsal ilişkilerin sahnelendiği bir oyundur. Bu oyun toplumsal çatışmalar temelinde hep yazılmaktadır. Toplumsal çatışmaların en önemlileri de günümüzde kültürel alan üzerinde gerçekleşmektedir. Toplumsal hareketleri de kültürel alana yönelmiş çatışmacı kolektif davranış biçimleri olarak görmektedir. Toplumsal hareket hem bir çatışma hem de bir kültürel tasarıdır.¹¹³

Touraine’e analizlerinde ‘programlı toplum’ olarak adlandırdığı yeni bir toplumsal model inşa etmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin yükselişini ve eski hareketlerden farklılaşmasını da bu model çerçevesinde açıklamaktadır. Sanayi sonrası kapitalizmi ifade eden programlı toplum; kültürel malların kitlesel olarak üretim ve dağıtımının, sanayi toplumunda maddi malların sahip olduğu türden merkezi bir konuma yerleşmiş olduğu toplumdur. Çağdaş toplumsal hareketlerin yeniliği de mücadelelerin, sanayi ötesi ya da programlı toplumun açtığı alanda gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Yani hareketler ekonomik ve iktidar yönelimli bir eksenden kültürel bir eksene kaymaktadır.¹¹⁴

Touraine’e göre yeni sosyal hareketlerin bu kültürel boyutu önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre hareketler ekonomik temelli olmaktan çok kültürel temellidir. Özel alanla kamusal alan arasındaki ayrım belirsizleşirken sivil toplumla devlet

¹¹³ Tuncay, ss.59.60.

¹¹⁴ Tuncay, ss.61-63.

arasındaki mesafe artmaktadır.¹¹⁵ Nitekim Touraine sosyal hareketleri ortak bir kültürel zeminde, karşıt toplumsal modellerin (rakip grupların) çatışan yorumlarının etkileşim olarak tanımlar.¹¹⁶

Touraine'e göre öznenin öne çıkışı, sivil alanın güçlenmesi ve bireyin siyasal araç olmaktan kurtulması yeni hareketlerin en önemli özelliklerindendir. Touraine, toplumsal hareketler ile demokrasinin birbirine sıkı şekilde bağlı olduğunu, demokrasi olmadan toplumsal hareketlerin oluşamayacağını, demokrasinin toplumsal çatışmaları kurumsallaştıran ve düzenleyen mekanizması olmadan bu hareketlerin öfke patlamasından öteye geçemeyeceğini veya hareketin devleti ele geçirmek isteyen siyasal güçlerin eline geçeceğini belirtir. Diğer taraftan da toplumsal hareketler olmadan da demokrasinin zayıflayacağını vurgular. Touraine çözümün, ne bireylerin yurttaş olmaktan başka hiç bir aidiyeti olmadığı cumhuriyetçi devlet modeli ne de devlet ile dağınık aidiyetler arasında itilip kakılan birey modeli olduğunu, yönetimin birliğiyle aitliklerin çeşitliliğine en iyi cevabın demokratik ulus olduğunu belirtir. Bu yapı kalkınmanın zorlamayla ve dıştan değil, içten, sivil toplumun özerk ve yaratıcı olduğu, bireyci bir yapıdır. Yani birlikle, çeşitliliği bağdaştırmanın yolu olarak demokrasi önerilmektedir.¹¹⁷

VI. ESKİ SOSYAL HAREKETLER VE YENİ TOPLUSAL HAREKETLERİ AYIRAN ÖZELLİKLER

Yeni sosyal hareketler pek çok açıdan eski sosyal hareketlerden farklılaşmaktadır. Bu farklılıkları; hareketlerin aktörleri, hareketlerin siyasi sistemden talepleri, hareketlerin örgütlenme biçimleri olarak inceleyebiliriz:

A. Değerler ve Talepler

Yeni hareketlerin siyasi sistemden talepleri eski sosyal hareketlerden farklı olarak sosyo-ekonomik alanla değil sosyo-politik alanla ilgilidir. Eski sosyal hareketlerin

¹¹⁵ Touraine, An Introduction to the Study of Social Movements, **Social Research**, Vol. 52, 1985, s.780.

¹¹⁶ Jean Cohen, Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler, **Yeni Sosyal Hareketler**, Der. K. Çayır: Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.121.

¹¹⁷ Aytekin, ss.382-383.

amaçları daha çok ekonomik yönlü olduğu halde, yeni sosyal hareketlerde vurgulanan temalar çevre, barış, ırk ve cinsiyet eşitliği, kültürel kimliklere özerklikler sağlanması gibi katılanların ekonomik pozisyonlarından daha çok kültürel yönelimlidir. Bu hareketler birbirlerinin varlıklarını reddetmeden demokratik toplumun sınırları içinde özerklik, farklılık ve kimlik adına mücadele etmektedirler. Offe'ye göre bu dağınık ve birbirleriyle ilgisiz gibi görünen konular belirli değerler çerçevesinde ortak bir kökene sahiptir. Bu değerler yeni değildir, fakat yeni sosyal hareketler içinde farklı bir önem ve aciliyet kazanmışlardır.¹¹⁸ Yani yeni olan değerler değil, değerlerin öncelik hiyerarşisinde bir üst basamağa çıkması durumudur.

Melucci'ye göre günümüzde toplumsal çatışmalar geleneksel endüstriyel/ekonomik sistemden kültürel alana kaymaktadır. Bu çatışmalar bireysel kimliği, günlük hayattaki zaman ve mekânı, bireysel hareketin motivasyonunu ve kültürel modelleri etkilemektedir.¹¹⁹ Bu hareketler, hayatın ekonomik olmayan nitelikleri üzerinde yoğunlaşmakta ve yeni bir durum olarak, toplumsal ve bireysel değer önceliklerinde, post materyalist değerleri öne çıkararak, değerler ekseninde bir farklılaşma meydan getirmektedir. Yeni sosyal hareketler insan hayatının kişisel yönlerini yansıtmaktadır. Gay hakları ve kürtaç üzerine yoğunlaşan hareketler, alternatif tıp ve sigara karşıtlığı gibi sağlık hareketleri, “new age” hareketleri, kadın hareketleri gibi hareketlerin hepsi cinsel ve bedensel davranışı değiştirmeyi amaçlayan çabalar içermektedir. Bunlar ne yiyor, ne giyiyor, neden hoşlanıyoruz; nasıl sevişiyoruz, kişisel problemlerle nasıl başa çıkıyoruz ya da kariyerimizi nasıl planlıyoruz gibi temalarla günlük hayatın alanlarına sızmaktadır.¹²⁰

Yeni sosyal hareketlerin eski sosyal hareketlere göre bir diğer farkı ise yeni sosyal hareketlerin devlet erkini ele geçirme hedefi yerine sivil toplum alanını özgürleştirme hedeflerinin olmasıdır. Touraine yeni sosyal hareketleri, kendisinin post-endüstriyel toplum paradigmasına oturtmaktadır. Buna göre post-endüstriyel toplum, yeni güç merkezi ve yeni ilişki biçimleriyle yeni bir toplum biçimidir. Touraine'e göre çağdaş sosyal hareketler yenidir, çünkü mücadelesi post-endüstriyel toplum tarafından açılan alanda gerçekleşmektedir. Bu alan artık devletin değil sivil

¹¹⁸ Offe, s.64.

¹¹⁹ Alberto Melucci, **Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması, Yeni Sosyal Hareketler**, çev. Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.88.

¹²⁰ Johnston. Hank, Enrique Larana ve Joseph R. Gusfield, Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler, **Yeni Sosyal Hareketler**, Der. K. Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999. s.

toplumundur. Sosyal hareketler, toplumsal aktörlerin sivil toplum yapısı üzerindeki mücadelelerinden doğmaktadır.¹²¹

B. İdeoloji

Yeni sosyal hareketlerin ideolojik çerçevesi, işçi sınıfı hareketi ile ve kolektif hareket için bütünleştirici ve homojenleştirici bir unsur olarak Marxist ideoloji anlayışıyla tam zıt bir konumda durmaktadır. Amerika’da ve özellikle Avrupa’da eski sosyal hareketler kapsamlı ideolojilere uygunlukları doğrultusunda algılanmıştır. Yeni sosyal hareketleri ise bu şekilde nitelendirmek daha zordur. Çünkü bunlar değerler ve fikirler açısından bir çoğulculuk göstermekte, pragmatik yönelimlere sahip olma eğilimi sergilemekte ve karar alma sürecinde üyelerin katılım sistemlerini genişletecek kurumsal reformları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu hareketlerin Batı toplumları için önemli bir siyasi anlamı vardır: Bunlar günlük hayatın demokratikleşme dinamiğini ve toplumun siyasala kaşı sivil boyutlarının genişlemesini temsil etmektedir.

Yeni sosyal hareketler modern sanayi toplumlarının hakim amaçlarıyla zıtlık içindedir. Eski sosyal hareketler ekonomik iyileşme, sosyal güvenlik gibi konular üzerinde dururken bunlar asıl vurguyu kültür ve yaşam kalitesi konusuna yapmaktadır. Eski sosyal hareketlerin tersine ulusal sınırların ötesi de bu hareketlerin ilgi alanına girmektedir. Yeni hareketlerin ideolojisi, özgürlükçü-liberteryen unsurları içermesiyle önceki hareketlerin ideolojisinden farklılaşmakta, ayrıca kişinin yaşamını etkileyen kararlara katılmasını savunduğu, kişinin kendi işlerini görmesini içeren örgütlenmeleri ihtiva etmektedir. Bu hareketlerin değişik şekillerde hakim yaklaşıma tehdit oluşturduğu görülmektedir. Nitekim çevreci hareketi ekonomik büyümeye, kadın hareketi mevcut kadın-erkek ilişkilerine, barış hareketi Batı’nın savunma politikalarına karşı oluşmuş hareketlerdir.¹²²

¹²¹ Alain Touraine, “An Introduction to the Study of Social Movements”, **Social Research**, Vol. 52, 1985, s.780.

¹²² Aytekin, s.379.

C. Etkinlik Biçimleri

Katı bürokratik ve kadro liderliğindeki geleneksel kitle partilerinin aksine yeni sosyal hareket örgütleri bölünmüş, dağınık ve âdem-i merkeziyetçi olma eğilimi göstermektedir. Hareket tipine göre önemli farklılıklar olsa da genel eğilim, yerel birimlerin önemli bir özerkliği olması yönündedir. Bu durum yeni sosyal hareketlerin “kendisi olarak var olma” (self referential element) unsuru olarak adlandırılmakta ve bu hareketlerin, işçi sınıfı hareketinin hiyerarşik ve merkezi örgütlenmesi ile ve Leninist modeldeki parti örgütünün rolü ile bir diğer önemli farkını teşkil etmektedir. Yeni sosyal hareketler, geçmişin katı, ideolojik standartlarına aykırı olarak, hoşgörülü ve çoğulcu bir yapıda şekillenmiş olup geleneksel siyasi partilere de karşıdır. Bunun ana nedeni bu partilerin hem çıkar temelli ve dar yönelimli olmaları hem de bürokratik, merkeziyetçi, yozlaşmış ve anti demokratik olmalarıdır.

“Yeni sosyal hareketler resmi temsil kurumları dışında konumlanmakta ve hükümet dışı olmaya özen göstermektedirler. Ancak hareketler hükümet dışı olmasına rağmen hükümet kararlarını etkilemek isterler. Bunu hükümetle pazarlıkla değil doğrudan eylemleriyle ve kamuoyunu etkileyerek sağlamaya çalışırlar. Diğer taraftan bu hareketlerin yapıları, akışkan üyelik niteliğiyle eski hareketlerin partilere sağladığı doğrudan desteği sağlamaktan uzaktır. Bunlar var olan kurumsal siyasi kanallar dışında davranmakta, hâkim parti politikası yöntemi ile siyasetin normal işleyiş biçimi dışındaki eylemleriyle etkili olmaktadır. Hareketler devletin merkezi ve tekdüze kimlik oluşturuca yapısına ve merkezileşmeye karşı çıkarlar ve özgürlük alanlarının artırılmasını isterler”.¹²³

Yeni sosyal hareketleri eski sosyal hareketlerden ayıran bir diğer özellik ise bu hareketlerin işçi sınıfı hareketinin uyguladığından farklı radikal mobilizasyon taktikleri kullanmalarıdır. Gandhi, Thoreau ve Kropotkin’den etkilenen stratejilere dayandırılan dramatik pozisyon alma aracılığıyla hakim davranış normlarına karşı çıkan yeni sosyal hareketler, şiddet karşıtı ve sivil itaatsizlikle karakterize edilen yeni mobilizasyon modelleri kullanmaktadır.¹²⁴

¹²³ Aytekin, s.381.

¹²⁴ Jonston, Hank, Enrique Larana ve Joseph R. Gusfield , s.137.

D. Hareketlerin Aktörleri

Bu iki kollektivite biçimi dayandıkları toplumsal tabanlar açısından da farklılaşmaktadırlar. Eski toplumsal hareketler genellikle sınıfsal ve ekonomik bir tabana dayanmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin dayandığı toplumsal tabanın ayrıca incelenmesinde fayda vardır.

Yeni toplumsal hareketlerin toplumsal tabanına yönelik iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisi yeni toplumsal hareketlerin tabanını yeni bir orta sınıfla açıklayan tezlerdir. Diğerisi ise bu tip kolektifliklerin sınıfsal terimlerle açıklanamayacağına yönelik tezlerdir.

Giddens'a göre bu yeni sınıfın önemli bir özelliği sınıfın farkındalığında olduğu fakat sınıf bilincine sahip olmadığıdır. Offe'ye göre ise yeni toplumsal hareketlerin taleplerinin sınıfsal bir temeli yoktur, bu talepler doğası gereği evrensel niteliktedir ve yalnızca belirli bir grup için geçerlidir. Offe yeni toplumsal yeni orta sınıfın önemli bir kesiminden destek bulduğunu da belirtmektedir.

Offe yeni toplumsal hareketlerin destekçileri ve aktivistlerinin yapısal karakterini üç farklı boyutta karakterize eder: Buna göre yeni toplumsal hareketlerin destekçilerinin ortak özellikleri; “yüksek eğitilmiş, ekonomik güvene sahip ve hizmet sektöründe çalışıyor” oluşlarıdır. Bu gruba ilave olarak kenarda kalmış ya da varlıksız gruplar ve eski orta sınıf unsurlarını da yeni toplumsal hareketlerinin aktivistleri olarak tanımlar.

Offe'nin varlıksız gruplar olarak kastettiği şey; emek piyasasında bulunmayan, dolayısıyla zamanları daha esnek olan toplumsal kategorilerdir. Bu kategoriye kapsayan grup “orta sınıf ev kadınları, lise ve üniversite öğrencileri, emekliler ve işsiz yada marjinal işlerde çalışan gençler girmektedir. Bu grupların ortak özelliği ise herhangi bir şekilde toplumsal yapıda yükselme şanslarının olmamasıdır. Bu gruplar kapana kısıtlanmış duygusu içindedirler ve bu onları sık sık kurumların patriarkal ve bürokratik yapısına başkaldırmaya yöneltmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin tabanını oluşturan bir diğer grup ise ekonomik çıkarları bu hareketlerin politikalarıyla çakışan eski orta sınıftır.¹²⁵

¹²⁵ Offe, ss. 68-69.

Eski sosyal hareketlerle yeni sosyal hareketler bu anlamda, hareketleri oluşturan aktörlerin sınıf ve statüleri itibariyle önemli derecede farklılaşmaktadırlar. Yeni sosyal hareketlerin aktörleri eski sosyal hareketlerin aktörleri gibi marjinal, sapkın ve köksüz olarak nitelendirilmemektedir. Tersine bunlar kurulu ekonomik ve siyasal kurumlara yakın insanlardır. Altmışların sonlarında İngiltere’de barış hareketlerin de yer alanlar örneğinde olduğu gibi, protesto hareketlerine katılanların mevcut kurumlara ve toplumsal aktivitelere oldukça entegre olmuş insanlar oldukları görülmektedir. Geleneksel olmayan politik hareket biçimlerine yani yeni sosyal hareketlere katılanlar Ortodoks politik hareketlerde de yer alabilmektedirler. Yüksek düzeyde protesto potansiyeli Ortodoks politikadan yabancılaşmayı getirmemekte fakat politik hareketin kullanımına karşı düalist bir tutuma paralel bir süreç arz etmektedir.

Yeni sosyal harekete en yüksek desteği veren katman hiç bir şekilde mahrum ve yoksul değildir, aksine genelde ekonomik açıdan güçlüdür. Aynı zamanda hareketlerde yer alan kişiler genellikle üst düzey eğitim almış kişilerdir. Nitekim hareketlerin çekirdek kadrosu ve enformel liderleri çoğunlukla hukukçulardan, gazetecilerden, öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu gözlemler ışığında yeni hareketlerin aktörlerinin, eski teorilerin açıkladığı hareketlerin aktörlerinden farklı tipte olduğu görülmektedir.¹²⁶

Diğer yandan yeni sosyal hareketlerin toplumsal tabanı konusunda sınıfsal yapıyı aşan bir eğilim söz konusudur. Katılımcıların arka planları gençlik, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, ya da meslekler gibi yapısalçı açıklamalara tekabül etmeyen farklı toplumsal statülerde temellenmektedir.¹²⁷ Eski sosyal hareketlerin toplumsal tabanı büyük ölçüde işçi sınıfı olmasına rağmen, yeni sosyal hareketlerde taban genişlemekte; öğrencilerden ev hanımlarına, beyaz yakalılardan yüksek eğitimli gelir seviyesi yüksek mavi yakalılara, pek çok farklı grup bir arada sınıf ve statüsüne bakılmaksızın bu hareketlerin içinde yer alabilmektedir.

Yeni toplumsal hareketlerin tabanını yeni orta sınıf kavramıyla açıklayan bu teorisyenler dışında bu tarz kolektifliklerin tabanının sınıfsal terimlerle açıklanamayacağını savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlere göre yeni toplumsal hareketler ekonomik çıkar ve bölüşüm temelinde yükselmediği için bu

¹²⁶ Offe, ss.74-75.

¹²⁷ Jonston, Hank, Enrique Larana ve Joseph R. Gusfield, s.135.

hareketlerin toplumsal tabanı da sınıf gibi ekonomik temele dayanan bir kavramla açıklanamaz. Kaldı ki yeni toplumsal hareketlerin toplumsal temelini ekonomik kavramlarla açıklayan Offe, Giddens gibi düşünürlerde sınıf kavramına vurgu yapsalar bile bu kavramı geleneksel anlamı dışında kullanmışlardır. Oysa ki bu yeni hareketler özgül bir sınıfın taleplerini aşan evrensel ve yerel talepleri içermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin toplumsal tabanını daha kapsamlı bir biçimde anlayabilmek için bu hareketlerin teorik alt yapısının incelenmesi gerekmektedir.

VII. Yeni Toplumsal Hareketlerin Toplumsal Tabanı Ve Teorik Alt Yapısı

Kolektif hareketlere yönelik, yetmişli yıllar boyunca baskın olan paradigmlar, Cohen'e göre Chicago okulunun sosyal psikolojik geleneği ve Smelser'in yapısal işlevselci modeli olmuştur. Kolektif hareketi açıl原因 ve yetmişli yıllara egemen olan klasik davranış teorileri bir takım ortak varsayımları içermektedir. Cohen'e göre:

- “1.İki farklı davranış biçimi vardır: kurumsal geleneksel ve kurumsal olmayan kolektif davranış
- 2.Kurumsal olmayan kolektif davranış mevcut sosyal normlara dayanmayan ve tanımlanmamış yapılandırılmamış durumları karşılamak için oluşturulan davranışlardır.
- 3.Bu durumları ya sosyal kontrol organlarında ya da entegrasyon düzeyinde yapısal değişimler sonucu ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik çöküş açısından anlaşılabilir.
- 4.Yapısal çöküş sonucu ortaya çıkan rahatsızlık, hayal kırıklığı ve saldırganlık duygusu bireyi kolektif davranışa yöneltir.
- 5.Kuramsal olmayan kolektif davranış, ani kalabalık hareketlerinden sosyal hareketlerin oluşumuna doğru evirilen bir hayat döngüsüne sahiptir.
- 6.Bu döngü içinde hareketlerin ortaya çıkışı ve büyümesi (söylenti, hızla büyüyen tepki, şaia gibi) kaba süreçleri sonunda ortaya çıkarır.”¹²⁸

Bu varsayımlar temelinde klasik kolektif davranış teorisyenleri sosyal hareketlere bireysel katılımı toplumsal değişimlere ve bunun sonucunda gerçekleşen

¹²⁸ Cohen, s.111-112.

yapısal gerilimlere tepkiler temelinde açıklamaktadır. Klasik kolektif davranış teorisi içinde yer alan her teorisyen sosyal hareketi değişime verilen rasyonel tepki olarak yorumlar. Batı Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan toplumsal hareketler, klasik geleneğin bu hareketleri tanımlayabilme noktasında yetersizliğini göstermiştir. Yeni toplumsal hareketler klasik geleneğin varsayımlarının aksine modernleşme sürecine girmiş, ekonomik, siyasal ve kültürel modernleşme anlamında modernite sürecini başarıyla gerçekleştirmiştir. Batı toplumlarında ortaya çıkmışlardır. Bir diğer ayırt edici durum ise bu hareketlerin ekonomik krizlere ve çöküşlere getirilen tepki hareketleri olmamasıdır.¹²⁹

60’lı ve 70’li yıllarda yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı klasik kolektif hareket paradigmasının varsayımlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Yeni kolektiflikler iki açıdan geleneksel paradigmanın varsayımlarını geçersiz kılmıştır. İlk olarak hareketin aktörlerinin köksüz, marjinal ve irrasyonel olmadıkları görülmüş, ikinci olarak ise bu hareketlerin yapısal geriliklerden kaynaklanmadığına yönelik saptama yapılmıştır. Bu iki değerlendirme toplumsal hareketlere yaklaşımda iki paradigmayı ön plana çıkarmıştır. Bunlar: kaynak mobilizasyonu ve yeni toplumsal hareketler paradigmalarıdır. Bu yeni kolektiflikleri açıklayan iki yeni paradigmanın ortak ön kabulleri bulunmaktadır.

Cohen’e göre iki paradigmada çatışmacı kolektif hareketleri normal görür. Katılımcıları rasyonel ve örgütlerin iyi entegre olan aktivistleri olarak değerlendirilir. Bu ortak varsayımlar eşliğinde kaynak mobilizasyonu teorisi yeni kolektif hareketleri politik düzeyde ele alır. Bu paradigma toplumsal çatışmaları “ya dışlanmış toplumsal grupların sisteme katılma mücadelesinin ya da kaynakların farklı biçimde dağıtım talebinin bir ifadesi olarak açıklar”.¹³⁰ Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri toplumsal hareketleri açıklamak için, örgütlenme, çıkarlar, kaynaklar, fırsatlar ve stratejiler gibi objektif değişkenler üzerinde yoğunlaşır. Bu paradigmayı benimseyen düşünürler arasında Cohen ve Arato yer alır.

Kaynak mobilizasyonu teorisinin temel varsayımlarını şu şekilde tanımlamak mümkündür:

“Sosyal hareketler kolektif davranışın çatışmacı perspektifinden anlaşılmalıdır. Kolektif davranışlar kurumsallaşmış güç ilişkileri

¹²⁹ Çayır, s. 22.

¹³⁰ Çayır, s. 20-21.

çerçevesinde çıkar çatışmalarını içerir. Bu hareketlerin oluşumu kaynaklar ve fırsatlardaki değişmelere bağlıdır. Hareketi ortaya çıkaracak ve devamlılığını mümkün kılacak asıl etken yeterli kaynağın ve bu kaynakları harekete geçirebilecek yetenekli aktörlerin varlığıdır. Başarı, grubun bir siyasal aktör olarak tanınması veya artan maddi fayda ile gerçekleşir. Hareketlilik (mobilizasyon) büyük ölçekli, özel amaçlı, bürokratik ve resmi örgütlenmeleri kapsar. Kaynak mobilizasyonu paradigması için analizin objesi sosyal hareket değil, çıkarları çelişen gruplar içindeki kolektif aktördür. Örgütlenme ve rasyonalite bu yaklaşımın anahtar kelimeleridir. Buna göre baskı ya da maddi fayda ümidi olmaksızın rasyonel birey, kaynaklarını ve zamanını kolektif harekete ayıramaz”.¹³¹

Kaynak mobilizasyonu teorisi sosyal hareketlerin aktörlerinin harekete katılımını daha çok kar ve maliyet açısından değerlendirmektedir.¹³²

Böyle bir yaklaşım klasik sosyolojinin, kolektif hareketi irrasyonellik alanına hapseden geleneksel bakışın aşılmasına katkıda bulunmaktadır, ancak kaynak mobilizasyonu paradigması devleti ve ekonomiyi hedeflemeyen günümüz toplumsal hareketlerini anlamlandıramamakta, hareketlerin kültürel ve kimliğe ilişkin boyutlarını açıklayamamaktadır.¹³³ Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri yeni toplumsal hareketleri politik mücadele ve strateji yemeline ele almaktadırlar. Bu paradigma yeni kolektifliklerin temel motivasyonunu ekonomik temelde değerlendirdiklerinden, bu hareketlerin toplumsal tabanını sınıf terimi ile açıklamaktadır.

1970’lerden sonra yeni sosyal hareketleri açıklamada kullanılan diğer bir yaklaşım ise “kimlik yönelimli paradigım” ya da “yeni toplumsal hareketler teorisi”dir. Post marksist ve Frankfurt Okulu temelli yaklaşımıyla “yeni toplumsal hareketler teorisi”, pozitivist ve faydacı nitelikleri ön plana çıkan kaynak mobilizasyonu (kaynak seferberliği) teorisinin karşıtı olarak değerlendirilebilir.¹³⁴ Kimlik yönelimli paradigmanın en önemli temsilcileri Mellucci ve Touraine’dir.

¹³¹ Cohen, s.116-118.

¹³² Jonston, Hank, Enrique Larana ve Joseph R. Gusfield, s.133.

¹³³ Önder, s.55.

¹³⁴ Önder, s. 56.

Melluci'ye göre kaynak mobilizasyonu yaklaşımı makro düzeyden kaçınılmaktadır. Fakat gerçekte her kolektif hareketi politik düzeye indirgemektedir. Böylece yeni çatışmaların kültürel boyutunu kaçırmaktadır.¹³⁵

Bu tür paradigmayı inceleyen teorisyenler kaynak mobilizasyonu teorisinin toplumsal çatışmanın kültürel boyutunu göz ardı ettiğini düşünmektedirler. “Yeni toplumsal hareketlerin mücadele alanı sadece adaletsiz kaynak dağılımı değil, ortak toplumsal anlamlar ya da gerçekliğin tanımlanma yollarıdır”.¹³⁶

Kimlik yönelimli bu paradigma, yeni toplumsal hareketler ekonomik temelde yükselmediği için, toplumsal tabanlarını da ekonomik terimlerle açıklamak doğru olmayacağı görüşündedir.¹³⁷

Avrupalı neo-marxist teorisyenlere göre, yapısal çatışmaların, ekonomik sınıfların ve krizlerin kolektif kimliği belirlemedeki önceliğini esas alan teoriler çağdaş kolektif hareketleri açıklamaktan uzaktılar. Çünkü bu teoriler toplumsal çatışmayı, siyasal ve ekonomik alanlardaki iktidar mücadelesi ile sınırlandırmakta, çatışmanın kimlik inşası boyutunu atlamaktadırlar. Oysa ki yeni toplumsal hareket teorisyenleri özellikle sivil toplumdaki kimlik inşasına odaklanmaktadır ve hareketlerin politik yönünden çok kültürel yönünü ön plana çıkarırlar.¹³⁸

Yeni sosyal hareket teorisyenleri yeni hareketlerin siyasi düzlemde değişikliği hedefleyen sosyo-politik yönünü değil, mevcut değerler, normlar, ve kimlik yapılarında değişim taleplerini simgeleyen sosyokültürel boyutunu ön plana çıkarırlar. Yeni toplumsal hareketler teorisyenlerinin ortak çabası, Batı kapitalizminin ekonomik ve siyasal doğasındaki değişimin analizinden hareketle, yeni kolektif eylem biçimlerinin yükselişine neden olan koşulları teşhis etmek ve tanımlamaktır.

Touraine, yeni toplumsal hareketlerin gündelik yaşamın kültürel ve normatif boyutunda yoğunlaştığına vurgu yapar. Touraine'e göre yaşamın kültürel boyutlarına yönelik vurgu bir topluluğun kendi kimliğini ve yaşam biçimini seçme hakkını içermektedir. Touraine, yeni toplumsal hareketlerin kimlik boyutunda temellenmesini post-endüstriyel toplum teorisi ile birlikte düşünür.

¹³⁵ Melucci, s. 90.

¹³⁶ Çayır, s. 22.

¹³⁷ Çayır, s. 19.

¹³⁸ Önder, s.56.

Post-endüstriyel modelin dört tane ana ögesi bulunmaktadır. Bunlar: “araştırma geliştirme, enformasyon işleme, biyomedikal bilim ve kitle iletişim araçlarıdır”.¹³⁹ Touraine post-endüstriyel toplumu kendi bilgisine normative hedeflerini ve sosyokültürel sorularını üretme kapasitesine sahip bir toplum aşaması olarak görmektedir.

Touraine’e göre genel anlamda kendi bilgisini ve sosyo-kültürel formları üretme kapasitesi aktörün kendi üzerine düşünebilme kapasitesini de gerektiren bir sonuç doğurmaktadır. Onun bu yaklaşımı modernitenin temel parametrelerinden olarak değerlendirdiği düşünümsellik boyutunu hatırlatmaktadır. Bu noktada bireyin kendi üzerine düşünüm kapasitesi, kimlik farklılık taleplerini gündeme getirdiği gibi toplumsal hareketlerin de kimlik, otantisite temelinde yoğunlaşmasını da üretmektedir. Yeni sosyal hareketler paradigmasının hemen her teorisini bu hareketlerin sivil toplumda kimlik inşası sürecine vurgu yapar. Bu hareketler onlara göre temelde siyasi bir sahneye çıkış değil, mevcut kamusal alanı genişletme ve siyasal kurumları demokratikleştirme çabasıdır.¹⁴⁰

Bu bağlamda ele alınacak olursa, yeni toplumsal hareketlerin temel dinamiği kimliğin kurgulanması sürecidir. Bu süreç, ekonomik problemler üzerinde yoğunlaşan eski hareketlerden farklı olarak eşitlikle birlikte farklılığı ve kendi olmayı içeren bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Nilüfer Göle’nin de belirttiği gibi içinde bulunduğumuz zamanın sosyal hareketlerinin temel motivasyonunu eşitlik ideali oluşturmaktadır. Bu eşitlik vurgusu, “milletler, etnisiteler ve cinsiyetler arası eşitlik”¹⁴¹ olgularını kapsamaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin gündemi ise eşitlikle birlikte farklılıkların da tanınıp, özgürleşmesi talebidir. Yeni toplumsal hareketlerin sosyolojik temelini belirleme sürecinde kimlik yönelimli paradigma aydınlatıcı bir işleve sahip görünmektedir. Bu hareketler genel anlamda kimlik ve farklılık talepleri temelinde kurgulandığından bu hareketlerin temeli de sınıf kavramının dışındadır. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerin sosyolojik zeminini oluşturan unsur, onu merkezli

¹³⁹ Cohen, s.126.

¹⁴⁰ Çayır, ss. 27-29.

¹⁴¹ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 1992, s.70.

hassasiyetleridir. Bu konu merkezlik ise yeni toplumsal hareketlere heterojen bir yapı kazandırmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler öne çıkardıkları kimlik, özerklik, farklılık, kendini gerçekleştirme gibi post materyalist değerlerin, kamusal alana taşınması talebiyle gündeme gelmektedirler. Yeni toplumsal hareket teorisyenleri, bu yeni paradigma etrafındaki tartışmaların argümanlarını, toplumsal alandaki nitel değişimlere bağlamaktadırlar.¹⁴²

Bunun yanı sıra Offe hareketlerin “daha çok modernleşmenin modern bir eleştirisi olduğunu” vurgulamaktadır. Çünkü eleştirinin temelleri modern hümanizm, tarihsel materyalizm ve aydınlanmanın özgürleşmeci fikirlerinde yatmaktadır. Dolayısıyla hareketlerde göze çarpan nokta modern değerlerin değişimi değil, modern değerler evreninde bir kısmi uyumsuzluğun ya da çözülmenin bilincine varılmasıdır. Yeni sosyo-politik hareketlerin yükselişi, “hakim” ve bazı “yeni” değerler arasındaki bir çatışmanın sonucundan çok, modern kültürün değerler sisteminin kendi iç çelişki ve tutarsızlıkların sonucu olarak görülmektedir. Bu yüzden Offe yeni sosyal hareketleri modern değerlerin toptan reddinden ziyade, bu modern değerlerin seçici bir radikalizasyonu olarak görmektedir. Yeni toplumsal hareketler modernizmin katı bir şekilde eleştirisini gündeme getirirken, aynı zamanda onun başarısının da bir ürünüdür.¹⁴³

Buna göre yeni sosyal hareketler politik ve ekonomik modernleşmenin yerine getirilmemiş sözleri ve ters etkilerinin eleştirisine olduğu kadar, bu modernleşmenin başarısına da dayanmaktadır. Offe bu düşüncesini kadın hareketleri ile örneklemekte ve post modern bir hareket olarak kabul edilen kadın hareketinin temellerini moderniteden aldığını, kadının toplumsal konumundaki en hızlı ve nitelikli gelişmelerin modernite döneminde kaydedildiği ve bugünkü kadın hareketinin tarihsel arka planının modernitede aranması gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁴

Giddens’in analizlerinde sosyal hareketlerin moderniteden post moderniteye geçişte anahtar rolleri vardır. Buna göre sosyal hareketler bireylerin yurttaşlık

¹⁴² Önder, s.86.

¹⁴³ Önder, s. 86.

¹⁴⁴ Offe, ss.76-78.

haklarını geliştirmekte ve böylece modernitenin boyutlarında önemli değişiklikler meydana getirmektedir.¹⁴⁵

Dolayısıyla postmodernlik, Giddens'ın tanımlamasıyla modernliğin radikalleşmesi ya da kırılması olarak görülüyorsa yeni toplumsal hareketleri böyle bir tanımın içine yerleştirmek mümkün görülmektedir¹⁴⁶. Fakat postmodernite ile anlatılmak istenen, modernitenin bütünüyle sona erdiği, modern parametlerin tamamen geçersizleştiği yeni bir tarihsel dönem ise, yeni toplumsal hareketleri post modern olarak nitelemenin zorlukları ortadadır.

Günümüzde post modern dünya sistemi olarak, tanımlanan globalleşmeye karşı olan radikal hareketlerinde yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirilmesi yeni tartışmalara yol açmıştır. Günümüzdeki globalleşme karşıtı hareketleri de yeni toplumsal hareketlerin içine katmak mümkün müdür?

Globalleşmenin ve yeni dünya düzeninin bütün dünyaya hızlı bir şekilde yayılmasıyla birlikte son yıllarda küreselleşmeye karşı tepkiler de toplu eylem biçimlerine dönüşmeye başlamıştır. Bu tepkiler bilgisayar, internet, ulaşım gibi alanlarda kaydedilen teknolojik ilerlemelerle birlikte giderek uluslararası boyut almaktadır. Yeni dünya düzeni ve küreselleşmeye olan tepkisel hareketlerde vurgulanan tema genellikle IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşların politikaları, doğanın tahribi, biogenetik, insan hakları gibi konulardır. Bu hareketlerin bugüne dek uluslararası düzeyde en büyük başarısı DTÖ'nün Seattle Toplantısını engellemek olmuştur (Aralık 1999). Ayrıca dünya sermaye seçkinlerinin görüş alışverişi yaptıkları Davos merkezli Dünya Bankası Forumu Toplantısında (Ocak 2000) ve BM'nin bir yan kuruluşu olan UNCTAD'ın Bangkok Toplantısında (Şubat 2000), IMF ve Dünya Bankasının Washington DC'deki toplantısında protesto gösterileriyle seslerini duyurdular. Küresel nitelikli bu protestoların yanında yerel düzlemde de uluslararası sermayeye önemli sosyal tepkiler gelmeye başlamıştır.¹⁴⁷

Sosyal hareketleri farklı bir açıdan, globalleşmeye tepkiler çerçevesinde inceleyen Castells'a göre ise bu hareketler neoliberal ekonomi politikalarının ve globalleşmenin karşısındaki en büyük gücü temsil etmektedir. Castells yaptığı bir

¹⁴⁵ Shaun, Best, **Introduction to Politics and Society**, London: Sage Publications, 2002, s.161.

¹⁴⁶ Önder, s.90.

¹⁴⁷ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, ss.248-249.

araştırmada globalleşmeye karşı olan Meksika'daki "Zapatista" hareketini, Amerika'daki "Amerikan Milis" (American Militia) hareketini ve Japonya'daki "Aum Shinrikyo" hareketini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Üç hareketin de sosyal tabanı ve kuruluş gerekçeleri büyük farklılıklar göstermesine rağmen üç hareket de ülkelerinde globalleşmeye karşı ciddi tepkiler ortaya koymaktadır. Hareketlerde glaballeşmeye verilen tepkilerin nedeni hem ekonomik alana dair endişelerden hem de kültürel endişelerden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁸

Castells'e göre son yıllarda başta Amerika ve Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde kapitalizmin yeniden yapılanmasına yani globalleşmeye ve küresel rekabet denilen yeni ekonomik kuralların empoze edilmesine karşı işçi hareketleri temelinde bir karşı çıkış başlamıştır. Örneğin 1995 yılının Aralık ayında Fransa'da, öğrencilerin ve sendikalar liderliğindeki işçilerin katılımında yapılan grev globalleşmeye karşı emek temelli hareketlerin en iyi örneklerindendir. Kamuoyu yoklamaları halkın büyük bir kısmının bu hareketi desteklediğini göstermiştir. Castells 1995'deki Fransa'daki grev örneğine bakarak dünyada hızla yayılan bu tip hareketlerin yeni küresel ekonominin toplumdan bağımsız neo-liberal ekonomik politikalara bir son vereceğini söylemektedir. Castells'a göre yirmi birinci yüzyılın toplumlarının geleceklerinde kimlik tabanlı sosyal hareketler ve işçi tüketici tabanlı hareketler büyük ölçüde belirleyici olacaktır.¹⁴⁹

Fakat küreselleşme karşıtı hareketleri yeni toplumsal hareketler kategorisinin içine koymak zor gözükmektedir. Kültüre ve kimliğe yönelik taleplerde bulunma yeni sosyal hareketlerin en önemli özelliklerindendir. Oysa küreselleşme karşıtı hareketlerin asıl talepleri ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki küresel dengesizliklerin giderilmesi, özelleştirme politikaları ve neoliberal iktisat anlayışının terk edilmesi, uluslararası sermayenin ulusal piyasalara girişinin engellenmesi gibi ekonomik eksenli konulardır. Globalleşmenin ulus devletler üzerindeki etkileri muhakkak ki sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayacaktır. Ekonomideki yapısal dönüşümlerle birlikte sosyal ve kültürel alanda da önemli değişiklikler meydana gelecektir. Kültürel alanda meydana gelebilecek değişikliklerden en önemlisi ulusal

¹⁴⁸ Manuel Castells, The Power of Identity, The Information Age: Economy, **Society and Culture**, Vol. II. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, 1997, s. 10.

¹⁴⁹ Castells, s. 109.

kimlikler yerine dünya vatandaşlığı ve yerel kimlik kavramlarının ön plana çıkmasıdır.

Eğer küreselleşme karşıtı hareketler küreselleşmeye, ulusal kimlikleri aşındırdığı ve bütün dünyanın tek bir hâkim kültürün hegemonyasına altına girdiği için karşı çıkıyorsa bunlara yeni sosyal hareket dememiz mümkündür. Fakat bugün bu hareketlerin birincil amacı globalleşmeyle gelen yenedünya düzenini yıkmaktır. Yenedünya düzeni ise esas olarak kültürel alanda değil ekonomik alanda şekillenmektedir. Bu yüzden küreselleşme karşıtı hareketler geçmişin işçi hareketlerinin toplumsal tabanı genişlemiş bir şekilde devamıdır denilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN KİMLİK MÜCADELESİNDEKİ ETKİSİ

I. Küreselleşmenin Ulus Devlete Sürecine Etkisi

Kuşkusuz, küreselleşme süreci ulus devleti bir anda ortadan kaldırmayacaktır. Ulus devlet, klasik fonksiyonlarını büyük ölçüde yitirerek varlığını uzun süre korumaya devam edecektir. Ancak, Avrupa ölçeğinde, şekli açıdan varlığını korumasına rağmen ulus devletlerin, yakında vatandaşlarının gözünde en önemli kamusal iktidar odağı olma özelliğini yitireceği açık görünüyor. Ulus devletin boş bıraktığı alan, ulus altı ve ulus üstü iktidar merkezleri tarafından doldurulmaktadır. Böylece, ilk bakışta çelişki gibi görünen bir durumla, küreselleşme ile bölgeselleşme ve yerelleşmenin eş zamanlı olarak yaşandığı bir süreçle karşılaşyoruz.¹⁵⁰

Ulus devletin klasik fonksiyonlarını giderek yitirmesi ile birlikte, ulusal parlamentolar, sınıflar ya da gruplar arasındaki çıkar mücadelesinin yürütüldüğü zeminler olma özelliğini yitirecektir. Küreselleşmenin yaratacağı işsizlik, yoksullaşma gibi olumsuz sonuçların asgariye indirilmesi ya da karşı önlemler alınması için birlik düzeyinde çaba gösterilmesi daha etkili olacaktır. Küreselleşme, siyasetin içinde yürütüldüğü ulusal çerçeveyi çatlatmıştır. Bundan böyle siyaset, ulus üstü, ulusal ve ulus altı düzeyler biçiminde iç içe geçmiş üç çerçeve içinde yürütülecektir.¹⁵¹

Teknolojik devrimin kamçıladığı küreselleşme olgusu, farklılığı meşrulaştırmaktadır. Gerçekten, küreselleşme sürecinin en önemli etkilerinden biri, bireysel kimliklerin patlaması ve siyasallaşmasıdır. Bireylerin “farklı olma” bilincine varmaları, onların, kendi özlerine dönüşünü simgeleyen bir arayış içine girmelerine yol açmaktadır.¹⁵²

Sonuç olarak küreselleşmeye baktığımızda ulus devlet sistemine yıkıcı etkisi yapmıştır. Çünkü ulus devlet sistemi sadece ülke içerisindeki hakimiyeti

¹⁵⁰ Oktay Uygun, Küreselleşme ve Ulus-Devlet, **Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları**, www.stratejik.yildiz.edu.tr

¹⁵¹ Uygun, www.stratejik.yildiz.edu.tr

¹⁵² Erdem, 14-15 Aralık 2002 tarihlerinde Şanlıurfa’da düzenlenen “Mazlum-Der İkinci İnsan Hakları Kongresi”nde Sunulan Bildiri.

sağlamaktadır. Yaşanan gelişmelerle beraber uluslararası etkilerin ortaya çıkması sonucu ulus devlet sistemi çözülmeye başladı. Küreselleşmenin özellikleri ile ulus devlet sisteminin özellikleri birbiriyle çelişmekteydi. İki kavram arasında yaşanan savaşta, gelişmelere paralel olarak güçlenen küreselleşme oldu ve devlet sistemini kendisine göre uyarlamaya başladı. Geçmişe baktığımızda, devletlerarası yapılan anlaşma ve sözleşmelerin, küreselleşmenin yayılmasına yardımcı olduğunu görmekteyiz.

Kuşkusuz, teknolojik devrimin yol açtığı bu gibi gelişmeler tek başına ulus devlet krizini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ulus-devlet anlayış ve pratiğinin eleştirilmeye ve meşruluğunun giderek artan bir biçimde sorgulanmaya başlanmasının nedenlerinden biri de, bu modelin geçmişte yerine getirmiş olduğu işlevleri artık bugün için yerine getirmekte zorlanmasıdır. Gerçekten, ulus-devlet, bir kurum olarak, çok sayıda işlevi yerine getirebilmiş ve getirdiği içindir ki varlığını sürdürmüştür. Bunların başında ulus-devletin refah sağlama işlevi gelmektedir. Özellikle küresel ekonomik gelişmelerin de etkisiyle “refah devleti” anlayışının etkisini kaybetmeye başlaması, vatandaşların devlete bağlılığının gerekçesini zayıflatmaktadır. Ulus-devletin bu şekilde işlev erozyonuna uğraması, onun farklı toplumsal grupları bir arada tutan yapıştırıcı işlevinin de erozyona uğraması sonucunu doğurmaktadır. Bu işlev erozyonu, kendini, tarihin tozlu sayfalarında kaldığı zannedilen kültürel kimliklerin dirilmesinde göstermektedir.¹⁵³

Ancak, bu anlayış ve pratik, 1980’li yıllardan itibaren sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemlerin yükselen “neo-liberal” ekonomi-politiği, ulus-devletlerin refah sağlayıcı fonksiyonlarında aşındırma yaratmıştır. Küresel ekonomik gelişmelerin de etkisiyle ulus-devletlerin refah sağlayıcı fonksiyonlarında bu şekilde aşınma meydana gelmesi, vatandaşların kendi devletlerine sadakatle bağlılıklarının gerekçesini zayıflatmaktadır. Bir anlamda, refah devletinin işlev erozyonuna uğraması, onun farklı toplumsal ve kültürel grupları bir arada tutan yapıştırıcı işlevinin de erozyona uğramasını beraberinde getirmektedir.¹⁵⁴

¹⁵³ Erdem, 14-15 Aralık 2002 tarihlerinde Şanlıurfa’da düzenlenen “Mazlum-Der İkinci İnsan Hakları Kongresi”nde sunulan bildiri.

¹⁵⁴ Fazıl Hüsnü Erdem, *Türkiye’de Azınlıklar Sorununun Vatandaşlık Kavramı Bağlamında Genel Bir Analizi, Süryaniler ve Süryanilik II* (Haz. Ahmet Tasgın ve diğerleri), Orient Yayınları, Ankara, 2005, s. 259.

Ulus-devletlerin birleştirici ve bütünleştirici işlevlerinin giderek zayıflaması; etnik, kültürel ve sınıfsal entegrasyonu gerçekleştirme kabiliyetinin zayıflaması anlamına gelmektedir. Bu ise, ulus-devlet çatısı altında bazen baskıyla bazen gönüllü olarak kurulmuş olan birlikteliklerin geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Tarihin dışına itildiği zannedilen etnik ve dinsel kimlikler birdenbire ortaya çıkmaya ve özgül taleplerini dile getirmeye başlamaktadırlar.¹⁵⁵ Farklı bir anlatımla, daha önceleri bastırılmış kimlikler su yüzüne çıkmakta ve siyasallaşmaktadırlar. Kültürel alanı siyasallaştıran önemli bir faktör, ulus-devletlerin farklı kültürel toplulukların kamusal alandaki görünürlüklerine izin vermemeleridir. Bütün bu gelişmeler karşısında ulus-devletlerin kamusal alanı farklılıklara açık tutmada direnmesi, beraberinde bir karşı direnci de doğurmaktadır.¹⁵⁶

Ulus-devlet modelini yıpratın bütün bu gelişmeler, vatandaşlık ve kimlik alanlarında bir krizin doğmasına yol açmaktadır. Ulus-devletin meşruiyetinin aşınması, türdeş yurttaşlık anlayışına dayalı kamu alanını kültürel farklılıklara dayalı bir açılıma zorlamaktadır. Bu zorlama karşısında yerleşik demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları anlayışları da değişmekte ve başkalaşmaktadırlar. Farklı bir söyleyişle, vatandaşlığın sorunsallaşması, bu üçlüde yeni açılımların yapılmasını gündeme getirmektedir.¹⁵⁷

II. Azınlık ve Başak Grup İlişki ve Etkileşim Sorunu

Bugün dünyada tek ve saf bir ırk oluşmuş ulus-devlet yapısının olduğunu iddia etmek neredeyse mümkün değildir. Tarih boyu iktidar ilişkileri üzerinde çıkan savaşlar, göçler, doğal afetler vs. sonucunda, farklı kültürel ve etnik kimliklere sahip olan gruplar iç içe yaşayıp farklı kültürlerle sahip olup ulus-devletleri ortaya çıkarmışlardır. Bu devletlerin sınırları içerisinde azınlık ve başak gruplarının güç üzerine kimlik üzerine çatışmaları da kaçınılmazdır.

Avrupa’da 19 yy.’dan itibaren modernizmle birlikte ortaya çıkan sanayileşmiş yeni ulus-devletler, modernleşme miti süresince akla uygun bir yapı

¹⁵⁵ İnsel, s.62.

¹⁵⁶ Murat Işık, **Modernite ve Postmodernite Tartışmalarında Farklılıklar Politikası**, Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi yayınlanmamış tez.

¹⁵⁷ Erdem, 14-15 Aralık 2002 Tarihlerinde Şanlıurfa’da Düzenlenen “**Mazlum-Der İkinci İnsan Hakları Kongresi**”nde Sunulan Bildiri.

olarak bilinmekteyken, kimlik üzerindeki yeni tanım, var olan milletler ve nasyonalist söylemleri açısından sorun yaratıyordu, bir diğer taraftan da, kimlik gibi akla uygun aynı toprağa ait olmayan bir toplum, ulus-devletin tamamlayıcısı olarak ortaya çıkıyor ve antitezi ile karşı karşıya kalıyordu: aynı kökene sahip olmayan bir azınlık kimliklerin güç sahibi başat karşısında kaygılanması ve direnmesi gerekmektedir.¹⁵⁸

Parsons grup içi ve gruplar arası çatışmadan söz ederken, gruplar arası çatışmaların grup içi çatışmalardan daha belirgin olduğunu ve bunun da iki genel nedeni olduğunu belirtir:

1. Grup içinde dayanışma gruplar arasındakinden daha güçlüdür (örneğin, “ulusal” ve “toplumsal topluluk”).
2. Grup içindeki düzen, gruplar arasındaki düzenden daha fazla kurumsallaşmıştır.¹⁵⁹

Parsons, azınlık ve başat arasındaki çekişmeyi, iki temel özellik üzerinden tartışır. Birincisi, azınlık grubun kimlik mücadelesini, kültürel değerler olarak başat guruptan farklı olduğundan, azınlık grubun değerleri göz önünde bulundurarak yorumlanması gerekmektedir. İkincisi, başat grup tarafından azınlık kesime karşı yapılan ayrımcılık ve bunun üzerine azınlığın buna gösterdiği tepki yalnızca onların değer kalıpları aracılığıyla bir sonuç çıkarmamak lazımdır. O tepkileri anlamak için ayrımcılığın nedenine ve içeriğine de bakmamız gerekmektedir.¹⁶⁰

Merton’a göre, azınlıklar ve başat grupları incelememiz için onların davranışlarına hem kendi aralarında hem dışarıda bakmak lazımdır. Etnik grup-dışı; din ırk ya da milliyet olarak gözardı edilmeyecek kadar farklılıklar barındıran bir grup insandan oluşur. Grup-içini, grup-dışından ayırmaya olanak sağlayan ve kesin sonuçlar sağlayan bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Durumlar, farklılıklar değişime uğradıkça, farklılıklar da değişecektir.¹⁶¹

Merton’un bu söylemine bakılırsa, azınlık ve başat grup arasındaki ilişki ve etkileşim probleminin temelinde; her iki tarafında birbirine olan yaklaşımları ve

¹⁵⁸ Semra Somersan, **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004. s. 12.

¹⁵⁹ Talcott Parsons, **The System of Modern Societies**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1971, ss. 140-141.

¹⁶⁰ Talcott Parsons, “Revised Approach to Theory of Social Stratification,” **Essays in Sociological Theory**. New York: Free Press, 1954, s. 425.

¹⁶¹ Robert K. Merton, **Social Theory and Social Structure**. New York: Free Press, 1968. s. 479.

başat gurubun güç elinde olduğundan zor kullanarak azınlığı istediği gibi yönlendirip ve elinde bulundurduğu mekanizmalarla ayırım yapma isteği yatmaktadır. Buna karşılık da azınlığın sergilediği tutum ve davranışlar ilişkinin çerçevesinin ne boyutta olduğunu ortaya koyabilir.

Parsons'a göre, azınlık ve başat gurubun aralarında olan problemler iki alanda ortaya çıkacaktır:

1. Toplum karşısında kültürel sistemlerin gelişimi problemi: Burada ortaya çıkan problem,

Weber'in "rasyonelleşme" süreci olarak adlandırdığı "rasyonellik" problemiyle ilgilidir.

2. Geniş ölçekli toplum içerisinde toplumsal dayanışmayı güdüleyecek temeller problemi:

Bu problem, yapıdaki yüksek ölçüdeki çoğulculuk etrafında dönmektedir.¹⁶²

Parsons'ın bu öngörüsünden yola çıkılırsa, modern rasyonel devlet örgütlenmelerine koşut olarak yükselen irrasyonel ve duygusal azınlıkçı akımların çıkarlarındaki ayrılıklar; çokkültürlükçü ve ayrılıkçı anlayış ve kavrayışlar söz konusu keskin sorunların iki ayrı ayağını oluşturacaktır, denebilir.

Kurubaş, başat ve azınlık gurublarının aralarında olan çekişme ulus-devletlerin;

1. Aynı dili konuşan, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan, mümkünse aynı soydan gelen ve aynı dine inanan, ama her halükarda türdeş olduğuna inanılan ulusla, devletin örtüştüğü varsayımı,
2. Devletin ulusçuluk ideolojisiyle sahip olduğu uluslaştırma araçlarını kullanıp, vatandaşlarını kendi belirlediği ve tüm ulusu kapsadığı ileri sürülen ulusal kimlikle tanımlayarak, sadakat ve aidiyetin sadece bu kimliğe yönelmesini istemesi,
3. Devletin meşruiyetini ulusun kendisine verdiği egemenlikten alması,
4. Bu egemenlikten doğan iktidarı ve yetkileri tek elde toplaması (üniter/merkeziyetçi) gibi kurgusal nedenlerde görmektedir.¹⁶³

¹⁶² Talcott Parsons, **The System of Modern Societies**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.1971, s. 143.

Farklı kùltùrlere sahip olan ve içinde barındıran toplumlar aralarında irtibat kurduklarında ortaya çıkan ilişki ve etkileşimi Glick şu biçimde açıklar:

1. Temas öncesi safha,
2. Temas ve hakimiyet öncesi safha; ırsi ve ananevi liderlik yerine toplulukların ümitleri yönünde teşekkül eden liderlik,
3. Hakimiyet safhası; istilacıların fiziki olarak siyasi kuvvet sahibi olmaları, eğitilmiş yerlilerin ortaya çıkarak ırk şuurunu geliştirmeleri,
4. Hakimiyet sonrası durumda iki tür çatışma alanı ortaya çıkacaktır: Bağımsızlık ve bütünleşme.¹⁶⁴

Başat gurupla azınlıklar arasında etkileşim döneminde çıkabilecek sorunlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Asimilasyoncu politikalar uygulayarak, azınlığın bütünüyle başat grubun kùltürüne kazandırılması (Kùltürkırımı),
2. Başat grup; politik, ekonomik, sosyal ve kùltürel güç aygıtlarını kullanarak, azınlık grubu sürekli baskı altında tutmakla, onun kùltürel unsurlarını işlevsizleştirme çabasını sürdürmesi,
3. Azınlık grubun, ÷lke sınırları içinde tecrit edilerek imhası (ABD’de Kızılderililer ve Avustralya’da Aborjinler) ya da ÷lkeden sınır dışı edilerek dışlanması (Bulgaristan Türkleri ve Ermenistan’daki yerli Azerbaycan Türkleri),
4. Barışçıl ya da zorunlu nüfus değişimi yoluyla azınlık ve başat grup arasındaki problemlerin en aza indirilmesi,
5. Azınlıkların etnik ve kùltürel özelliklerinin, değişik ölçülerde olsa da, anayasal hukuk kuralları temelinde korunmasını güvenceye alan koşulların sağlanması,
6. Ayrı kùltürel ve etnik kimliklere bağılı gruplar arasında yüksek düzeyde hukuki adaleti sağlandığı çokuluslu devletlerin ilişkilerinin düzenlenmesi.

Ulus-devletin ve azınlığın arasında ilişki ve etkileşim döneminde ortaya çıkabilecek problemlere yönelik çözümleri, Çoban’ın da ortaya koyduğu

¹⁶³ Erol Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 14.

¹⁶⁴ M. Cihat Özönder, “Kùltür Bütünleşmesi ve Alt-Kùltür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kùltür Araştırmaları**, Yıl, XXII/1-2, Ankara, 1984, s. 148.

değerlendirmeleri gözönüne bulundurarak; bugüne kadar devletler tarafından ortaya konulan çözümlemeleri bazı örnekler vererek şöyle sıralayabiliriz:

1. Asimilasyon politikalarını uygulayarak bağdaşık bir ulus-devlet yaratarak çözümlemek istemi: Çin'in; Uygur Türklerine, Tibetlilere, Maçurlara, Moğollara, İran'ın; Azerbaycan, Kaşkay, Halaç ve Türkmen Türklerine, Beluçlara, Araplara vs. uyguladığı politikalar gibi.
2. Devletin merkezi yapısını koruyarak azınlıkların anadillerinde eğitim hakkı tanıyan ve kültürel olarak özerklik sunan çözüm anlayışı: İtalya'nın; Sardca, Almanca, Fransızca, Slovence, Fransa'nın; Oksitanca, Bretonca, Baskca, Flamanca, Korsikca Avusturya'nın; Slovence, Hırvatça, Çekçe, Macarca, Sorabca, ABD'nin; İspanyolca, Finlandiya'nın; İsveççeyi konuşanlara uyguladığı politikalar gibi.
3. Tek devlet olarak eyalet sistemini yürürlüğe geçiren çözüm anlayışı; Asturya, Bask, Arogon, İspanya'nın; Katalan, Galiçya İngiltere'nin; İskoçya, Galler'in, Kuzey İrlanda'ya uyguladığı politikalar gibi.
4. Tek bir üst siyasi çatısı altında çok merkezli federasyon sistemini uygulayan çözüm anlayışı: Belçika'da; Flamanca, Fransızca-Volanca-, Almanca, Hindistan'da; Hintçe, Kashmiri, Nepali, Tamil, Bengali, Asamiya, Bodo vs. İsviçre'de; Almanca, İtalyanca, Fransızca, Romans, Kanada'da; Fransızca, İngilizce, dilini konuşanlara uygulanan politikalar gibi.
5. Başat ve azınlık sorununu bağımsızlığa dönüştüren çözen anlayış: Çekoslovakya; Çek ve Slovakya Cumhuriyetleri, Yugoslavya; Sırbistan, Hırvatistan, Bosna, Kosova Cumhuriyeti, Endonezya; Endonezya ve Doğu Timor Cumhuriyetleri gibi.¹⁶⁵

A. BAŞAT GRUBUN YAKLAŞIM ve UYGULAMALARI

Her ne kadar Parsons, bir ülkenin vatandaşları arasında yani çokuluslu ülkelerde, birlikte yaşamının başat gurubun etkisini gözönüne alsak bile azınlıkların kendi kültürlerini koruduklarını ve merkezi sistemin etkisini asimilasyonun ayırt

¹⁶⁵ Savaş Çoban, **Küreselleşme Ulus-Devlet Azınlık ve Dil**, Su Yayınları, İstanbul, 2005, s. 55.

edilmesi gerektiğini savunsada, gerçek şu ki genellikle bu durumlarda azınlık gurubun zamanla kültürel olarak başat gurubun içinde erimesine şahit olacağız.¹⁶⁶

Parsons' göre, toplumsal olarak eylemlerle başarılı bir sonuç elde etmek gerekse bu eylem kollektif olmalıdır ve o toplumda özgürlük olarak da eğer bir tanım yapılacaksa bu bir kollektif özgürlük tanımı olmalıdır der. Kesinlikle bu durumda bir işbirliği yaşanacaksa bu işbirliği toplumdaki bütün kesimlerle iletişime geçmekten geçer.

Bu durumun gerçekleşmediği zaman başat grup bütün gücünü kullanarak ister politik ister ekonomik veya askeri aygıtlarıyla tahakkümünü sağlar ve azınlıkların çeşitli oranlarda özgürlüklerini kısıtlamaya gider ve bu mekanizmalarla azınlığı farklılaştıran bütün kültürel özellikleri işlevsiz hale getirir ya da safdışı bırakır.¹⁶⁷

Parsons, bir toplumun sisteminin kırılmaması için ve bunu önlemek için yaptığı her şeyi meşrulaştırması gerektiğini söyler. Başat gurubun azınlığı kontrol altına alabilmesi için dört tane stratejisi bulunmaktadır ve bunun için iki kalal ve iki temel biçimden bahsetmektedir.¹⁶⁸

Stratejiler: İkna, kandırma/teşvik, bağılılıkların etkinleştirilmesi, baskı

Biçim olarak: Pozitif yaptırım, negative yaptırım

Kanallar: niteliksel, durumsal.¹⁶⁹

Parsons, gücü elinde bulunduran başat gurubun niyetlerini şöyle açıklar: birincisi; Arzulanmayan eylemden caydırma, ikinci olarak; Gerçekte işlenmiş negatif olarak değerlendirilen eylemler için cezalandırma, üçüncüsü ise; Eylem kapasitesinin sembolik gösterisi.¹⁷⁰

Parsons gittikçe farklılıkları ortaya çıkan toplumlarda biraraya gelmek veya birlikte hareket etmenin yollarını dört maddeyle açıklar;

1. Yasal Sistem,
2. Toplumsal Ortaklığa Üyelik,
3. Toplumsal Ortaklık, Pazar Sistemleri ve Bürokratik Örgüt,
4. Kurumsal Örgütlenme (Associational Organization).

¹⁶⁶ Parsons 1967a, s. 439.

¹⁶⁷ Parsons 1967a, s. 272.

¹⁶⁸ Parsons 1967a, ss. 285-286.

¹⁶⁹ Parsons 1967b s.310.

¹⁷⁰ Parsons 1967a s.266.

Başat grup, elinde bulundurduğu mekanizmaları kullanarak stratejilerini uygulayarak kültürel etkinliklerini kısıtlamakla, aralarındaki işbirliği ve iletişimi değişik oranlarda engelleyebilir. Böylelikle azınlık grubu zamanla tamamen kendi kültüründen uzaklaştırıp ve üstkültür olarak tanımladığı kültürün içine çekilmesini kolaylaştırır.¹⁷¹

Farklı araştırmacılar da bu konu üzerinde durmaktadır. Örneğin; Simpson ve Yinger, azınlığa karşı merkezi iktidar tarafından yürütülen politikaları böyle sıralamaktadır;

1. Asimilasyon,
 - a. Zorunlu asimilasyon
 - b. Kabul edilmiş asimilasyon
2. Çoğulculuk,
3. Azınlıkların yasal olarak korunma altına alınması,
4. Nüfus aktarma,
 - a. Barışçıl aktarma
 - b. Zorunlu göç
5. Sürekli boyun eğdirme (continued subjugation),
6. İmha etmek/yok etmektir¹⁷².

Somersan ise farklı bir yaklaşımla başat gurubun azınlığa karşı yaptırımlarını bu aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

1. Klasik yaklaşım ve uygulamalar;
 - a. Soykırım ve etnik temizlik
2. Yasa zoruyla yalıtma, ayrı ve farklı yaşatma
3. Zorunlu uyum (asimilasyon) ve eritme potası (melting pot),
 - b. Çağdaş yaklaşım ve uygulamalar;
4. Mevsim salatası (Toss salad),
5. Entegrasyon, çoğunluk kültürüyle isteyerek bütünleşmek (In-tegration),
6. Çoğulculuk (Pluralism),
7. Çokkültürlülük (Multiculturalism).¹⁷³

¹⁷¹ Parsons 1971, ss. 19-24.

¹⁷² Simpson, George Eaton & Yinger, J. Milton, **Racial and Cultural Minorities: An Analysis of Prejudice and Discrimination**, 3. Baskı, Harper & Row, New York, 1965. s. 20.

¹⁷³ Somersan, s. 79.

Mevsim salatası, ABD tarafından 1970’li yıllarda ortaya atılan bir eritme potası tezidir ki sosyologlar bunu eleştirmişlerdir bunun üzerinede resmi görüş mevsim salatası ismini kullanmaya başlamış yani;

Amerikan toplumunun, ayırt edilebilecek çok çeşitli sebze ve yeşilliklerden oluştuğunu benimser. Belki akıllarda çoğulculuk modeli vardı, belki de çokkültürlülük. Ulrich Beck duruma böyle açıklık getirir modernizmin birinci çağda entegrasyon adı altında yürüttüğü politikalar eritme potasıyken ikinci çağda mevsim salatasına dönüştürülmüştür yani yurtsuzlaştırılmış toplum kültürel olarak içi boşatılmış toplumlar ama bu durum ne kadar gerçeği yansıtıyor tartışılmaya açık bir konudur.¹⁷⁴

Merkezi sistemin azınlığa karşı yaptığı baskılardan biri de o kesimi topluca sınır dışı etmektir. Bu durum antlaşmayla da olabilir, doğrudan yöntemlerle de. Başat gurup tarafından yapılma ihtimali vardır. Genellikle dışlandıkları ülkelerden dışlanan ülkeye gittikleri zaman başat guruba dönüşme ihtimalleri yüksektir. Örneğin; Bulgaristan, Türkleri Türkiye’ye ve Ermenistan, Azerileri Azerbaycana dışlamıştır. Diğer bir yaptırım da ise nüfusun yer değişmesi söz konusudur. Bu durumda azınlığı tarihi bölgelerinden alınıp farklı bölgelere yerleştirilmesi ya da başat guruptan insanların azınlığın yaşadığı bölgeye göç ettirilmesi, kültürel açıdan o bölgede değişikliğin sağlanması bir diğer baskı yöntemidir. Rusların, Ahıska Türklerine ve Çinlilerin de Uygur Türklerine karşı uyguladıkları bu duruma birer örnek teşkil edebilir.

B. AZINLIK GRUBUN TEPKİLERİ

Parsons, bir toplumun yeni bir buluş/gelişmeye karşı pek çok karmaşık kombinasyonlardan oluşarak verebileceği tepkileri şöyle özetler:

1. Buluş/gelişme; daha az gelişkin olsa bile daha büyük olan bir güçle yok edilebilir. Ancak eğer buluş/gelişme kültürel ise, onu tümüyle yok etmek kolay değildir.
2. Buluş/gelişme kabul edilebilir. Bu olasılık, gelişen toplumlar arasında “modernizasyon”a yönelik tutumu göstermektedir.

¹⁷⁴ Somersan, ss. 91-92.

3. Buluşı/gelişmeye karşı, toplum eski yapısını sürdürebilmesi için kurabildiği izole bir bölge içine çekilebilir.
4. Daha geniş toplumsal sistem tarafından parçalanma ya da emilme aracılığıyla toplumsal kimliğin kaybı görülebilir.

Yukardaki yorumları eğer başat ve azınlık gurup için tartışırsak, Parsons'a göre böyle değerdendirilebilir:

1. Yok edene dek gücünü kullanır,
2. Gönüllü olarak kabul eder,
3. İlişkiyi en aza indirerek kendine özerk bir alan ayırır,
4. Bütünüyle emilip parçalanarak, toplumsal-kültürel kimliğini kaybeder.¹⁷⁵

Louis Wirth azınlığın etkileşim sırasında başat gruba karşı verebileceği tepkileri dört başlık altında aşağıdaki gibi sıralandırmıştır:

1. Çoğulcu (pluralist) azınlık grup: Bu gruplar, kendi farklılıkları için hoşgörü talep ederek başat grupla barış içerisinde yan yana yaşamak ister. Örneğin İsviçre.
2. Asimilasyoncu (assimilationist) azınlık grup: Bu gruplar, ortak bir kültür içerisinde eriyip karışmayı ister. Örneğin Amerika'ya gelen Avrupalı göçmen gruplar.
3. Ayrılıkçı (secessionist) azınlık grup: Bu gruplar, hem kültürel çoğulculuğu hem de asimilasyonu reddederler. Kendi kültürel kimliklerini sürdürmeyi talep etmelerine rağmen, kültürel çoğulcu yanlısı azınlık gruplar gibi sadece kültürel otonomi ile yetinmezler ve kendi devletlerini kurmak isterler. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsız devletler kurmalarıyla sonuçlanan İrlandalı, Çek, Polonyalı, Litvanyalı, Estonyalı, Letonyalı ve Finli milliyetçi hareketler; Yahudiler arasındaki Siyonist hareket ve siyahlar arasındaki Garveyite hareketi; ayrılıkçı azınlık gruplara örnek olarak gösterilebilir.
4. Savaşçı (militan) azınlık grup: Bu gruplar, kültürel eşitlik ya da kültürel ve politik otonomi talebinin ötesine geçer ve başat grubun statüsünü tersine çevirmeye çalışır. Amacı diğer gruplar üzerinde egemenlik kurmaktır.

¹⁷⁵ Parsons 1966, ss. 23–24.

Örneğin Naziler tarafından desteklenen Südet Almanları, (eski) Çekoslovakya’da Çekleri azınlık statüsüne indirmeye çalışmışlardır.¹⁷⁶

Zanden’e göre ise azınlığın vereceği tepkiler aşağıdaki şekilde sıralanır;

1. Kabullenme: Azınlık grup üyeleri, kendi mağduriyetlerine ve tabi konumlarına razı olurlar.
2. Saldırganlık : Azınlık grup üyeleri, kendi mağduriyetleri ve tabi konumları nedeniyle başat gruba karşı saldırgan ve düşmanca davranışlar gösterir.
3. Kaçınma: Azınlık grup üyeleri, önyargı ve ayrımcılık olduğunu düşündüğü durumlardan kaçınmaya çalışır.
4. Asimilasyon: Azınlık grup üyeleri, sosyal ve kültürel olarak başat grupla karışıp erime davranışı gösterir.¹⁷⁷

Popenoe ise başat grubun yaptığı ayrımcılığı bu tepkilerle azınlık tarafından karşılık verileceğine inanır ve tepkileri şu şekilde sıralandırır:

1. Pasif kabul (passive acceptance): Başat olana itaattir. Bu tür bir itaat, başat gruba sadece görünüşte itaat da olsa yine de başatlığın mevcut kalıbını destekler.
2. Saldırganlık (aggression): Başat gruba yönelik fiziksel ya da sözlü ifadelerle düşmanlık göstermektir.
3. Kendini-ayırma (self-segregation): Başat gruptan gönüllü ayrılma ya da sakınmadır.
4. Kültürleşme (acculturation): Başat grubun kültürel özelliklerinin kabulüdür.¹⁷⁸

Yukarıda bahsedildiği üzere azınlığın başat gruba karşı vereceği tepkileri farklı kişiler açısından farklı kalıplar şeklinde dile getirildi ama neredeyse hepsi aynı süreçten bahsetmektedir, bu süreçleri eğer özetlersek aşağıdaki sonuç karşımıza çıkacaktır;

Bu olgusal süreçler özetle dört biçimde ele alınabilir:

- a. Azınlık, asimilasyonu kabul eder ve kültürel kimliğinin yitimi gerçekleşir,

¹⁷⁶ Zanden, & James Wilfrid, **American Minority Relations**, 4. Baskı, Alfred A. Knopf, New York, 1983, ss. 15-16.

¹⁷⁷ Zanden. James Wilfrid, s. 311.

¹⁷⁸ David Popenoe, **Sociology**, 2. Baskı, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1974, s. 351.

- b. Azınlık, başat grubun başat olma gerekçelerini sorgular ve ilişkiyi koparmadan özerklik ilkesine dayanarak, kendi kültürel kimliğini sürdürebilme girişimi ve gerekirse savaşımında bulunur,
- c. Azınlık, başat grup ile ilişkisini keserek bağımsızlaşır,
- d. Azınlık, başat grubu azınlık konumuna düşürmek ve kendini başat grup konumuna getirmek mücadelesine girer.¹⁷⁹

III. Toplumsal-Kültürel Bir Süreç Olarak Asimilasyon

Asimilasyonu, iki veya birkaç kültürün etkileşime geçtiklerinde başat grup tarafından uygulanan politikalar olarak ifade edebilmek mümkündür. Peki bu etkileşimin sonucunda ne ortaya çıkmaktadır; bir kültürel sistem yani başat grup adı altında bir ya da birden fazla kültürel sistemi zamanla kendi kültüründe eritmesi ve kendi egemenliğini sağlaması söz konusudur.

Asimilasyon süreci; kültürel olarak başat kültür tarafından bağımlı hale getirilmiş ve bütün özgü kılan unsurlardan arındırılmış tamamen içi boşatılmış sonul amaçları ve onlara ulaşmayı sağlayan araçların ortadan kaldırılması ile birlikte; oluşturduğu boşluklara kendi unsurlarını, amaç ve araçlarını yeni dolgular olarak doldurup kendi bünyesine katması anlamında tanımlanabilir.

Ayrıca asimilasyon, başat kültür tarafından, bir kültürün dilinin, tarihinin, geleneklerinin ve vs'nin, yok edilmesi, zorla değiştirilip, dönüştürülmeye ve kendi kültüründe eritilmeye çalışılmasından ibarettir.

Asimilasyon olgusu, Batı yazınında genelde Amerika, Almanya, Güney Afrika vs. örneklerinde görüldüğü gibi, göçmen ve yerli kültürler arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan bir süreç olarak incelenmiştir. Bu yaklaşım, iki yerli ve komşu kültürün etkileşiminden ortaya çıkan asimilasyon süreçlerini gözardı ettiğinden dolayı az ve sınırlı görülebilir.¹⁸⁰

Marshall' göre, bu süreç yani asimilasyon; "dışarıdan gelen birisinin, göçmenin ya da tali konumdaki bir grubun, egemen olan toplumla ayırt edilemez

¹⁷⁹ David Popenoe, **Sociology**, 2. Baskı, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1974, s. 353.

¹⁸⁰ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 40.

biçimde bütünleşmesi sürecini anlatmak için kullanılan, kültürlenme ile eş anlamlı bir terimdir. Robert Park gibi, insanların ırk ilişkilerini ele aldıkları Amerika'daki ilk incelemelerde, asimilasyon terimi, uymayla (tali konumdaki grubun, sadece egemen grubun beklentilerine uyum sağlamakla yetinmesi), rekabetle (ana akıma karşı kendi değerlerini kabul ettirmeye çalışmak), yok etme ve dışlamayla (tali konumundaki gruplar ile egemen gruplar arasında bir etkileşim alanı kalmaması) karşı karşıya konmuştu. Asimilasyon, tali konumundaki grubun egemen grubun değerleriyle kültürünü fiilen kabul edip içselleştirmeye" başlanması olarak belirlenmiştir.¹⁸¹

John Cuber'a göre, "asimilasyon; kültürel farklılıkların (ve rekabetlerin) yok olmaya eğildiği dereceli süreç olarak tanımlanabilir.¹⁸²"

Arnold Rose ise asimilasyonu; bir kişi ya da grubun, başka bir sosyal grubun kültürüne kabul edilmesidir. Bu kabul ediliş kesindir ve önceki kültürle herhangi bir ilişki kalmadığı gibi, önceki kültüre bağlılık da kalmaz.¹⁸³

Fichter asimilasyonu, "iki ya da daha fazla kişi veya grubun karşı tarafın davranış kalıplarını kabul ettikleri ve yerine getirdikleri sosyal bir süreç¹⁸⁴" olarak tanımlar.

Bir toplumda asemile edilmiş azınlığın, bu sürecini, tek yönü bir etkileşim olarak düşünüp, tartışmak yanlış olabilir. Bir toplumda, bir taraf daha çok etki altında olsa bile bu süreç karşılıklı ilişkiden geçmektedir.

Alba ve Nee, "en genel olarak etnik/ırksal ayrımın ve onu gösteren kültürel ve sosyal farklılıkların çöküşü ve son noktasında da yok oluşu olarak" asimilasyonu tanımlamaktadırlar.¹⁸⁵

Popenoe; "asimilasyon; bir azınlık grubunun başat toplum içerisinde emilme sürecidir" ve bu süreç yani asimilasyon üç kalıp içerisinde ortaya çıkmaktadır bunlar; bütünleşme, amalgamasyon ve kültürel çoğulculuktur.¹⁸⁶

Amalgamasyon; "ırklar arası üreme (amalgamation), ırkların karışık üreme ve karışık evliliklerle eriyip birleşmesidir.¹⁸⁷"

¹⁸¹ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 42.

¹⁸² Milton Gordon, **Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins**, Oxford University Press, New York, 1964, s. 66.

¹⁸³ Gordon, ss. 65-66.

¹⁸⁴ Gordon, s. 65.

¹⁸⁵ Richard Alba & Nee, Victor, "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration," **International Migration Review**, Vol. 31, No. 4., 1997.

¹⁸⁶ Gordon, s. 62.

Asimilasyon sürecini kültürel ve sosyal olarak farklı noktalarına Wilfrid ve Zandan da vurguda bulunurlar:

“Kültürleşme (acculturation) olarak da ifade edilen kültürel asimilasyon; farklı geleneklerden insanların ortak eylem, norm, dil ve giyim biçimlerine sahip olmaları sürecidir. Bütünleşme olarak da ifade edilen sosyal asimilasyon; farklı kurumlardan (sosyal yapılardaki) insanların ortak bir kurumsal yaşam içerisinde eriyip birbirine karıştığı süreçtir”.¹⁸⁸

Poulton, asimilasyon sürecini, iki ya da üçe ayırarak, barışçı /yumuşak ve zorunlu olarak adlandırır. Yumuşak asimilasyon süreci; bu süreci doğal bir süreç olarak da görebiliriz, burada azınlığın başat grubun kültüründe tercih hakkı olmadan zamanla dereceli olarak birleşmesinden söz etmek mümkündür.¹⁸⁹

Zorunlu asimilasyon; bir toplumda azınlığın başat grubun dayattığı kültürü kabul etmemesi ve onun karşısında direnmesi sonucu öldürülüp hapse mahkûm edilmesi ve zorla kendi kültüründen arındırılıp başat grubun kültürünü benimsemesi olarak tanımlanmaktadır.

Tabi asimilasyon sürecini bu iki ana başlık altında sınırlayamayız, çünkü farklı asimilasyon süreçleri de mümkündür ve bu eğitim sistemiyle ya da azınlık grubun eğitim haklarının tamamen inkar edilmesiyle belirginleşebilir.

Sosyal asimilasyonu, Eisenstadt “ayrı kimliklerin ve kurumsal ayrışmanın (institutional dispersion) tamamen yok edilmesi,” olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁰

Khoobruy Pak ise:

“Asimilasyonu; azınlık grubun kültürünün yeni [başat] kültürün toplumsal-kültürel yapısı içerisinde yitimi ve üyelerinin başat kültürün üyelerine benzemesi sürecidir. Asimilasyon bir grubun kolektif kimlik ve belleğinin imhasını hedef almaktadır. ...Asimilasyoncu sistemler insan davranış ve ilişkilerini önceden belirlemeyi kendi görevleri olarak görmektedirler. ABD’deki eski geleneksel ‘eritme kazanı (melting pot)’ politikası asimilasyon yöntemlerinden bir örnektir”.¹⁹¹

¹⁸⁷ Gordon, s. 63.

¹⁸⁸ Wilfrid ve Zanden, ss. 274–275.

¹⁸⁹ Hugh Poulton, **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 251.

¹⁹⁰ S.N. Eisenstadt, **The Absorption of Immigrants**, Glencoe: The Free Press.1995, s. 18.

¹⁹¹ Abbas Daverniya, El-el ve Şaheshaye Teğyire Zeban-e Torkhaye Tehran (Tahran Türklerinin Dillerinin Değişmesinin Nedenleri ve Ölçütleri), yayınlayan yazarın kendisi. Tahran, 2006, s. 71.

Somersan zorunlu olarak bilinen asimilasyon sürecini aşağıdaki gibi tanımlar:

“Zorunlu uyum veya asimilasyon toplumdaki çeşitli azınlık grupların zaman içinde, kültürel olarak çoğunluğa benzemesi ve devlet politikaları ile bu yönde zorlanması anlamına gelir. Zorunlu uyum terimi önemli, çünkü çoğu siyasetçi ve sosyal bilimci, işin zorunluluk boyutuna değinmiyor veya yeterince vurgulamıyor; asimilasyonu, ‘çoğunluk kültüre bir şekilde uymak,’ ‘uyum sağlamak’ anlamında kullanıyor. Oysa bu ayrımı yapmak önemli; aksi halde asimilasyonu, entegrasyondan ayırt etmek mümkün değil”.¹⁹²

Asimilasyon süreci; geniş anlamda, başat konumda bulunan bir duyumsama-algılama etkileşimi özelliğine, değerler sistemine ve ilişkiler (içsel ve dışsal ağına sahip dizgeli bir birimin; aynı özelliklere sahip başka bir birimi kendine benzetme ve kendi amaçları için işlevsel kılma sürecine bağlama çabası olarak; dar anlamda ise, başat kültürün idealize edilmesi ile siyasi iradenin planlı ve programlandırılmış bir biçimde uyguladığı baskıcı stratejileri (ödüllendirme-cezalandırma) sonucu ortaya çıkan zorunlu kültür değiştirme ve toplumsallaştırma süreci olarak tanımlanabilir.

A. Asimilasyonun Totaliter Doğası

Clyde Kluckhohn, “verili bir kültür parçası; toplumun bakış açısından uyumlu (adaptive) ve bireyin bakış açısından da uyumlaştırıcı (adjustive) bir tepki biçimini tarif ettiği sürece ‘işlevsel’dir,” der. Bazen asimilasyon hem azınlıkla ilgilidir hem çoğunlukla ki bu durumda azınlık kesimin asimilasyonu toplumda onları işlevsel kılacak bir hal alabilmektedir.¹⁹³

Asimilasyon sürecinin temel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

1. Azınlığın bütün kültürel değerlerinin, ister inanç, ister semboller olarak yok edilmesi,
2. Bir diğer amaç ise azınlığın sosyal sisteminin yapısını oluşturan bütünleşmesini sağlayan değerler ve kültürel amaçlarına ulaşma işlevini gören kolektiviteler ve sisteme uyumunu sağlayan rollerini anomiye

¹⁹² Somersan, s. 87.

¹⁹³ Merton, s. 76–77.

uğratarak tamamen işlevsiz hale getirmesi ve merkezi sistem olarak tanımladığımız başat grup içerisinde eritilmesi söz konusudur.¹⁹⁴

Azınlığın ve başat grubun etkileşimi sonucu merkezi sistem tarafından uygulanan asimilasyon, zorun kullanıldığı ve planlı bir şekilde kültürel değerlerin yok edilmeye çalışıldığı, kapsayıcı ve kuşatma amaçlı, totaliter bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu süreç kültürel olarak bütün değerleri ve etkili olduğu bütün alanları kapsamaktadır. Asimilasyonun törenleri, düşünür ve kuramcıları, toplumsal saygınlık ve ünvanları, tarihi ve yazınsal romanları, sanatçıları ve onların hayranları, yemek ve giyim tarzı, bürokrasisi, parlamentosu, hükümeti, sineması ve radyo-televizyonu, hukuk sistemi, ceza evleri, eğitim dili ve okulları vs. olduğundan ‘totaliter’ ve her alanı kapsayıcıdır.

Parsons kavramsal çerçevelerle asimilasyonu, toplumlarda eylem olarak tanımladığımız sistemlerde yapı olarak işlevi azınlığın kültürel olarak içine işleyip etkisiz bir hale dönüştürüp ve yayılarak onu kapsamı altına almaya çalışmaktan bahsetmektedir.

Parsons, eylemin alt sistemleri, yapısal unsurları ve gelişim sürecindeki görünümelerini böyle sıralamaktadır;

Temel İşlevler: Bütünleşme, kalıp koruması. amaca ulaşma, uyum

Eylemin Alt Sistemleri: Toplumsal sistem, kültürel sistem, kişilik sistemi, davranışsal organizma

Alt sistemler: Toplumsal ortaklık, kalıp koruması ya da emanet, yönetim, ekonomi.

Yapısal unsurlar: Normlar, değerler, kolektiviteler, roller.

Gelişim Sürecinin Görünümleri: Kapsama, değer genelleştirilmesi, farklılaşma, uyumsal kabiliyetin yükselmesi.¹⁹⁵

Burada Parsons eylemler üzerine kurduğu alt sistemlerin karşılıklı olarak ilişkilerini analiz etmektedir, “Belki de en iyi bilinen etkili sızışım örneği, toplumsal amaç ve kültürel normların bireyin kişiliği içerisinde içselleşmesidir”

“Bir toplumdaki üyelerin bütünleşmesi, toplumsal ve kişilik sistemleri arasında etkili sızışım (interpenetration) bölgesini gerektirir. Yine de ilişki üç parçalıdır; çünkü toplumsal yapının parçaları kadar, kültürel sistemin parçaları da

¹⁹⁴ Parsons, 1971, s. 7-8.

¹⁹⁵ Parsons, 1971, ss. 5-6.

kişilikler içerisinde içselleştirilir ve kültürel sistemin parçaları toplum içerisinde kurumsallaştırılır”.¹⁹⁶

“Bir yandan azınlık grubun kültürel kalıplarının öğrenilmesi ve sürdürülmesini resmi ve resmi olmayan baskı ve ayartma mekanizmalarıyla engellemiş, diğer yandan ise azınlığın içsel toplumsal ilişki ve etkileşim sitemini büyük bir ölçüde çökertmiş ve başat grubun toplumsal ağına bağlayarak kuşatıp kapsamış olan totaliter bir asimilasyon sürecinin sadece kişilik ve toplumsal eyleyiciler düzeyinde incelenmesi, onun kapsayıcı ve totaliter özelliğini göz ardı eder. Çünkü bir toplumsal-kültürel süreç olarak asimilasyon etkili sızışım olgusu çerçevesinde, azınlığa bağlı toplumsal eyleyicilerin sadece kişilik sistemlerini değil aynı zamanda grubun toplumsal ve kültürel sistemlerini de kapsamaktadır”.

IV. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sivil Toplum Demokrasinin Yükselişi

Marta Fuentes ve Andre G. Frank, toplumsal hareketler üzerine geliştirdikleri on maddelik tezde; toplumsal hareketlerin sivil toplumda demokrasinin genişletilmesi ve yeniden tanımlanması sürecine katkıda bulunduklarını belirtir. Bu on maddelik tez şunları içerir:¹⁹⁷

1. Yeni toplumsal hareketler bazı yeni özelliklere sahip olsalar da aslında yeni değildir; klasik toplumsal hareketler ise görece yeni belki de geçicidirler.

2. Toplumsal hareketler, çok fazla çeşitlilik ve değişkenlik gösterir; ancak bir ahlak ve adalet anlayışı doğrultusunda bireyleri seferber etmeleri, toplumu yoksunluğa karşı hayatta kalabilme ve kimlik edinme amacıyla harekete geçirerek toplumsal güç oluşturmaya çalışmaları bakımından ortaktır.

3. Toplumsal hareketlerin dayanıklılıkları ve etkileri çevrimseldir. Uzun siyasal, ekonomik ve bunlarla beraber belki ideolojik çevrimlere bağlıdır.

¹⁹⁶ Parsons, 1971, s. 9.

¹⁹⁷ Marta Fuentes, Andre Bunter Frank, “Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez”, **Birikim**, Sayı: 16, 1990, ss. 32-33.

4. Toplumsal hareketlerin batıda çoğunlukla orta sınıfın, güneyde halk/işçi sınıfının ve doğuda her ikisinin de yer aldığı sınıf bileşimlerinin ayırt edilmesi önemlidir.

5. Toplumsal hareketlerin çok fazla türü vardır. Toplumsal hareketlerin büyük çoğunluğu devlet iktidarı yerine daha fazla özerklik arar, devlet iktidarı peşindeki toplumsal hareketler, toplumsal hareket olarak kendilerini yadsıma eğilimindedirler.

6. Toplumsal hareketlerin çoğunun atak değil, savunmacı olmasına ve kalıcı olmaya yönelmesine karşın, bu hareketler toplumsal değişimin önemli etkenidir.

7. Toplumsal hareketler, özellikle çağdaş kapitalizmden kopuş ve sosyalizme geçişin etkenleri ve yeniden tanımlayıcıları olarak görünmektedir.

8. Bazı toplumsal hareketlerin diğer hareketlerle üyelik ilişkisine girmesi veya daha fazla uyum sağlaması, ittifaka açık hale gelmesi muhtemeldir. Bazı toplumsal hareketler ise muhtemelen diğerleriyle çatışacak ve muhalefet edecektir.

9. Toplumsal hareketler tıpkı sokak tiyatroları gibi, eğer varsa senaryolarını var oldukları bizzat yazdıklarından gündem veya stratejilerin hareketin dışındakiler –aydınlar kastedilmiyor- tarafından karşılanması söz konusu olamaz hatta zararlıdır.

10. Toplumsal hareketler, geleneksel devletten, siyasal ve ekonomik demokrasiden, sivil topluma ve sivil demokrasiye geçişte demokrasinin genişletilmesine, derinleştirilmesine ve hatta yeniden tanımlanmasına katkıda bulunacaktır¹⁹⁸.

Toplumsal hareketler, yerleşik kurumlar alanının dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu çabalardır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki toplumsal hareket ile biçimsel bir örgütlenmeyi ayıran çizgi net değildir; çünkü iyi yapılandırılmış hareketler genellikle bürokratik özellikler taşıyabilmektedir¹⁹⁹. Sendikal hareketlerde olduğu gibi bu tip sosyal hareketlerde, hareketi yönlendiren bir lider sınıf ve hareket içinde formel kurallara bağlı dikey örgütlenme bulunabilmektedir.

¹⁹⁸ Marta Fuanter, Andre Bunter Frank. s. 33.

¹⁹⁹ Giddens, s. 541.

Fakat günümüzde bu tarz bir örgütlenmeye dayanan sosyal hareketler giderek işlevini yitirmektedir. Toplumsal çatışmanın kaynağı giderek, sınıf eksenli ekonomik alandan, kültürel alana kaymakta ve bireysel çıkarlara dayanmaktadır. Özerklik kimlik ve farklılık taleplerini temel alan ve tepkilerini doğrudan eyleme dayalı olarak ifade eden bir hareket biçimi ortaya çıkmaktadır. Bu yeni hareket biçimini “Yeni Toplumsal Hareketler” olarak tanımlamak mümkündür.

Yeni toplumsal hareketler üzerinden baktığımızda devletin sınırsız gücü ve bunu sistematik olarak azınlık gruba karşı ister kültürel yaptırım isterse kimlik üzerinden kullanılması, ve tek bir kimlik yani üst kimliğin yaratmaya çalışması, zamanla azınlık gruplar arasında tepkilere neden olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte bilginin ve etkileşimin dünyanın her noktasına girmiş olması kimlik tanımlamalarında da yeni anlam getirmiştir ve bilinçlenme de büyük oranda artış gözükmektedir, insanlar artık modernitenin yarattığı kimliğin dışına çıkmış ve sistem tarafından yok edilmeye çalışılan kültürleri ve kimlikleri yeniden tanımlamaya ve yaratmaya çalışmışlardır. Totaliter sistemlerde bu tepkileri dile getirmek ister medyada, ister kamusal alanda imkansız olduğundan yeni toplumsal hareketlerle birlikte bu tepkileri göstermeye yeni alanlar aramaya başlamıştır. Bu tepkiler farklı alanlarda, bazen bir kollektif eylem şeklinde, bazen bir çevresel yürüyüş sırasında, bazen stadlarda ve daha birçok yerde kendini göstermeye başlamış, yani azınlık grup başat grubun yasak koyduğu alanlara bir alternatif aramaya başlamıştır²⁰⁰.

Dünya üzerinde istediği özgürlüğü elde etmek için, çok sesliliği ve radikal demokrasini savunan gruplar bir kimlik mücadelesine girmiş bulunmaktadır ve bu istekleri yeni toplumsal hareketlerle gerçekleştirmek istemektedirler. Bu gruplar yıllarca merkezi sistem tarafından asimilasyona uğramış, kültürleri yok edilip, başat kültürün içinde eritmeye çalışılmışlar. Fakat günümüzde farkındalıklar küreselleşmeyle birlikte artarak toplumlarda bilinçlenme oranları artmıştır. Herkes kendi mücadelesini vermekte ve bunlar da yeni sosyal hareketlerle birlikte bölünmüş örgütler olarak, dağınık ve âdem-i merkeziyetçi olma eğilimi göstermektedirler. Hareket tipine göre önemli farklılıklar olsa da genel eğilim, yerel birimlerin önemli bir özerkliği olması yönündedir. Bu durum yeni sosyal hareketlerin “kendisi olarak

²⁰⁰ Ahmad Golmohammadi, **The Globalization Of Culture, Identity**, Ney Yayınları, Tahran, 2010, s. 216.

var olma” (self referential element) unsuru olarak adlandırılmaktadır ve çeşitli eylemlerle kendini göstermektedir²⁰¹.

A. Yeni Toplumsal Hareketlerde Örgütlenmek

Tipik olarak örgütler ve bunların oluşturduğu kurumlar, temeli insanın doğasında ya da toplumda bulunan, derinlerde yatan ihtiyaçların karşılayıcıları olarak görülmüşlerdir. Her bir durumda da, kişisel ya da kolektif meselelerin yerine genellikle kurumsal gereklilikler konulur. Bu nedenle kurumlar yalnızca uyguladıkları kuralların devamına hizmet ederler. Farklı bir şekilde dile getirmek gerekirse kurumlar, kendi bekalarıyla ilgilenirler. Kuşkuyla karşılanacağı üzere, kendi kendini koruma, yöneticiler için birincil öneme sahip olduğunda, ortaya çıkan kurumlar zamanla toplumsal açıdan duyarsız hale gelirler. Modern bürokrasi, halen, daha rasyonel, ancak daha az sorumlu kurumlara gidiş yönündeki eğilimini bir örneği olarak kabul edilir. Program, teknikler ve işlemler ile ilgili sorunlar, asıl sorunları gölgeler. Sözün gelişi, kurumların uygunluğu hakkındaki tartışmalar, yıkıcı tartışmalar olarak ele alınırlar. Oysa postmodernistlere göre, bir kurumun pragmatik hamlesini görmezlikten gelmek, ciddi, muhtemelen öldürücü bir hatadır. Yaratıcılığı ve yeniliği bozar, sonuçta verimlilik zarar görmektedir.²⁰²

Modern dönemde, örgüt yapılarındaki temel felsefelerden biri de “üretim örgütü” oluşturmaktır. Postmodern örgütsel analiz ise daha çok postmodern değerlere sahip “örgüt üretimi” üzerinde durmaktadır. Bu durum son otuz yılda neden çok sayıda örgüt teorisi ortaya atıldığını da açıklamaktadır.

Postmodernistler, tek başlarına teknik değişmelerin, bürokrasinin sakat yapısını düzeltemeyeceğini savunurlar. Postmodernistler, kurumların kişileri birleştiren diyaloga göre tesis edilmeleri ve bu kurumlara bir insani temel sağlanması gerektiğini öne sürerler. Postmodern örgütler, insan-makine ilişkisine dayanan modern yapının yine modern olan makine-makine ilişkisine dönüşmesini değil, insan-insan ilişkisine dönüşmesini sağlamalıdır. Bu yolla, sözün gelişi, bir işin

²⁰¹ Golmohammadi, s. 248.

²⁰² Murphy, s. 133.

nasıl yürütülmesi gerektiği dikte edilmedikçe bir işyeri asla şeyleşemez. Son zamanlarda postmodernizmin hedefine uygun “kendi kendini yöneten” kurumları kavramlaştırmak ve yürürlüğe koymak üzere çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bunlar kontrolsüz organizasyonlar olarak karakterize edilebilir. Çünkü onların amacı, davranışı düzene koymak değil, insani isteklere hızlı ve etkin bir biçimde cevap vermektir.²⁰³

Kendi kendini yöneten bir kurum, birçok önemli noktada bürokrasiden farklıdır. Otorite ve kurallar yine varolurken, düzen işçilere yüklenmez. Keza, işyerini işçiler şekillendireceği için güç, bir seçkin yöneticiler grubuna avantajlar sağlamak için işgörenlere karşı kullanılamaz. Ve nihayet kararlar gizlice birkaç uzman tarafından alınamaz. Kendi kendini yöneten organizasyonlara, bazen organik örgütlenmeler dendiği de olur. Çünkü esnektirler ve yalnızca yönetim işlerine değil, insani açıdan anlamlı toplumsal işlere karşı da duyarlıdırlar.²⁰⁴

Postmodernistlerce, her düzen tipi deneyimden doğmalıdır. Bu anlayış her örgüte uygun, en iyi, tek yapı olduğunu kabul eden modernist görüşe karşı, her örgütün kendine özgü anlayışları olabileceğini kabul etmektedir.²⁰⁵

Postmodern bir kurum, yetkiyi bireylere verir. Bir işyeri sadece işçilerin özerkliğini artırmanın bir aracıdır. Genelde işçiler ve yöneticiler yarattıkları organizasyonlarca dizginlendikçe, girişimcilik muhtemelen çiçeklenemez. Baskıcı toplumlarda işyeri gibi organizasyonlar, sakinlerini “aşağıda tutmak” için kullanılır.²⁰⁶ Postmodernistler, toplumun bürokratik yorumunun, onun insani çekirdeğini gizlediğini öne sürerler. Yalnızca organizasyonların hacminin küçültülmesi veya “uygun teknolojiler” yaratılması, Schumacher'e göre, durumu düzeltmek için yeterli değildir. Bunun yerine, kurumlar, insani eylemlerde bulunacak şekilde, yeniden yapılandırılmalı ve toplumsal açıdan sorumlu hale getirilmelidirler.²⁰⁷

Postmodern kültürün politik ekonomik yapısına ve değişmelere göz atıldığında şunlar görülebilir: İlk olarak talep yapısına ilişkin bazı değişimler

²⁰³ Murphy, s. 134.

²⁰⁴ Murphy, s. 122.

²⁰⁵ Murphy, s. 154.

²⁰⁶ Adam Barry, **The Survival Of Domination**, Elvise, New York, 1978. s. 6.

²⁰⁷ E.F. Schumacher, **Küçük Güzeldir**, çev. Deniztekin Osman, Cep Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 111-121.

oluşmaktadır. Talepler nitelik değiştirmekte, materyallerin kullanım değerinden çok kültürel anlam ve işaret değeri önem kazanmaktadır. Modern kitle toplumlarını niteleyen şey, homojenleşme, standartlaşma ve ölçek ekonomileriyle kurumları olarak ortaya çıkarken, artık modernliği tanımlayan postfordizme geçiş gözlenmektedir. Bu terimle ekonomik anlamda eskinin seri üretiminin yerini esnek uzmanlaşmanın alması vurgulanmaktadır. Standartlaşmış ürünleri, sermaye yoğunlaşması, Taylorist iş örgütlenmesi ve iş disiplinine karşılık gelen seri üretim döneminden farklı ve bütünüyle yeni bir döneme geçilmesi vurgulanmaktadır. Ancak bu geçişin sadece ekonomik olmadığı, fordizmin ekonomi ötesinde bütün bir kültürü temsil etmesi gibi, postfordizmin de derin toplumsal ve kültürel değişimleri ifade ettiği belirtilmektedir.²⁰⁸

“Postmodernistler, hiyerarşik olmayan organizasyonların benimsenmesine davet sonucu, devrimci bir toplumsal düş sunarlar. Bürokratik organizasyonlarda olduğu gibi kontrolün dışsallaştırılmasını haklı çıkaran düalizm meşruiyetini kaybetmiştir. Sartre'a göre insanlar kendilerini bürokratik talimatlar altına sokmayı tercih etseler bile “özgürlüğe mahkum”durlar (Sartre, 1956: 439). Bundan dolayı, bürokratin otorite ve kurallara bağlılığı, insanları radikal özgürlüğe ihtiyaçlarından kurtaramaz. Hiç bir organizasyon, toplumsal sorumluluktan muaf değildir. Örgütler, insanları düzenin kurallarını oluşturma yükünden kurtaramaz. Postmodern örgütler, şu ilkeye dayanarak isterler: 'Kontrolsüz düzen mümkündür’.”²⁰⁹.

Bir başka yaklaşım da dışsal kontrol yerine içsel kontroldür. Toffler, bürokrasilerin yerini adhokrasilerin alacağını belirtmektedir. Bu anlamda yöneticilerin, örgüt içerisindeki farklı alt kültürlerin birbirleriyle uyum içerisinde varlıklarını sürdürmelerine ortam hazırlamaları, bunları örgütsel amaçlar doğrultusunda harekete geçirmeleri gerekmektedir.²¹⁰

Postmodern örgütler, yapı ve yönetim bakımından diğer örgütlerden farklılık gösterirler. Yüksek seviyede esneklik vardır. Fonksiyonel ve bölümler arası farklılaşmaya izin verilir. Adem-i merkeziyetçi özellik sergileyerek esnek lider ve esnek yönetici tipi geliştirmişlerdir. İnsani isteklere hızlı ve etkili biçimde cevap vermek için kendi kendini yöneten çalışma ekipleri oluşturmuşlardır. Yüksek seviyede çevre bilincine sahiptirler. Postmodern örgütlerde enformasyon yoğun

²⁰⁸ Lash, ss. 39-49.

²⁰⁹ Murphy, ss. 170-171.

²¹⁰ Şişman, s. 460.

biçimde yaşanır, bilgiye değer verilir, hiyerarşi reddedilerek, katılımcı ve ortak sorumluluğu benimseyen bir yönetim yaklaşımı sergilenmektedir.²¹¹

Yeni sosyal hareketler resmi temsil kurumları dışında konumlanmakta ve hükümet dışı olmaya özen göstermektedirler. Ancak hareketler hükümet dışı olmasına rağmen hükümet kararlarını etkilemek isterler. Bunu hükümetle pazarlıkla değil doğrudan eylemleriyle ve kamuoyunu etkileyerek sağlamaya çalışırlar. Azınlık gruplar ister sokak hareketleriyle, ister stadlarda, ister simgesel mekanlarda bir araya gelerek isteklerini, örneğin; ana dilde eğitim, ekonomik olarak bütçeden daha çok pay almak, sanayi bölgelerinin artması, işsizliğin sadece merkez de değil de bütün bölgelerde giderilmesi, mezhepsel olarak baskıların bitmesi, etnik bir köken, tek bir din ya da mezhep ve kültürün dayatmaların bitmesi, bunların hepsini merkezi sisteme dayatmak için eylemlere başvurulur ve bu eylemler hükümet kararlarını etkileyene kadar devam etmelidir. Bu devamlılık sürdükçe toplumdaki bilinçlenme de artacak ve gittikçe kimlik mücadelesinde, ister etnik, ister din üzerinden olsun toplum tarafından bir duruş sergilenecektir. Bu duruş, hükümete karşı gayriresmi ağlar ve taban hareketleri olarak ön plana çıkacaktır. Yasal olmayan yani devlet tarafından izin verilmeyen partiler, örgütler şeklinde hayatını sürdürecektir.

B. Kimlik Mucadelesi ve Yeni Toplumsal Hareketlerini Oluşturan Taban

Eski toplumsal hareketler genellikle sınıfsal ve ekonomik bir tabana dayanmaktadır. Offe ise yeni toplumsal hareketlerin destekçileri ve aktivistlerinin yapısal karakterini üç farklı boyutta karakterize eder: Buna göre yeni toplumsal hareketlerin destekçilerinin ortak özellikleri; “yüksek eğitilmiş, ekonomik güvene sahip ve hizmet sektöründe çalışıyor” oluşlarıdır. Bu gruba ilave olarak kenarda kalmış ya da varlıksız gruplar ve eski orta sınıf unsurlarını da yeni toplumsal hareketlerinin aktivistleri olarak tanımlar.²¹²

Giddens’a göre bu yeni sınıfın önemli bir özelliği sınıfın farkındalığında olduğu fakat sınıf bilincine sahip olmadığıdır. Offe’ye göre ise yeni toplumsal hareketlerin

²¹¹ Hakan Saroğlu, Çağdaş Yönetim Yaklaşımları İle Postmodern Yönetim Yaklaşımlarının Karşılaştırması, **Öneri Dergi**, C.2. S. 11, İstanbul. s. 221.

²¹² Offe, s.68.

taleplerinin sınıfsal bir temeli yoktur, bu talepler doğası gereği evrensel niteliktedir ve yalnızca belirli bir grup için geçerlidir.²¹³

Anlattıldığı gibi, bu taleplerin belirli bir grup için geçerli olduğu ve onlar için mücadele edildiği açıklamaktadır, yani kimlik mücadelesi vermektedirler, toplumda ötekileştirilen asimilasyona uğrayan kimlikleri başat grup tarafından yok edilmeye çalışılan kesim farklı alanlarda yeni orta sınıfla birlikte kendi kimliğini ortaya koymaktadır. Bu mücadelenin aktörleri ise daha çok bu ötekileştirilmenin farkında olanlardır.

Yukarıda bahsedildiği gibi varlıksız grupların yardımıyla birlikte ya da katılımıyla yeni toplumsal hareketlerin aktivistleri tamamlanır peki Offe'nin bahsettiği varlıksız ve eski orta sınıf grupları kimlerden hangi aktörlerden oluşuyor; Offe'nin varlıksız gruplar olarak kastettiği şey; emek piyasasında bulunmayan, dolayısıyla zamanları daha esnek olan toplumsal kategorilerdir. Bu kategoriye kapsayan grup “orta sınıf ev kadınları, lise ve üniversite öğrencileri, emekliler ve işsiz yada marjinal işlerde çalışan gençlerdir. Bu grupların ortak özelliği ise herhangi bir şekilde toplumsal yapıda yükselme şanslarının olmamasıdır. Bu gruplar kapana kısırılmış duygusu içindedirler ve bu onları sık sık kurumların patriarkal ve bürokratik yapısına başkaldırmaya yöneltmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin tabanını oluşturan bir diğer grup ise ekonomik çıkarları bu hareketlerin politikalarıyla çakışan eski orta sınıftır.”²¹⁴

V. Dünyadaki Yeni Toplumsal Hareketler Ve Radikal Demokrasi

Dünyadaki yeni toplumsal hareketlere baktığımızda bu eylemlerin nasıl gayri resmi bir şekilde merkezi bürokratik yapılara karşı açık ve esnek bir şekilde doğrudan resmi partilere ve örgütlere bağlı olmadan merkezi sistemlere karşı mudahile ettiklerini ve siyasi talep olarak da insan hakları, neoliberal politikalara karşı, çevrenin korunması, küreselleşme karşıtı, kültürel farkındalıklar, kimliklerin tanınması gibi istekleri de dile getirmektedirler. Bunlardan bazılarına işaret edecek olursak;

²¹³ Offe, s.74.

²¹⁴ Offe, s.69.

Temmuz, 1996: Chiapas - 54 ülkeden üç bin kişi "Neoliberalizme Karşı ve İnsanlık İçin Uluslararası Konferans"ına geldi.

Ocak 1999, Davos: Eylem Yasağına rağmen DEF protesto edildi.

Haziran 1999, Köln: 30 bin Kişi G8 Zirvesi konferans merkezi etrafında zincir oluşturdu; fakir ülkelerin borçtan azad edilmesini istenildi,

Aralık 1999, Seattle: 50 bin kişi DTÖ'nün konferans yerine giden bütün yolları kapattı. Konferans nerdeyse boş salonda açıldı. "Battle of Seattle" (Seattle Çatışması) nedeniyle Seattle Belediyse olağan üstü hal ilan etti. Beş yüz kişi göz altına alındı, ve DTÖ' da alınacak kararları durdurdular.

Nisan 2000, Washington: Binlerce protestocu Dünya Bankası ve İMF'nin bir konferansına ulaştıran bazı yolları kapattı. Polis cop, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi ile protestocuları dağıtmaya çalıştı.

Eylül 2000, Prag: Yaklaşık 10 bin küreselleşme karşıtı Dünya Bankası ve İMF Yıllık Toplantısını protesto edildi ve özel tim ve polisle sokaklarda çatıştılar. 157 yaralı, 490 göz altı.

Mart 2001, Neapel: 20 bin kişi BM'lerin üçüncü Küresel Forumunu protesto etti. 4000 polis, 200 yaralı.

Haziran 2001, Göteborg: On binlerce kişi AB Zirvesini protesto etti. 554 göz altına alındı, 102 kişi mahkemeye verildi. Beş polis taş atan protestoculara ateş açtı. Hannes Westberg (19) ağır yaralandı.

Temmuz 2001, Salzburg: Yüzlerce protestocu DEF Konferansında; Avusturya'nın tarihinde polis en büyük görevini aldı.

Temmuz 2001, Cenova: G8 Zirvesinde 150 bin zirve karşıtı dahil olmayan seyircilere de saldıran polisle karşı karşıya geldiler. Yüz bin kişinin katıldığı bir yürüyüş esnasında çatışma, beş yüzden fazla yaralı. Bir polis 23-yaşındaki Carlo Giuliani'yi silahıyla vurarak öldürdü. Yaklaşık üç yüz kişi göz altına alındı.

Aralık 2002, Brüksel: 12 bin kişi AB Zirvesini protesto etti. Çatışma sonucunda 40 kişi göz altına alındı.²¹⁵

Şubat 2002, Porto Alegre: DEF'ye karşı düzenlenen Dünya Sosyal Forumu Brezilya'da ikinci defa toplandı. Haziran 2002, Sevilla: AB Devlet ve

²¹⁵ bianet için Ramazan Soyteir Alman gazetesi Frankfurter Rundschau'dan çevirdi, 12 Eylül 2003, <http://www.bianet.org/biamag/siyaset/23592-kuresellesme-karsiti-protestonun-tarihi>

Hükümet Başkanları Toplantısına karşı düzenlenen bir zirvenin 100 bin katılımcısı oldu²¹⁶.

Ocak 2003, Davos: DEF protestocuları çembere alındı.

Haziran 2003, Evian: Tamamen ulaşımına kapatılan G8'in konferans yerinin etrafında 100 bin kişi tartıştı, eylemlere katıldı ve çatıştı. Kendini bir köprüden iple aşağıya salan bir militan polis ipini kesince ağır yaralandı.

Haziran 2003, Porto Karras: AB Zirvesi Yunanistan'da. 40 bin kişi mülteci politikasını protesto etti. Yüzlerini saklayan 2 bin protestocu bir mağazayı ateşe verdi²¹⁷.

17 Eylül 2011'de başlayan Wall Street'i İşgal Et girişimi de, Seattle protestolarının yarattığı etkinin bir benzerini yarattı.

Bu eylemlere baktığımızda kişisel özerkliklerin ve kimliklerin ön plana çıktığını görmekteyiz, buda ulus devletin veya bir başka tabirle başat gruba karşı var olma mücadelesine şahit olmaktayız,

Lyotardında belirttiği gibi postmodernizm bilgi, insanın farklılıklara duyarlı olma özelliğini geliştirir ve hoşgörü yetisini güçlendirir²¹⁸. Bu eylemlerle bunu görmekteyiz ki Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde üçüncü dünya ülkelerinin hakları yoksun ülkelerin durumları aynı ülkelerde yaşamadıkları halde onları da ilgilendirmektedir ve bir farkındalık oluşmakta ve dünya üzerinde ister insan hakları ister çevrenin korunması ister küreselleşme karşıtı veya kimliklerin tanınması gibi eylemlerde biraraya gelmekte ve insanlara karşı duyarlı olma özelliğini bu eylemlerle yani radikal demokrasinin işaret ettiği yeni toplumsal hareketlerle göstermektedirler.

Bu bölümde ise yeni toplumsal hareketlerin dünya üzerinde en çok ses getiren kamuoyunu etkileyen ve eylemler sonrası bazı yaptırımlara neden olan seattle ve wall street'i işgal et eylemlerini ele alacağız.

²¹⁶ bianet için Ramazan Soytetir Alman gazetesi Frankfurter Rundschau'dan çevirdi, 12 Eylül 2003, <http://www.bianet.org/biamag/siyaset/23592-kuresellesme-karsiti-protestonun-tarihi>

²¹⁷ bianet için Ramazan Soytetir Alman gazetesi Frankfurter Rundschau'dan çevirdi, 12 Eylül 2003, <http://www.bianet.org/biamag/siyaset/23592-kuresellesme-karsiti-protestonun-tarihi>

²¹⁸ Lyotard, s. 36.

A. Seaatel Eylemleri

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ne üye olan ülkeler 1999'da Seattle'da bir toplantı için biraraya geleceklerdi, Tarımdan tekstile, ilaç sanayinden konfeksiyona kadar dünya çapında uygulanan mal, hizmetler ticareti gibi konularda belirleyici rol üstlenen devasa organizasyonu protesto etmek isteyen bir grup genç internet üzerinden örgütlenerek aylar öncesinden eylem planlamaya başlayarak bu toplantıda alınacak kararları engellemek istediler. Güvenlik güçleri bundan haberdardı fakat tepkinin klasik bir tepki olacağını, kısa sürede bastırabileceklerini düşünüyorlardı, ama olaylar bu kadar sıradan gelişmedi ve dünya üzerinde ses getirecek protestolara dönüştüğünü görmekteyiz.²¹⁹

Eylem günü harekete dahil olan bireyler seslerini alışılmışın dışında oldukça kuvvetli bir biçimde tüm dünyaya duyurmayı başarmıştır. Güvenlik güçleri eylemi şiddetli bir şekilde bastırmaya çalışmış ve eylemin şiddet yanlısı olduğunu ileri süren medya hareketin gerçekte yatan anlamını gizlemeye çalışmıştır. Dünya Ticaret Örgütü toplantısı ise ancak sokağa çıkma yasağının ilanından sonra gerçekleşebilmiştir.

Barışçıl protestoların var olduğu fakat farkındalık yaratıp ses getirememiş oluşu göstericilerin farklı şekilde hareket etmek istemelerine sebep olmuş ve bu farklılık nihayet yıllardır birikmekte olan öfkenin ve hayal kırıklığının duyulmasını sağlamıştır. Yaratıcılıklarıyla da harekete yeni bir boyut daha getiren göstericiler sokakta tiyatro gösterisi yapıp konserler vermiş, sanat atölyeleri kurup katılımcıları organize etmişlerdir.

Göstericiler arasında barışçıl protesto fikrinin bir yere götürmeyeceğini düşünen küçük bir grup vardı. Dükkan camlarını indirdiler ve cevap için tetikte bekleyen polisle, onları aşırı, marjinal gruplar olarak göstermek isteyen medyaya malzeme verdiler. Arkasından polis şiddeti, gaz kullanımıyla birlikte geldi, valilik olağanüstü hâl ilan etti, sokağa çıkma yasağı uygulandı barışçıl protesto fikriyle eylemi kurgulayan, işçilerinin de desteğini alan esas büyük kitle hem polis şiddetini hem de göstericilerin şiddetini engellemeye çalıştılar. Eylemciler nedensizce polislin

²¹⁹ İnan Özdemir, 1999 Yılında Seattle'da Gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü Eyleminden Bize Kalanlar Neler? 15/07/2013, <http://www.yazihaneden.com/2013/06/99-seattleden-2013-geziye/>

keyfine göre gözaltına alındı ve Amerikan anayasasında belirtilen haklarından mahrum edildiler.²²⁰

99 Seattle'ı farklı yapan neydi sorusuna geldiğimizde, İnterneti, haberleşmeyi aktif kullanan ilk büyük eylemlerden biri olmaları elbette önemli bir neden fakat resmin bütünü değil. 99 Seattle'ı farklı yapan barışçıl protestolara yeni bir boyut katmasıdır. Gandi'den aldıkları esini silahsız bir şekilde polis karşısına çıkıp oturma eylemi yaparak kullanmak istemediler. Yıllardan beri tepkiler benzer şekilde dile getiriliyordu ve artık medyada ses getirmeyen, kısa sürede dağılan, söylemi buhar olup uçan bir eylem şekliyle hareket etmek istemediler ve bundada başarılı olduklarını görmekteyiz.²²¹

Dünya Ticaret Örgütü toplantıları sonuçsuz bir şekilde dağıldı, eylemcilerin çoğu serbest bırakıldı ve Seattle tarihin özel eylemlerinden birinin başrolü olarak 1999 hareketlerini göstermek pek de zor olmayacaktır.

DTÖ Dönem Başkanı Mike Moore, direnişçileri ve direnişçilerin kazandıkları başarıyı bir savaş olarak niteliyor ve süreci askeri terimlerle ifade ediyordu; "Muharebeyi kaybetmiş olabiliriz, ama bu bir savaştır ve kazanacağız".²²²

Seattle hareketlerinin sonucu açıkça göstermiştir ki, seattle seferberliği ve kolektif kimlik oluşumu üzerindeki etkisi, geniş ulusötesi seferber yapıları etkileyen, küresel ticaretin serbestleştirilmesi etrafındaki protestoları (ve, aslında, zaten var olan) dahada geliştirmiştir. Ayrıca, taktiksel repertuarın belirli şekillerde değiştirilmiş olduğunu ve ulus devletler dışındaki hedef aktörlerin girişimlerinin arttığını belirten kanıtlar göstermiştir. Devletler genellikle, nihai politika değişikliklerini belirlerlerken; meydan okuyanları daha karmaşık bir sistem olan 'çok düzeyli yönetim ile yüzyüze getirirler bu sayade, devletler arası ilişkiler, meydan okuyanların bu devletleri etkileme girişimleri kaynakları ve engelleri açısından daha önemli hale gelir. Ve hükümetler arası kuruluşlar, ortak politka etrafında birleşen çoklu ulusal ölçekteki insanların seferberliği için kendilerine hedeflerl belirlerler.²²³

²²⁰ Mohammadreza Tacik, *Seattle'dan Günümüze Yeni Toplumsal Hareketlerin Gelişimi*, Şiraz Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2012, Sayı: 32, s. 13.

²²¹ İnan Özdemir, *1999 Yılında Seattle'da Gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü Eyleminden Bize Kalanlar Neler?* 15/07/2013, <http://www.yazihaneden.com/2013/06/99-seattleden-2013-geziye/>

²²² F.Kızılırmak, *Yeniden Harlanan Ateşin İlk Kıvılcımları Seattle Direnişi*, Barikat Dergisi, 2000, Sayı: 4, s. 15.

²²³ Mohammadreza Tacik, *Seattle'dan Günümüze Yeni Toplumsal Hareketlerin Gelişimi*, Şiraz Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2011, Sayı: 32, s. 14.

Küreselleşmenin halk protestosu üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, kritik soru küreselleşmenin, devletlerin gücünü veya, ulusal politik süreçlerini önemini azaltıp azaltmadığı değil Uluslar arası kuruluşlar ve devletlerin siyasi süreçlerinin küreselleşme adına nasıl etkileneceğidir. Nitekim birçok Uluslar arası kampanyada nihai talep devletlerin bireysel kararlarını şekillendirerek Uluslar arası politikayı değiştirmek olmuştur. Seattle başarısının önemli bir unsuru avrupa devletleri ve ABD arasında, tarım ve güvenlik konuları üzerinde ve zengin ve fakir ülkeler arasındaki serbest ticaretin belirli kurallar altında devam ettirilmesi konusunda görüş ayrılıkları olmasıdır. Aslında devletler Uluslar arası örgütlerin gınaşırı faaliyetlerinin hepsini kontrol edemez. Daha da fazlası meydan okuyanların karşısında birlikte durmazlar. Bazı devletler, belirli konularda müttefik olarak harekete hizmet edebilir, ya da diğer hükümetlerin politikalarına muhalefet olma konusunda stratejik çıkarlar gözetebilir. Küresel eylemciler seattle bakanlar kurulunda her hangi bir anlaşmanın gerçekleşmesini önlemek için devletler arası bu bölünmelerden yararlanmışlardır.²²⁴

Küreselleşmenin protestolar üzerine yaptığı etki konusunda başkaca önemli sorular vardır. Protestocuların karşılaştığı baskı, demokrasi pratiğini etkileyen küreselleşme yoluyla toplumsal hareketler akademisyenleri açısından dikkat çekici bir husus olabilir. Toplantı ve düşünce özgürlüğü haklarının kararlı bir biçimde savunulduğu ülkelerden birinde, hükümet yetkilileri yasadışı şekilde 'protestosuz alan' oluşturmayı başardılar. Ayrıca neo-liberal ticaret rejimini savunan kamu ajanları açısından demokrasinin küçümsendiği gözlemlendi. Örneğin, Washington eyaletinden cumhuriyetçi senatör Slade Gorton N30 protestoların gecesi ve vandalizm haberlerinde yerel televizyonlarda görünerek belediye başkanı Schell'in şehri 'protestosuz alan' olarak ilan etmesi gerektiğini tartışmıştır. Demokratik süreç açısından bariz bir aldırmazlık yaratmamasına rağmen bu yorum bir tartışmanında başlangıcı oldu. Demokratik ilkelerin küçümsendiğini ilave olarak thin thank ticaret belgesinde açıkça görebiliriz, Uluslar arası ekonomi enstitüsü ABD' nin ticari çıkarlarını ilertmek için kamu katılımı ve demokratik sorumluluğunu şaşırtma yoluyla ortadan kaldırarak strateji geliştirilmesi gerekliliğinden 'fast track' yürütme

²²⁴ Khosro Sadegi, **Küreselleşme Karşıtı Hareketler Arka Plan Hedefleri Ve Örgütlenme**, Akhbare-Rooz Degisi, 2012, Sayı 21, s. 9.

yetksini örnek olarak bahsetmiştir. Bu aslından kongrenin rolünün öneminin ortadan kalktığını, anlaşmanın tamamının kabul edilmesi veya reddedilmesi yoluyla, anlamlı bir şekilde gösteriyor. Eski dünya bankası baş ekonomisti Joseph Stiglitz bu sorunu bir IMF eleştirisinde şu sözler ile vurguluyor: “ Belkide bugün ekonomi poltikası Amerika ve dünyanın geri kalanı arasındaki etkileşimin en önemli unsuru”.²²⁵

Demokratik hak ihlalleri ötesinde, devletler, eylemcilere vize vermeyerek (BD'in seattle'lı bazı protestoculara yaptığı gibi), demokratik hakların tanınmadığı kontrol edilebilir konumlarda küresel toplantılar düzenleyerek seferberlikleri engelleme yeteneklerini kullanırlar. Singapur 96 DTÖ bakanlar toplantısının yapıldığı yerdi ,gelecekte bu toplantı Seattleden daha az açık ve erişilebilir bir yerde olacaktır. Örneğin katar bir orta doğu devdleti olarak bir sonraki toplantı için uygun yer olarak görülüyor. Bu ve diğer olasılıklar seferberlik maiyetini artırmak için kullanılan bir yöntemdir ve aktivistler çekişmeli siyaset ve demokrasi için küreselleşme etkisini keşfetmeye hala devam etmektedirler.²²⁶

Seattle eylemleri, küresel politikalar hakkında kamu söylemini genişletmek ve kurumsal şeffaflık ve hesap verilebilirliğin teşvik edilmesi açısından geniş bir kamu takdiri ve katılımı sağlamıştır. Birleşik devletler dışındaki eylemciler “ siyasi az gelişmiş ulus ayağa kalk” şeklindeki bir protestodan ilham almıştır, acımasız bir baskıyla karşılaşılsa bile, kendi hükümetlerinin onlarca yıldır neoliberal genişlemeyi savunmasının karşısında direniş göstermişlerdir. Seattle eylemleri kolektif eylem konusunda yeni bir dönem açmıştır, öncekilerden daha çok küresel kurumla karşı karşıya gelerek yeni toplumsal hareketlerin geleceğini bir anlamda çizmektedir.

Seattle eylemleri yeni toplumsal hareketler açısından bir çıkış açmıştır doğrudan hiçbir sendika yada yasal olan partilere bağlı olmadan istedikleri an her yerde organize ola bilen siyasi talepler olarak insan hakları ve çevrenin korunması adı altında örgütlerini ve bunla birlikte başat gruba karşı varolma mücadelesi veren azınlıkları bu talepler çatısı altında biraraya getire bilmiştir. Bu hareketlerin aktörleri olarak kolektif çıkara dayanmayan sosyo ekonomik grupların eylemleri, olarak da görebilmek mümkündür, eylemler yeni toplumsal hareketler üzerinden bakıldığında,

²²⁵ F.Kızılırmak, **Yeniden Harlanan Ateşin İlk Kıvılcımları Seattle Direnişi**, Barikat Dergisi, 2000, Sayı: 4, s. 15.

²²⁶ Bennet, Lance, **Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of networked Politics, Information, Communication & Society**, forthcoming, 2003.

ezilenlerin yeni kitlesel mücadele dalgası, eylemlerin gücü, bileşimi, içeriği, etkisinin genişliği, örgütlenmesi vb. pek çok özelliği itibarıyla hem ulusal, hem de uluslararası bir karakter taşımaktadır. Seattle Direnişi'nin çarpıcı biçimde ortaya koyduğu bir diğer gerçek kapitalizme karşı yeni bir kitlesel mücadeleler dalgasının ateşinin alttan alta harlanmakta olduğudur, ve bu dalga 2011 Wal Street İşgal Et eylemleriyle daha çok kendini göstermeye başlamıştır.

B. Wall Street'i İşgal Et Eylemleri

17 Eylül'de başlayan Wall Street'i İşgal Et eylemlerine baktığımızda karşımıza bazı sorular çıkmaktadır. Kapitalizmin kalbinde bankaları, ulus-ötesi şirketleri ve ABD hükümetini hedef alan göstericiler kimlerdir? Talepleri nelerdir? Nasıl organize olmuşlardır? Herhangi bir ideolojileri veya programları var mıdır? Dünya geneline yayıldı mı? Bütün bu sorular ve yeni toplumsal hareketlerle birlikte radikal demokrasi üzerine tartışmalar düşünürler tarafından gündeme gelmektedir.²²⁷

Son zamanlarda tartışılan bu soruların cevapları aslında Seattle'da ve sonrasında ete kemiğe bürünmeye başlayan Küresel Adalet Hareketi'nde (KAH) saklı. 2000'li yılların başlarında Washington, Prag, Cenova ve Quebec gibi şehirlerde Seattle protestosuna benzer eylemler, IMF, Dünya Bankası, G8 gibi uluslararası kuruluşlara ve oluşumlara karşı tekrarlandı. Ancak bu ilk evreden kısa bir süre sonra, KAH farklı bir yola girdi. Bu değişikliğin nedenleri arasında, 11 Eylül saldırısı sonrasında Amerika ve dünya genelinde siyasi baskıların artmasının yanı sıra, KAH eylemcilerinin bilinçli tercihleri de rol oynadı. Başarıya ulaşmak için artık sadece protesto değil, önerebilecekleri çözümlerinin de olması gerektiğine inanan KAH eylemcileri, her yıl düzenlenen Dünya Sosyal Forum'unda hâlihazırda süren kapitalist küreselleşmeye alternatif bulma arayışlarına girdiler. Kısa bir süre içerisinde dünyanın çeşitli bölgelerinde bölgesel, ulusal ve yerel forumlar da oluşturan KAH aktivistleri, düzenli olarak bir araya gelerek tecrübelerini, bilgilerini ve taleplerini paylaşmaya başladılar. Böylelikle, farklı talep ve kimliklerin birbirini

²²⁷ Nozar A. Sarami, **Wall Street, Conbeşi Az Darun**, Rehname Dergisi, İkinci Yıl, Sayı.3, Sonbahar, 2011, s. 118.

ezmeden veya dışlamadan bir arada yer almasını sağlayacak bir zeminin arayışına da girişmiş oldular.²²⁸

Wall Street İşgali (WSİ) farklı bir hareket olarak çıksa da, KAH'ın forumlar merkezli ikinci evresini sonlandırarak, üçüncü evreyi oluşturma potansiyeline sahip. New York'ta başlayıp 100 civarında Amerikan şehrine ve dünyanın birçok bölgesine yayılan işgallerin, kapitalist küreselleşme karşıtı hareketlerle arasında bir dizi ortak özellik ve devamlılıklar var. WSİ, merkezi bir örgütü veya herhangi bir lideri bulunmayan yatay bir ağ olarak örgütlendi. Koordinasyon görevini üstlenenler 'destekçi' olarak adlandırılıyor. Farklı kesim ve kimliklerden gelen göstericilerin ortak özelliklerinin başında kurumsal siyaseti ve siyasi partileri, diğer bir deyişle temsili liberal demokrasi ve kurumlarını, yetersiz bulmaları geliyor. Eylemciler, yöntem olarak şiddet içermeyen sivil itaatsizlik eylemlerini kullanıyorlar.²²⁹

Eski tip devrimci hareketlerden en büyük farkı ise, katı sınırlarla tanımlanmış bir öznesinin olmaması ve bunun yerine içinde farklı kimlikleri barındıran daha geçirgen ve esnek bir kolektif kimlik üzerinden hareket etmeleri. Asli hedefleri olan katılımcı demokrasi modelini kendi iç işleyişlerinde uyguluyorlar. Arap Baharı'nın sembolü olan Tahrir Meydanı'ndaki pratiklerden olduğu kadar Yunanistan ve İspanya'daki benzer hareketlerden de feyz alan WSİ eylemcileri, herkese açık olan ve kararların konsensüs sağlanarak alındığı 'halk meclisleri' oluşturuyorlar. Bunda, benzer bir işleyiş, yöntem ve örgütlenme modeline sahip sosyal forumlarda elde edilen birikimlerin etkisi olduğu yadsınamaz. WSİ'nin KAH'ın diğer evrelerinden en belirgin farkı ise, eylemcilerin kendilerine hedef olarak uluslararası finans kuruluşları yerine bankalar ve borsalar gibi ulusal ekonomik aktörleri, hükümeti ve ulus-ötesi şirketleri seçmeleri. Ancak bu durum WSİ'nin küreselleşmeye karşı ulusal bir tepki hareketi olduğu anlamına gelmiyor. Küreselleşme ulusal sınırların dışında gerçekleşen bir süreç olmaktan çok, ulus-ötesi aktörler kadar ulusal ölçekteki çeşitli aktörlerin de taşıyıcıları olduğu, ulus-devleti ve ulusal yapıları dönüştüren ulus-ötesi ilişkilerin bir bütünüdür.²³⁰

²²⁸ Charles Tilly, **Toplumsal Hareketler**, Çev; Orhan Düz, Babil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 73.

²²⁹ Nozar A. Sarami, **Wall Street, Conbeşi Az Darun**, Rehname Dergisi, İkinci Yıl, Sayı.3, Sonbahar, 2011, s. 119.

²³⁰ Leslie Sklair, **Globalization: Capitalism and Its Alternatives**, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 68.

Buna bağılı olarak, ulusal bankalar, borsalar ve hükümetler küreselleşmeye eklenirken, ulus-ötesi şirketler de ulusal düzeyde etkileri olan aktörler olarak faaliyet gösterirler. O halde, WSİ'yi kapitalist küreselleşmeye karşı ulusal ve yerel ölçekte oluşturulan birer direnişler bütünü olarak tanımlamak yanlış olmaz. Zaten, eylemciler de Tahrir Meydanı'ndan Tunus'a, Yunanistan'dan İspanya'ya tüm benzer hareketlerle ilişkilerini ve benzerliklerini ifade ederek kendilerini küresel bir hareketin parçası olarak tanımlıyorlar. WSİ'nin küresel boyutunun bir başka göstergesi de, eylemlerin 15 Ekim küresel eylem günü çerçevesinde 82 ülkenin yaklaşık 1500 şehrine taşınması oldu.²³¹

Henüz başında olan WSİ hareketinin ne yöne evrileceğini kestirmek güç. Her ne kadar henüz üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamış olsa da WSİ'nin, katılımcılarının ideolojik pozisyonlar açısından geniş bir koalisyon ağı üzerinden meydana geldiği öngörülebilir. Diğer bir deyişle, WSİ sadece Wall Street'te kamp kuran eylemcilerden ibaret değil. Eylemcilerin ihtiyaçlarını karşılamak için Amerika'nın çeşitli bölgelerinden para, şişme yatak, kıyafet ve telefonla sipariş ettikleri pizzaları gönderen destekçiler de bu hareketin bir parçası. KAH'la olan bağlantı ve benzerlikleri de göz önüne alındığında, bu geniş koalisyonun içerisinde antikapitalist aktörler kadar kapitalizmin bazı müdahalelerle düzeltilebileceğine inanan reformistler, sosyal demokratlar ve hatta liberaller de var. Zaten WSİ eylemcileri de, kendi internet sayfalarında belirgin bir antikapitalist söylem kullanmaktan çok, genel olarak nüfusun yüzde 1'inin yarattığı ve yüzde 99'unun yaşadığı ekonomik ve siyasal haksızlıklara vurgu yapıyor. Altı çizilen taleplerin başında, siyasi karar alma mekanizmalarının elitlerle sınırlı kalmayıp 'sıradan' insanlara açılması geliyor. Yani, bir anlamda liberal demokrasinin daha ileriye götürülerek alta yayılmış, hiyerarşisiz ve katılımcı bir 'radikal' demokrasinin oluşturulması çabası geniş koalisyonun ortak paydasını oluşturuyor. Aslında, tek başına bu talep bile önemli siyasi ve ekonomik dönüşümlere yol açacak 'devrimci' bir duruş anlamına geliyor.

Wall street'i işgal et eylemini yeni toplumsal hareketi olarak adlandırmak mümkündür belkide neoliberal politikaların başarısızlığı sonucunda ortaya çıktığında söylemek yanlış olmayacaktır. Wall street'i işgal et eylemleri bu duruma

²³¹ Saskia Sassen, **A Sociology of Globalization (Contemporary Societies Series)**, W. W. Norton & Company, 2007, s.62.

yani adaletsizliğe ekonomik krizlerin devam etmesine karşın yeni toplumsal hareketler şeklinde ortaya çıkmıştır. bu eylemleri fakirlerin zenginlere karşı yaptıkları bir sıra hareketler olarak adlandırmak yanlış olur bu eylemler toplumlarda hakim olan adaletsizliklere karşı var olmuştur, bundan dolayıda bütün işçi sendikaları kadın hareketleri, sanatçılar ve genel olarak öğrencilerin ilgisini çekmiştir.²³²

Wall street'i işgal et girişimi bir devrim niteliği taşımamaktadır bu eylemlerde radikalizmin eksikliğini görmekteyiz buda bu hareketlerin temel değişikliklerle sonuçlanan eylemler yerine var olan durumun düzeltilmesinden yana isteklerin olduğunu görmekteyiz. Bu hareketlerin aslında rejim karşıtı olduğuna rağmen, kapitalist dünyanın ürünü olduğunu görmekteyiz, ama bu sistemi derinden sarsmayıda başarmıştır.²³³

²³² Nozar A. Sarami, **Wall Street Conbeşi Az Darun**, Rehname Dergisi, İkinci Yıl, Sayı.3, Sonbahar, 2011, s. 123.

²³³ I. Wallerstein, **The Capitalist Economy**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s. 42.

SONUÇ

Bu çalışmanın ana konusunu postmodernizm ve kimlik kavramı ve bu kavramın farklı dönemlerde farklı biçimlerde kurgulanış ve meşruiyet kazanması sorunudur. Kimlik inşasında tarihsel olarak farklılıklar görülür çünkü kimlik, verili bir yapı değildir, tarihsel olarak inşa edilen ve sürekli yeniden inşa edilen, başka türlü de kurulmuş olabilecek -ve hala kurulabilecek- olumsal (contingent) bir kategoridir. Kùltürler ve diller gibi kimlikler de değişik kaynaklardan beslenir, tarihsel bir saflık ve homojenlik içermezler.

Amin Maalouf'un ölümcül kimlikler kitabında dediğı gibi " bir insanın kimliğı, başına buyruk aidiyetlerin birbirine eklenmeleri demek değildir, kimlik bir yamalı bohça değildir, gergin bir tuval üzerine çizilen bir desendir; tek bir aidiyete dokunulmaya görsün, sarsılan bütün bir kişilik olacaktır."

Birinci bölümde postmodernizme kavramsal olarak bir açıklık getirilmiş ve ordada vurgulandığı gibi postmodernizmin üzerinde dürdüğü başlıklar yerellik, çokkùltürlük, Merkezileşmiş Kontrole Karşı Çıkışı, burada savunulan, kimlik mücadelesinin postmodern akımdan sonra geldiğı nokta, artık öznenin uyanışı diye tabir edilen bir dönemdir. Modernitenin komüniteryen bakış açısına göre bireyler ampirik ve coğrafi olarak tanımlanmış yalnızca tek bir topluluğa ait olduğuna ve bu topluluğunun tek bir ortak doğru etrafında birleşeceğine olan inancı artık sarsılmaktadır. Toplumsal hayattaki öznelerin, daima çok katlı ve değişken olduğu görölmektedir. Çeşitli söylemler tarafından inşa edilmiş, çeşitli özne konumlarında bulunan, çeşitli topluluklarda toplumsal ilişkiler ağında bulunan öznelerdir. Bu nedenle postmodern siyaset ortaya çıkan bu yeni bireyin ihtiyaçlarına cevap verecek çoğul ve demokratik bir siyaset felsefesi geliştirmeye mecburdur. Siyasette postmodern bir eleştiri geliştirilmesi bu nedenle önem taşımaktadır.

Postmodern siyaset anlayışı; liberalizm ve Marksizm gibi ideolojilerin aksine toplumsal ilişkileri düzenleme ve tüm sorunları çözme gibi bir iddia ile karşımıza çıkmaz. Genellikle modernizmin siyasal ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi üzerine eleştirel tartışmalarla kendini gösterir. Bu tartışmalar sonucunda önerdiği çözümlerin kati ve değişmez doğrular olduğu iddiası ve toplumsal bir düzen kurma yada toplumsal olanı yeniden düzenleme iddiası da yoktur. Postmodern yaklaşımlar

daha çok insanın özgürleşmesine engel olan uygulamaları teşhis edip ortaya koymayı ve daha demokratik bir düzenin nasıl olması gerektiğini tartışmaya açmayı amaçlarlar.

Postmodernistler amaca yönelik sivil toplumun farklılıklar üzerine kurulmasını savunurlar. Kimlik siyasetinin de devlet içinde değil sivil toplumda yer bulmasını ve bu bağlamda sivil toplumda devletten bağımsız bir alan olarak çoğulculuk ve farklılıkların yer bulması gerektiğini savunurlar. Böylelikle kimlik siyasetinin, iktidarın boyunduruğu altına girmesini engellemek, geniş daha geniş bir toplumsal platforma taşımak iddiasına sahiptirler.

Radikal demokrasi bu anlamda geliştirilmiş en önemli projedir. Chantal Mouffee ve Ernesto Laclau 'nun 1985 tarihli “hegemony and socialist strategy” adlı dilimize de 1992 yılında çevrilmiş olan kitabında theorize ettikleri, liberal demokrasinin genişletilip derinleştirilerek, daha demokratik hale getirilmesini gerektiğini savunan bir demokratik yaklaşımdır.

Radikal demokrasi projesinin, tek ve bütüncül bir özne kimliği olmadığı yönündeki postmodern eleştiriler ile demokrasiyi sınıfsal bir mücadele alanı olarak algılayan Marksist eleştirileri birleştirme kaygısında olduğu görülmektedir. Buna göre konsensüs hedefiyle yola koyulan liberal demokrasi, bu beyhude çabasına hiç bir zaman erişemeyecektir; ancak demokrasinin farklı konumlardaki öznelere, önceden belirlenemez ilkeler çerçevesinde kurulan hegemonik ilişkilerle yaşayabileceği varsayılır. Radikal demokrasinin amacı, toplumsalın açık ve belirlenemez karakterini canlı tutarak siyasi kapanmanın önüne geçebilmektir.

Radikal demokrasi aydınlanmanın soyut evrenselciliğini, özcü bir toplumsal totalite anlayışını ve üniter bir özne mitinin artık bırakılmasını savunur. Kimlik kavramının yeniden tanımlanmasında postmodern bir siyasi yaklaşımı zaruri görmektedir. Yeniden siyasi bir yaklaşım ortaya konulurken modernitenin çoğul demokratik bir siyasi yapı kurma, projesi dikkate alınarak incelenmeli ve derinleştirilmelidir. Bu şekilde demokrasi tümelden tikele toplumun alt kesimlerine kadar yayılacaktır

Radikal demokrasinin öngördüğü biçimde; postmodern kimlik anlayışı; kimlik-fark ilişkisine dayalı, devlet egemenliği söylemini sorunsallaştıran, siyasal alanı global/ulusal/yerel etkileşim eksenine doğru genişleten, sivil toplumu da

devlet/parti gibi bir siyasal özne olarak düşünen ve bu bağlamda, katılımcı demokrasinin önemini vurgulayan bir siyaset anlayışı çerçevesinde yeniden tartışılmalıdır.

Mouffee ve Laclau'nun da belirttiği üzere Marksist kuram içindeki yalnızca işçi sınıfına mahsus olan özgüllüğü artık önemini kaybetmiştir. Bu nedenle bütüncül anonim özneler yerine tekil öznelerin varlığını savunulmalıdır. Sosyalist devrim stratejisi buna göre belirli bir sınıf üzerinden değil daha geniş bir tabana yayılarak toplumsal katılım üzerinden yürütülmelidir. Bu durumu yaratacak olan da onların da işaret ettikleri üzere “Yeni Toplumsal Hareketler”dir.

Modern dünyanın kimliklerini biz etnik, ulusal ve siyasal diye adlandırabilirken postmodern kimlikler daha çoğul ve daha bereketli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve bu çoğalmış olan kimliklerin de toplumsal hayatta bir varolama kabul görme beklentisi olacaktır. Bu beklenti iktidara karşı bir meydan okuyuş yada kendine ait bir bütünlük bir iktidar kurma beklentisi değildir. Modernizm sonrası bu dönemlerde sorgulanan konu, modernliğin kavram karmaşası yani ayrışma düzeyinde olgu ve olaylara yaklaşımı olmaktadır. Bu karmaşa modernitenin düzenlilik, belirginlik hassasiyetlerini bir ölçüde karşılayan bir durum oluşturmuştur.

Modernizme olan bu eleştirinin öznesi de bu yapının ürettiği soyut ve tek boyutlu yurttaşlık tasarımları olmuştur. Postmodern toplumsal ilişkiler ağında karşıtlıkların yerine, karşıt olarak algılananların bir aradalığına doğru bir eğilim kendini hissettirmektedir. İçinde bulunulan bu dönem farklılık taleplerinin boy gösterdiği farklılık/ kimlik taleplerinin siyasallaşıp kamusala taşındığı bir evreye tekabül etmektedir. Bu evreyi biz modernitenin akılcılaştırma boyutuna öznelleştirme boyutunun eklenmesi süreci olarak ta tanımlamak mümkündür. Biz bu süreci iki eksenle tanımlayabiliriz. Birincisi rasyonelleşme, ikincisi kişisel özerkliğin gerçekleşmesi.

Ulus devletin sınırları içinde kır ve kent üzerinde serbest piyasa sisteminin gelişmesi ve beraberinde gelen çözülme, kapitalizmin ulaştığı enformasyon teknolojisi devrimi emeğin merkezileşmesini parçalayan unsurlar taşırken, nüfuz ettiği alanlarda duyarlılık gösteren sosyal zıtlıkların sayısını ve ölçeğini artırdı. İşsizlik, çevre, barış, kadın, insan hakları... vb. konular uluslararası gelişmelere çok

duyarlı küresel sorunlar haline gelmeye başladı. İşte bu süreçte sınıf aidiyeti taşımadığı belirtilen insan hakları, feminizm, çevre dengesi, barış yanlısı, işsizlik ve nükleer karşıtı sosyal hareketlerin toplumsal bir güç olarak gündeme geldiği gözlenmektedir.

Yeni toplumsal hareketler, 1960'li yıllarda bir dalga olarak yükselmiş ve günümüze ulaşmıştır. Batı'da ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, özerkliğe, katılıma ve doğrudan eyleme dayalı olarak gelişmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin temel istemleri daha demokratik, daha eşit bir dünya idealine dönüktür. Bu özlemleri gerçekleştirmek için farklı araçlarla bilinçli bir mücadele yürütülmüştür. Yeni toplumsal hareketler parti örgütlenmesini ve politik iktidarı ele geçirme perspektifini bilinçli olarak reddetmişlerdir.

Yeni toplumsal hareketler, geleneksel toplumsal hareketlerin önemsemedikleri ya da yok saydıkları, doğrudan doğruya emek-sermaye çelişkisinden kaynaklanmayan çelişkilerden hareket etmektedirler. Bu çelişkiler, toplumsal cinsiyet, kuşak, etnik kimlik, ırk, cinsellik talepleriyle içeriklendirilmiş statü gruplarını doğurmuştur. Hâkim statü gruplarına karşı, sınıfsal kimlikleri geri planda bırakarak, söz konusu taleplerin şekillendirdiği özgül kimlikleri öne çıkarmaktadır. Sınıf mücadelesinin zayıflaması ve bazı yerlerde yok olması, kimlik üzerinden yapılan mücadelelere kayış anlamına gelir.

Toplumsal hareketlerdeki değişime de bu bağlamda yaklaşmak gerekmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin daha çok kişisel özerkliği gerçekleştirme amacına yönelik olduğu görülmektedir. 60'lı yılların temel karakteristiği, kültürün otoriteye karşı yapılandırılmasıdır. Bir yandan kolektivitelere karşı çıkılmakta, diğer yandan da ulus, sınıf, etnik grup gibi kolektif toplumsal özneler çoğullaşmaktadır. Bununla birlikte kişisel kimlik gittikçe artan bir önem kazanmaktadır. Yeni toplumsal hareketler kimlik üzerinden yapılan tüm bu siyasi mücadelelerin birbirine eklenmesi ve karşılıklı olarak tüm mücadelelerin birbirlerinin hakkına sahip çıkmasını gerekli görür. Bu şekilde toplumda demokrasi gelişecek ve bireysel varoluşun özgürce ifade edilebildiği bir toplum yaratılacaktır.

Dünyadada her biryerinde olduğu gibi bütüncül bir toplumun, rasyonel olarak kurgulanmış, tek boyutlu özneleri artık bu durumu yıkmaya başlamış çok sesli çoğulcu bir dünya içinde kendilerini ifade etme özgürlüğüne karşı büyük adımlar

atmışlardır. Yeni toplumsal hareketler üzerinden verilen örnekleride gözönünde bulundurarak mücadele veren bütün azınlık grupları kendi kimliklerini kazanmak için büyük adımlar atmaya başlamış ve başat gruba karşı yeni toplumsal hareketlerle, hayatın bütün alanlarında kendini göstermeye ve isteklerini dile getirmeye başlamıştır. Bunun sonucunda azınlık olarak bilinen kesimler kimlik farkındalığına vararak bu mücadelenin yanında yer almıştır. Modern dünyanın birbirine benzer, birbirine eşit birey nosyonu artık birbirinden farklı ama bireysel haklar konusunda birbirine eşit birey olarak değişime uğramıştır.

Modern endüstriyel toplum içindeki soyut vatandaş kimliğine sahip olan yani sahip olduğu aidiyetlerden yalnızca birine, en total olanına, mahkûm edilen birey, post endüstriyel dünyada artık tüm aidiyetlerini kamusal alanda taşıma hakkını talep etmektedir. Post modern siyaset ise bu hakkın savunulacağı bir zemini sağlamaktadır. Bu noktada yeni toplumsal hareketler oldukça önem kazanmaktadır. Böylelikle modern siyasetin biçimciliğine ve totaliter tavrına karşın, kimlik kurgusunun şekillenmesinde daha özgürlükçü bir tavır sergilenmektedir.

KAYNAKÇA

- Adam Barry, **The Survival Of Domination**, Elviser, New York, 1978.
- Alba, Richard & Nee, Victor, "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration," **International Migration Review**, Vol. 31, No. 4., 1997.
- Ali Yaşar Sarıbay, **Postmodernite Sivil Toplum Ve İslam**, İletişim Yayınları, 1995.
- Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.
- Attar (Haşimzade), Aygün, **İran'ın Etnik Yapısı**, Divan Yayıncılık, Ankara.
- Baudrillard, Jean, **Çaresiz Stratejiler**, çev. O. Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Bennet, Lance, **Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of networked Politics, Information, Communication & Society**, forthcoming, 2003.
- Bianet için Ramazan Soyteir Alman gazetesi Frankfurter Rundschau'dan çevirdi, 12 Eylül 2003, <http://www.bianet.org/biamag/siyaset/23592-kuresellesme-karsiti-protestonun-tarihi>
- Bostanoglu, Burcu, Postmodernizm ve Uluslararası Politika, Gazi Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Bölümü <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/>.
- Castells, Manuel, The Power of Identity, The Information Age: Economy, **Society and Culture**, Vol. II. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, 1997, s. 10.
- Çayır, Kenan, **Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Toplumsal Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Çeçen, Anıl, "Bir İran Değerlendirmesi", **Avrasya Özel, İran Özel**, Cilt 5, Sayı 3, Sonbahar, 1999, ss. 345-346.
- Charles Tilly, **Toplumsal Hareketler**, Çev; Orhan Düz, Babil Yayınları, İstanbul, 2008.
- Çoban, Savaş, **Küreselleşme Ulus-Devlet Azınlık ve Dil**, Su Yayınları, İstanbul, 2005.
- COHEN, Jean, Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler, **Yeni Sosyal Hareketler**, Der. K. Çayır: Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

Demircioğlu, Cemal, **Tarihsel Süreçte Devlet Ve Demokrasi Kavramı**,
www.sonbaski.com .

Douglas Kellner, **Postmodern Teori**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı
Yayınevi,1994.

E.Gellner, **Postmodernizm, İslam ve Us**, Çev. Ümit Yay, Ümit Yayıncılık 1994.

Eisenstadt, S. N, **The Absorption of Immigrants**, Glencoe: The Free Press.1995.

Erdem, 14-15 Aralık 2002 tarihlerinde Şanlıurfa’da düzenlenen **“Mazlum-Der
İkinci İnsan Hakları Kongresi”**nde sunulan bildiri

Erdem, Fazıl Hüsnü, Bağlı, Mahzar, Modernleşme Ve Ulus-Devlet Olgusu
Kıskacında Azınlıklar Sorunu: Süryaniler, 16-18 Ekim 2003 tarihlerinde Sivas’ta
düzenlenen **“4. Ulusal Sosyoloji Kongresi”**ne sunulan bildiri.

Erdem, Fazıl Hüsnü, İnsan Hakları Düşüncesinin Evrimine Genel Bir Bakış,
Batman Barosu Dergisi, Sayı 2, 2003, s. 10.

Erdem, Fazıl Hüsnü, **Türkiye’de Azınlıklar Sorununun Vatandaşlık Kavramı
Bağlamında Genel Bir Analizi, Süryaniler ve Süryanilik II** (Haz. Ahmet Tasgın
ve diğerleri), Orient Yayınları, Ankara, 2005.

Eriksen, Thomas Hyland, **Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış**, çev.
Ekin Usaklı, Avesta Yayınları, İstanbul, 2004.

F.Kızılırmak, **Yeniden Harlanan Ateşin İlk Kıvılcımları Seattle Direnişi**, Barikat
Dergisi, 2000, Sayı: 4, s. 15.

Featherstone Mike, **Postmodernizm Ve Tüketim Kültürü**, Çev. Mehmet Küçük,
İstanbul, Ayrıntı Yayınları,1996.

Frederic Jameson, “Postmodernism or the Culturel Logic of Late Capitalism,” New
Left Review, 146, 1984, (Der. Necmi Zeka) **Postmodernizm**, Kıyı Yayınları, 1990.

Fuentes, Marta, Andre Bunter Frank, “Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez”,
Birikim, Sayı: 16, 1990, ss. 32-33.

Gencay Şaylan, **Postmodernizm**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları,1996.

Gökberk, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1990.

Göle, Nilüfer, **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 1992.

Gordon, Milton, **Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and
National Origins**, Oxford University Press, New York, 1964, s. 66.

Habermas-Gorz-Dochherty-Rorty-Laclau, **Postmodern Burjuva Liberalizmi**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995.

Harvey, David, **Postmodernliğin Durumu**, çev. S. Savran, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

Hassard, John. "Postmodern Organizational Analysis: Toward A Conceptual Framework," **Journal of Management Studies**, 31/3, May 1994: s.305.

Heller. Agnes and Ference Feher, **Postmodern Politik Durum**, Çev. Şükrü Argın, Öteki Yayınevi, Ankara, 1993.

I. Wallerstein, **The Capitalist Economy**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

İnan Özdemir, **1999 Yılında Seattle'da Gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü Eyleminden Bize Kalanlar Neler?** 15/07/2013, <http://www.yazihaneden.com/2013/06/99-seattledan-2013-geziye/>

İnsel, Ahmet, Kimlikler ve Devletin Hukuku, **Doğu-Batı**, Sayı 13, (Kasım, Aralık, Ocak 2000-01), s.62.

İşık, Murat, **Modernite ve Postmodernite Tartışmalarında Farklılıklar Politikası**, Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,

Jameson, Lyotard, Habermas, **Postmodernizm**, Çev. Necmi Zeka, Kıyı Yayınları, İstanbul 1994.

Jeanniere. Abel, **Modernite Nedir?** Çev. Nilgün Tutkal, Vadi/Toplum Yayınları, İstanbul, 1993.

Johnston. Hank, Enrique Larana ve Joseph R. Gusfield, Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler, **Yeni Sosyal Hareketler**, Der. K. Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

Jurgen Habermas, **İdeoloji Olarak Teknik Ve Bilim**, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Kaldor, Mary, Yeni Dünya Düzeni İmgelemin Savaşı , **Birikim**, Sayı: 27, 30-4 ss. 35-36.

Kastoryano, Riva., **Kimlik Pazarlığı**, Çevirmen. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul. 2000.

Kazgan, Gülten, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

- Kellner, Douglas, “Toplumsal Durum Olarak Postmodernizm:Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar”, **Modernite Versus Postmodernite İçinde**, (Der. ve Çev.) M. Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- Khosro Sadegi, **Küreselleşme Karşıtı Hareketler Arka Plan Hedefleri Ve Örgütlenme**, Akhbare-Rooz Degisi, 2012, Sayı 21, s. 9.
- Kurubaş, Erol, **Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- L.P.Tiele, Nietzsche's New Seas, **American Political Science Review**, March, 1992, Vol. 86. No. 1, s.213.
- Laclau, Ernesto, Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, çev. Ahmet Kardam, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Laclau, Ernesto, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, çev. Ertuğrul Başer, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Leslie Sklair, **Globalization: Capitalism and Its Alternatives** , Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Liotard. Jean-François. **Postmodern Durum**, Çev. Ahmet Çiğdem, Ara Yayıncılık, İstanbul. 1990.
- Madan Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş**, Çev. Abdülbaki Güçlü, Kırk Gece Yayınları, 2010.
- Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Martin Jay, **Diyaletik İmgelem**, çev. Prof. Dr. Ünsal Oskay, İstanbul, Belge Yayınları, 2006.
- Mehmet Küçük, **Modernite Versus Postmodernite**, Ankara, Vadi Yayınları,1994.
- Melucci, Alberto, **Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması, Yeni Sosyal Hareketler**, çev. Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Merih, Kutlu, **Avrupa Birliği:Ulus-Devlet Sistemi**, Stratejik Yönetim Uzmanı, 09 Mayıs 2001, www.turkab.net .
- Merton, Robert K., Social Theory and Social Structure. New York: Free Press,1968. s. 479.
- Meyda Yeğenoğlu, Mahmut Mutman, Bilimlerde ve Toplumda Postmodernizm, **Birikim**, Sayı: 33.

- Mohammadreza Tacik, **Seattle'dan Günümüze Yeni Toplumsal Hareketlerin Gelişimi**, Şiraz Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2012, Sayı: 32, s. 13.
- Morin, Edgar, Bir Uygarlık Bunalımı, **Cogito**, Sayı:14, 102–117, s:113
- Mouffe, Chantal, “Radikal Demokrasi Modernmi, Postmodern mi?”, **Modernite Versus Postmodernite İçinde**, Der ve çev. M. Küçük , Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- Murphy, John W., **Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, Çev. Hüsamettin Arslan, Eti Kitapları, İstanbul. 1995.
- Nalçaoğlu, Halil, Sosyalist Eleştiri Ve Yeni Toplumsal Hareketler, **Birikim**, Sayı.15, 65–67, s.66.
- Nozar A. Sarami, **Wall Street, Conbeşi Az Darun**, Rehname Dergisi, İkinci Yıl, Sayı.3, Sonbahar, 2011, s. 118.
- Offe, Claus, **Yeni Sosyal Harketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması, Yeni Sosyal Hareketler**, çev. K. Çayır: Kaktüs Yayınları, , İstanbul, 1999.
- Özönder, M. Cihat, “Kültür Bütünleşmesi ve Alt-Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Yıl, XXII/1-2, Ankara,1984, s. 148.
- Parker. Martin. "Post-Modern Organizations or Postmodern Organization Theory?" **Organization Studies**, 13/1, 1992, s. 9.
- Parsons, Talcott, “Revised Approach to Theory of Social Stratification,” **Essays in Sociological Theory**. New York: Free Pres,1954, s. 425.
- Parsons, Talcott, **The System of Modern Societies**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.1971, ss. 140-141.
- Parsons, Talcott, **The System of Modern Societies**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.1971, s. 143.
- Popenoe, David, **Sociology**, 2. Baskı, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1974, s. 351.
- Poulton, Hugh, **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Preece, Jennifer Jackson, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Çev. Ayşegül Demir, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2002.
- Rafael Blaga, **İran Halkları El Kitabı**, İstanbul,1997.

- Ryan, Micheal, "Postmodern Siyaset", **Modernite Versus Postmodernite İçinde**, çev. M Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- S. Best – D. Kellner, **Postmodern Teori**, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sağnıç. Bertuğ, "Postmodernizmin Eleştirilecek Çok Şeyi Var". **4. Boyut**, İlkbahar, 1993. s. 12.
- Sarıbay, Ali Yasar, Globalizm ve Ulus-Devlet, 03.01.2002, **Zaman Gazetesi**.
- Saroğlu, Hakan, Çağdaş Yönetim Yaklaşımları İle Postmodern Yönetim Yaklaşımlarının Karşılaştırması, **Öneri Dergi**, C.2. S. 11, İstanbul. s. 221.
- Sarup. Madan, **Postyapısalcılık ve Postmodernizm**, Çev. A. Baki Güçlü, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.
- Saskia Sassen, **A Sociology of Globalization (Contemporary Societies Series)**, W. W. Norton & Company, 2007.
- Schumacher. E. F. **Küçük Güzeldir**, çev. Deniztekin Osman, Cep Yayınları, İstanbul, 1995.
- Scott Lash, **Cameeşenasiye Postmodernism**, Çev. Hasan Chavoshiyan, Markaz Yayınları 2004.
- Shaun, Best, **Introduction to Politics and Society**, London: Sage Publications, 2002.
- Simon Malpas, **Pasamodern**, çev. Bahram Behin, Gognous Yayınları, 2009.
- Simpson, George Eaton & Yinger, J. Milton, **Racial and Cultural Minorities: An Analysis of Prejudice and Discrimination**, 3. Baskı, Harper & Row, New York, 1965. s. 20.
- Somersan, Semra, **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Staut G., Turnet B.S., **Nietzsche'nin Dansı**, çev. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 1995.
- Sütgöl. Artuğ. "Postmodernizmin Temellendirilmesi". **4. Boyut**, İlkbahar, 1993, s. 9.
- Tanilli, Server, **Uygarlık Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Touraine Alain, **Modernliğin Eleştirisi**, çev. Hülya Tufan, İstanbul, Yapıkredi Yayınları, 1991.

Touraine, Alaine, “An Introduction to the Study of Social Movements”, **Social Research**, Vol. 52, 1985, s.780.

Touraine, An Introduction to the Study of Social Movements, **Social Research**, Vol. 52, 1985, s.780.

Touraine, **Toplumdan Toplumsal Harekete, Yeni Sosyal Hareketler**, çev. K. Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

Uygun, Oktay, Küreselleşme ve Ulus-Devlet, **Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları**, www.stratejik.yildiz.edu.tr

Yılmaz Aytekin, **Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar**, Ankara, Vadi Yayınları, 1995.

Yılmaz, Aytekin, **Çağdaş Siyasi Akımlar**, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

Zanden, Vander & Wilfrid, James, **American Minority Relations**, 4. Baskı, Alfred A. Knopf, New York, 1983.